

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЕТРІВ АНДРІЙ БОГДАНОВИЧ

УДК 377.36:63-057.87:37.017.4

**ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕАЛІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ
ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ**

011 «Освітні, педагогічні науки»

01 «Освіта/педагогіка»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ А.Б. Петрів

Науковий керівник:

Сопівник Руслан Васильович,

доктор педагогічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Петрів А.Б. Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні. Педагогічні науки». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2024.

У дисертації «Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» здійснено теоретичне обґрунтування та експериментально перевірено методика формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

На основі аналізу джерел та літератури зроблено історико-генетичний аналіз ідей формування патріотичних ідеалів особистості, встановлено, що досліджувана проблема була актуальною в різні історичні періоди. Базуючись на цивілізаційному та формаційному підходах, було виокремлено 7 етапів, які характеризуються особливостями формування патріотичного ідеалу: 1) Первісність; 2) Стародавній світ; 3) Середньовіччя; 4) Відродження і Реформація; 5) Новий час; 6) Новітній час; 7) Сучасність.

У роботі визначено сутність і структуру «патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», під якими ми розуміємо таке інтегративне особистісне утворення, що включає уявлення про зразок людської поведінки та залежить від: знань про минуле українського народу, національно-визвольну боротьбу героїв, а також про знань екологічнобезпечні технології в галузі АПК; про ціннісне ставлення до героїчних і трудових прикладів розбудови та захисту держави й розвитку економічної могутності України; про актуалізовану потребу наслідування патріотичного ідеалу, патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави та сталий розвиток українського суспільства.

У дисертації визначено основні методологічні підходи до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти: системний, аксіологічний, культурологічний, особистісно-орієнтований, діяльнісний.

У дисертаційному дослідженні узагальнено зарубіжний та вітчизняний досвід формування патріотичних ідеалів. Встановлено, що формування патріотичних ідеалів студентів здійснюється на трьох рівнях: міжнародному, національному, інституційному. Разом із цим наголошується, що існують певні труднощі в організації цілеспрямованої системи формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти: декларативність формування патріотичних ідеалів студентів; недостатня методична підготовленість науково-педагогічних працівників до формування патріотичних ідеалів.

Відповідно до методу експертної оцінки та на підставі аналізу педагогічної літератури в роботі виокремлено й обґрунтовано педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, до яких віднесено: 1) формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів; 2) забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів; 3) використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти; 4) залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування.

Для визначення рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти виділено відповідні критерії та показники, серед них: мотиваційно-цільовий; інтелектуально-когнітивний; емоційно-чуттєвий; діяльнісний. На основі визначених критеріїв і показників розкрито рівні (високий, середній, низький) сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти

З метою розгляду предмета дослідження комплексно та системно з урахуванням усіх складових елементів, етапів, компонентів, педагогічних

умов формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти використано метод моделювання. У дисертаційній роботі теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено методіку сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, яка є комплексною і системною та охоплює всі компоненти виховного процесу (цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, процесуальний (включає етапи: мотиваційно-орієнтований, знаннєвий, операційний, рефлексивно-результативний)).

Узагальнені дані сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти контрольних та експериментальних груп свідчать про те, що впроваджувана методика дала позитивну динаміку формування патріотичних ідеалів, а саме: у контрольних групах суттєвих змін у рівні сформованості патріотичних ідеалів не відбулося, у той час як відсоток студентів експериментальних груп із високим рівнем зріс.

Ключові слова: формування патріотичних ідеалів, студенти аграрних закладів фахової передвищої освіти, патріотизм, патріотичні ідеали, методика формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Список опублікованих праць за темою дисертації, у яких відображаються основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Петрів А. Б. Сутність і структура поняття «Патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. № 10 (104). С. 218–226.

2. Петрів А. Б. Методологічні підходи формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 10 (114). С. 158–167.

3. Петрів А. Б. Педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Науковий журнал Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2022. Т. 13. № 3. С. 69–75.

4. Петрів А. Б. Модель формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Науковий журнал Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2023. Т. 14. № 2. С. 66–70.

Стаття у науковому виданні,

включеному до міжнародних наукометричних баз даних

Scopus та/або Web of Science Core Collection

5. Leleka V., Khrolenko M., Kushnir A., Protsenko I., **Petriv A.** Theoretical and methodological approaches to the educational potential of students in higher education institutions. Amazonia Investiga. 2023. Vol. 12 (71). P. 162–174.

(Петрівом А. Б. проаналізовано та обґрунтовано сутність особистісно-орієнтованого та ціннісного підходів при вихованні особистості у закладах вищої освіти, при цьому визначальними для особистості виступають національні, загальнолюдські, професійні цінності. Лелекою В. М. обґрунтовано культурологічний та системний підходи в процесі виховання особистості. Хроленко М. В. розкрито специфіку та особливості

впровадження компетентнісного та синергетичного підходу у професійну підготовку здобувачів вищої освіти. Кушнір А. О. визначено вплив онтологічного та гуманістичного підходів на освітній процес та підвищення якості професійної підготовки майбутнього фахівця. Проценко І. І. проведено пошуково-експериментальне дослідження та перевірено ефективність теоретико-методологічних підходів виокремлених у дослідженні).

Тези наукових доповідей

6. Петрів А. Б. Виховний ідеал у творчості Лесі Українки. Соціокомунікативний простір України: історія та сьогодення: IV Міжнародна очно-дистанційна науково-практична конференція до 150-річчя від Дня народження Лесі Українки, м. Київ, 25–26 лютого 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 118–119.

7. Петрів А. Б. Приклад життєвого і творчого шляху Агатангела Кримського у конструюванні виховного ідеалу студентів аграрних коледжів. Україна між Сходом і Заходом: проблеми і перспективи міжкультурної комунікації (до 150 – річчя від дня народження Агатангела Кримського): Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 21–22 жовтня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 209–210.

8. Петрів А. Б. Аналіз творчої спадщини Григорія Сковороди у контексті формуванні патріотичних ідеалів молоді. Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди): Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 10–11 листопада 2022 року: тези доповіді. Київ, 2022. С. 267–268.

9. Петрів А. Б. Особливості формування патріотичних ідеалів молоді в контексті російсько-української війни. Трансформація системи міжнародних відносин в умовах російсько-української війни (до дня спротиву окупації Автономної республіки Крим та м. Севастополя): Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 23 лютого 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 345–346.

10. Петрів А. Б. Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 125-річчю Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, 25 травня 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 137–138.

11. Петрів А. Б. Сучасна інтерпретація принципу народності К. Д. Ушинського. Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників» (до 200-річчя К. Ушинського і 125-річчя НУБіП України: Всеукраїнська студентсько-учнівська науково-практична он-лайн конференція. м. Київ, 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 143–144.

ANNOTATION

Petriv A.B. Formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational pre-higher education. Qualifying scientific work on manuscript rights. Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 011 "Education. Pedagogical sciences". National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2024.

In the dissertation "Formation of patriotic ideals of students of agrarian institutions of vocational higher education" the theoretical justification was carried out and the method of formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education was experimentally verified.

Based on the analysis of sources and literature, a historical-genetic analysis of the ideas of the formation of patriotic ideals of the individual was made, it was established that the investigated problem was relevant in different historical periods. Based on the civilizational and formational approaches, 7 stages were distinguished, which are characterized by the peculiarities of the formation of the patriotic ideal: 1) Originality; 2) The ancient world; 3) Middle Ages; 4) Revival and Reformation; 5) New time; 6) Modern time; 7) Modernity.

The work defines the essence and structure of "patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education", by which we understand such an integrative personal formation, which includes an idea of a model of human behavior and depends on: knowledge about the past of the Ukrainian people, the national liberation struggle of heroes, as well as knowledge of environmentally safe technologies in the field of agriculture; valuable attitude to heroic and labor examples of building and protecting the state and development of the economic power of Ukraine; actualized need to follow the patriotic ideal, patriotic behavior aimed at building the state and sustainable development of Ukrainian society.

The dissertation defines the main methodological approaches to the formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education: systemic, axiological, cultural, personal-oriented, activity-based.

The dissertation research summarizes foreign and domestic experience in the formation of patriotic ideals, it is established that the formation of patriotic ideals of students is carried out at three levels: international, national, and institutional. At the same time, it is emphasized that there are certain difficulties in the organization of a purposeful system of formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education, the declarativeness of the formation of patriotic ideals of students; insufficient methodical preparation of scientific and pedagogical workers for the formation of patriotic ideals.

Using the method of expert evaluation and based on the analysis of pedagogical literature, the work identifies and substantiates the pedagogical conditions for the formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of professional higher education, which include: 1) formation of sustainable motivation of students of agricultural institutions of professional higher education to self-educate patriotic ideals; 2) ensuring the readiness of mentors of academic groups of agrarian institutions of vocational higher education for the formation of patriotic ideals; 3) use of the educational potential of social and humanitarian disciplines in the formation of patriotic ideals of graduates of agricultural institutions of vocational pre-higher education; 4) involvement of students of agrarian institutions of vocational higher education in various types of extracurricular activities of a patriotic direction, which are carried out by student self-government bodies.

To determine the levels of formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education, relevant criteria and indicators are selected, among them: motivational and target; intellectual and cognitive; emotional and sensual; active. On the basis of the defined criteria and indicators, the levels (high, medium, low) of the formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational pre-higher education are revealed.

In order to consider the subject of research comprehensively and systematically, taking into account all constituent elements, stages, components, pedagogical conditions of formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education, the modeling method was used. In the

dissertation work theoretically substantiated and experimentally verified the method of formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education, which is complex and systematic and covers all components of the educational process (target, theoretical-methodological, substantive, procedural (includes stages: motivational-oriented, cognitive, operational, reflective) -effective).

Generalized data on the formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education in the control and experimental groups indicate that the implemented method gave a positive dynamic in the formation of patriotic ideals, namely: in the control groups, there were no significant changes in the level of formation of patriotic ideals, while the percentage students of experimental groups with a high level of growth.

Key words: formation of patriotic ideals, students of agricultural institutions of vocational higher education, patriotism, patriotic ideals, methods of formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education.

REFERENCES

1. Petriv A.B. The essence and structure of the concept "Patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education". Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 2020, No. 10 (104) Bulletin of the National Defense University of Ukraine. Scientific journal. Sumy.: Ministry of Education and Science of Ukraine, Sumy. state ped. University named after A. S. Makarenko. P. 218-226.

2. Petriv A.B. Methodological approaches to the formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational pre-higher education. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 2021, No. 10 (114) Bulletin of the National Defense University of Ukraine. Scientific journal. Sumy.: Ministry of Education and Science of Ukraine, Sumy. state ped. University named after A. S. Makarenko. P. 158-167.

3. Petriv A.B. Pedagogical conditions for the formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational pre-higher education. *Scientific journal of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Pedagogy, psychology, philosophy.* Kyiv, 2022. Volume 13, No. 3. P.69-75.

4. Petriv A.B. The model of formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational pre-higher education.

Scientific journal of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Pedagogy, psychology, philosophy. Kyiv, 2023. Volume 14, No. 2. P.66-70.

5. Leleka, V., Khrolenko, M., Kushnir, A., Protsenko, I., & Petriv, A. (2023). Theoretical and methodological approaches to the educational potential of students in higher education institutions. *Amazonia Investiga*, 12(71), 162-174.

6. Petriv A.B. An educational ideal in the work of Lesya Ukrainka. *Socio-communicative space of Ukraine: history and present: coll. materials of the IV International intramural distance science-practice. conf. to the 150th anniversary of Lesya Ukrainka's birthday.* Kyiv, February 25-26, 2021. Kyiv: Millennium, 2021. P. 118-119.

7. Petriv A.B. An example of the life and creative path of Agathangel Krymskyi in the construction of the educational ideal of students of agricultural colleges.

Ukraine between East and West: problems and prospects of intercultural communication (to the 150th anniversary of the birth of Agathangel Krymskyi): coll. materials of international science and practice. conference, Kyiv, October 21-22, 2021 - K., 2021. P. 209-210.

8. Petriv A.B. Analysis of the creative heritage of Grigory Skovoroda in the context of the formation of patriotic ideals of youth. *The spiritual code of Ukrainian identity in the dimension of intercultural communication (to the 300th anniversary of the birth of H.S. Skovoroda) coll. materials of international science and practice. conference,* Kyiv, November 10-11, 2022 - K., 2022. P. 267-268.

9. Petriv A.B. Peculiarities of the formation of patriotic ideals of youth in the context of the Russian-Ukrainian war. Transformation of the international system of the "Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol) / (based on the materials of the International Scientific and Practical Conference, Kyiv, February 23, 2023). - K., 2023. P. 345-346.

10. Petriv A.B. The formation of patriotic ideals of students of agricultural institutions of vocational higher education in the process of studying social and humanitarian disciplines. Food and environmental security in the conditions of war and post-war reconstruction: challenges for Ukraine and the world dedicated to the 125th anniversary of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine: Mat. International science and practice conf., section 4: Quality of education and humanitarian science in conditions of war and global challenges. Kyiv, 2023. P. 137-138.

11. Petriv A.B. Modern interpretation of the principle of nationality by K. D. Ushinsky. All-Ukrainian student-apprentice scientific and practical online conference "Modern humanitarian science in the interpretation of young researchers" (to the 200th anniversary of K. Ushinskyi and the 125th anniversary of NUBiP of Ukraine). Kyiv, 2023. P.143-144.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕАЛІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	21
1.1. Історико-генетичний аналіз ідей формування патріотичних ідеалів особистості.....	21
1.2. Сутність і структура поняття «патріотичний ідеал студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти».....	42
1.3. Методологічні підходи формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.....	49
Висновки до першого розділу.....	65
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕАЛІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	71
2.1. Зарубіжний і національний досвід формування патріотичних ідеалів студентів.....	71
2.2. Педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти	95
Висновки до другого розділу.....	117
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕАЛІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	120
3.1. Діагностика сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.....	120
3.2. Методика формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.....	146
3.3. Аналіз результатів експериментальної роботи	161
Висновки до третього розділу.....	173
ВИСНОВКИ.....	177
Список використаних джерел.....	184
ДОДАТКИ.....	211

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема пошуку виховного ідеалу була актуальною завжди, а в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну надзвичайної значущості у вихованні набули патріотичні ідеали. Вперше за весь період нашої державності ми стали єдиними в питаннях історичної пам'яті, церкви, мови, проєвропейської інтеграції та відмови від комуністично-радянської спадщини. Особливу роль у цих процесах займає формування патріотичних ідеалів, які мають стати дороговказами у відбудові соборної, демократичної, правової, економічно сильної, європейської України. Надзвичайно важливою є проблема формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, адже саме на цих випускників держава покладає обов'язок забезпечення економічного добробуту та процвітання країни шляхом раціонального використання економічного потенціалу рідної землі. Завдання аграрних закладів фахової перед вищої освіти полягають у вихованні нового покоління здобувачів освіти із сформованими патріотичними ідеалами, без яких ми не зможемо виховати свідомого громадянина, громадського діяча, фахівця аграрного виробництва, дбайливого господаря, патріота, готового стати на захист територіальної цілісності України.

Попри значну кількість досліджень у сфері патріотичного виховання, розгляд визначеної тематики свідчить, що проблема формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти не стала об'єктом належного теоретико-методичного осмислення, потребує глибшого пізнання та є актуальним педагогічним дослідженням.

Нормативно-правові основи вирішення даних проблем закладені в Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди

їхньої символіки», Концепції національно-патріотичного виховання та Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

Різні аспекти виховання патріотичних ідеалів особистості розглядали у своїх працях зарубіжні педагоги та вчені: Й. Песталоцці [127], А. Дістерверг [44], Г. Кершенштайнер [74], В. Гумбольдт та ін.). Проблему патріотичного виховання особистості досліджували українські педагоги-класики К. Ушинський [199], С. Русова [157], В. Сухомлинський [187]. Особлива увага проблемі виховного ідеалу особистості приділяється Г. Ващенком у праці «Виховний ідеал», де представлено класифікацію типів виховних ідеалів: християнський, більшовицький, європейський та український національний. Зазначена проблема висвітлена у працях сучасних педагогів-дослідників І. Бега [13], В. Борисова [19], О. Вишневого [28], В. Кульчицького [91], І. Підласого [144], Г. Філіпчука [203], М. Фіцули [206], В. Мірошніченко [109], О.Васюк [25], А. Чичук [213], Т.Потапчук [148], В.Кульчицького [91].

Аналіз джерел та наукової літератури, нормативно-правових документів, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти дали змогу виявити низку *суперечностей* між:

- потребою суспільства у фахівцях аграрної сфери із сформованими патріотичними ідеалами та недостатнім рівнем вихованості у студентів закладів фахової передвищої освіти даного особистісного утворення;
- наявним досвідом формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти та недостатнім його впровадженням у практику роботи цих закладів освіти;
- необхідністю розробки методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти і відсутністю системності в її впровадженні в цих закладах.

Отже, актуальність проблеми, виокремлені суперечності, недостатній рівень її розробленості зумовили вибір теми дослідження **«Формування**

патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України «Теоретико-методичні основи навчально-виховної роботи у природоохоронних та аграрних вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0115U003561). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 2 від 20.10.2020 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти буде ефективним у випадку впровадження розробленої методики та педагогічних умов із застосуванням системного, особистісно-орієнтованого, аксіологічного, діяльнісного та культурологічного підходів.

Відповідно до мети та гіпотези визначено такі **завдання** дослідження:

1. Здійснити історико-генетичний аналіз ідей формування патріотичних ідеалів особистості.
2. Розкрити сутність і структуру поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти».
3. Узагальнити зарубіжний і національний досвід формування патріотичних ідеалів студентів.
4. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.
5. Експериментально перевірити методику формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Об'єкт дослідження – формування патріотичних ідеалів студентів.

Предмет дослідження – методика формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети використано комплекс взаємопов'язаних наукових **методів дослідження**:

- *теоретичні* – аналіз історичної, філософської, психологічної, педагогічної літератури для визначення сутності поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», узагальнення зарубіжного й національного досвіду формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, порівняння систем виховання патріотичних ідеалів на різних етапах історичного розвитку, обґрунтування методики виховання патріотичних ідеалів у студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти; моделювання – для проєктування методики виховання патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.
- *емпіричні* – педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ю, створення ситуацій, які виховують, експертна оцінка, авторська анкета для визначення сформованості патріотичних ідеалів студентів, експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для діагностики ефективності запропонованої методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти;
- *статистичні* – для кількісного та якісного аналізу отриманих експериментальних даних та підтвердження їх достовірності;
- *графічні методи* використовувалися для узагальнення, порівняння та візуалізації результатів експерименту (таблиці, діаграми, рисунки).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше*: визначено сутність і структуру поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», під якими ми розуміємо таке інтегративне особистісне утворення, що включає

уявлення про зразок людської поведінки та залежить від знань про минуле українського народу, національно-визвольну боротьбу героїв, а також від знань екологобезпечних технологій у галузі АПК; ціннісне ставлення до героїчних та трудових прикладів розбудови та захисту держави і розвитку економічної могутності України; актуалізовану потребу наслідування патріотичного ідеалу, патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави та сталий розвиток українського суспільства;

- виділено складові поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів: *мотиваційний компонент*: потреба в наслідуванні героїчних та трудових прикладів оборони держави та розвитку її економічної могутності, ведення екологічно безпечного господарства; *когнітивний компонент*: знання історії України про борців за самостійність, економічні знання, знання про екологобезпечне господарство та сталий розвиток; *емоційно-ціннісний компонент*: позитивне ставлення до громадянських обов'язків, демократичних цінностей, прикладів розбудови держави, героїчних подвигів захисників територіальної цілісності, ціннісне ставлення до екологобезпечних та раціональних способів господарювання; *діяльнісно-поведінковий компонент*: здатність бути свідомим громадянином, наслідувати приклад борців за українську державність, відомих господарників, аграріїв, дотримуватися норм національного законодавства;
- виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти: 1) формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів; 2) забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів; 3) використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні

патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти; 4) залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування;

- *уточнено* сутність ключових понять дослідження, а саме: «ідела», «ідеал виховання», «патріотизм», «методика формування патріотичних ідеалів»;
- *подальшого розвитку набули* зміст, форми, методи, прийоми, засоби формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні в освітній процес аграрних закладів фахової передвищої освіти програми формування ціннісного світогляду особистості студента «Громадянин, патріот, фахівець»; методичних рекомендацій для кураторів та викладачів коледжів «Формування патріотичних ідеалів студентів»; методики та педагогічних умов формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти; розробці діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості патріотичних ідеалів аграрних закладів фахової передвищої освіти, що можуть бути використані в освітній діяльності аграрних коледжів, у самовиховному процесі студентів.

Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для розширення змісту курсів «Теорія і методика виховання», «Організація виховної роботи у закладах вищої освіти», «Педагогіка», «Історія педагогіки», у розробці програм методичного забезпечення позааудиторної діяльності учасників освітньо-виховного процесу, у підготовці методичних посібників для кураторів академічних груп.

Наукові положення та результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України» (довідка № 37 від 11.03.2024), ВСП «Заліщицький фаховий коледж

ім. Є. Храпливого НУБіП України» (довідка № 52 від 12.03.2024), ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України» (довідка № 24 від 13.03.2024), ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ» (довідка № 6 від 22.03.2024).

Експериментальна база дослідження. У педагогічному експерименті взяло участь 427 осіб. Це студенти експериментальних груп з ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ», ВСП «Заліщицький фаховий коледж ім. Є. Храпливого НУБіП України» – 227 осіб та 200 осіб із контрольних груп двох аграрних коледжів: ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України», ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України».

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в 11 наукових працях, із них 4 – статті у фахових наукових виданнях України; 1 – стаття в іншому виданні, 6 – тези та матеріали конференцій.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (254 найменування, з них 29 іноземними мовами). Загальний обсяг роботи становить 247 сторінок. Робота містить 20 таблиць, 29 рисунків та 11 додатків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕАЛІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Історико-генетичний аналіз ідей формування патріотичних ідеалів особистості

Проблема формування патріотичних ідеалів є однією з найдавніших у світовій історії, суспільній та філософській думці. В усі епохи історичного розвитку патріотизм як соціальне явище був найважливішою моральною цінністю, джерелом життєдіяльності народу, держави, багато в чому визначаючи її піднесення чи занепад. Однак об'єкт патріотизму змінювався залежно від соціального оточення людини та ступеня розвитку соціуму.

У період, коли основною формою об'єднання людей були родові общини, племінні союзи, стійкості патріотизму надавало почуття спорідненості, кровного зв'язку між членами племені, тобто почуття сім'ї. З переходом до осілого способу життя і зростання народонаселення патріотизм визначається ставленням, прихильністю до землі, на якій проживає людина.

Слово «вітчизна» розуміли як *terrapatRIA* («земля батьків»). Вітчизною людини вважалася земля, освячена релігією її племені, земля, де були поховані останки предків, де спочивають їхні душі. У такому розумінні мала батьківщина – це невелика обгороджена ділянка, де знаходилися могили та вогнище і яка є власністю сім'ї; великою вітчизною була громада зі своїми героями, храмами та всією священною територією, межі якої намітила релігія. І це було не пусте слово: земля ця була справді священна для людей, бо тут жили їхні боги. Усюди за межами своєї батьківщини людина опинялася поза благочестивим життям, поза законом, була позбавлена богів і духовного існування. Тільки у своїй вітчизні будь-який член общини відчував у собі гідність і мав права/обов'язки. Батьківщина об'єднувала все найкраще, найцінніше, найважливіше для людини, наділяла її вірою, богом, законами, безпекою. Вважалось, що, втративши вітчизну, утрачаєш усе. Не

дивно, що найвищим покаранням, не менш суворим, ніж смерть, було вигнання. Вигнанця позбавляли всіх прав, родини, релігії, влади - всього, що може задовольнити потреби душі. Тож патріотизм для людини того часу був винятково сильним почуттям, найвищою чеснотою [209].

Перших успіхів у вихованні в підростаючого покоління любові до рідної землі, мови, звичаїв і традиції було досягнуто за часів розквіту Єгипту, Індії та Китаю. Згідно з індуїстською педагогікою, навчаючись, дитина повинна пізнати сутність священного закону, зміст якого виступав як основний засіб формування відповідних почуттів. Конфуцій наголошував на значущості родини у вихованні дітей, цінував роль прикладу дорослих, відносин між батьками і дітьми, які мають бути пройняті людинолюбством та високою моральністю [219, с. 37].

В античній Греції явище патріотизму набуло характеру морального і політичного принципу, соціального почуття, в основу якого було закладено любов до Вітчизни і готовність підкорити її інтересам свої приватні інтереси. Варто зауважити, що формуванню патріотичних ідеалів, імовірно, передував ідеал «арете» – чеснота, доблесть. У гомерівський період під цим поняттям розуміли прагнення до звершення подвигів, досягнення слави та успіху. З розвитком філософського вчення, а поряд з ним і етичних норм, традицій, «арете» у класичний період Стародавньої Греції (V-IV століття до н.е.) стало ідеалом поведінки людини-громадянина та її ставленням до свого громадянського обов'язку [66].

Видатні філософи античності розглядали ідеї патріотизму як основу морального виховання громадян і процвітання суспільства. Сократ, а пізніше і його учень Платон, вважали, що людина повинна існувати не лише для себе, а й для суспільства та політичного життя. Відомим є вислів Платона про те, що батьківщина дорожча від батька й матері. Варті уваги погляди мислителя Аристотеля. На його думку, діяльність заради блага держави та співгромадян – це найвища чеснота [6].

Зі сказаного вище виходить, що метою виховання у Стародавній Греції було виховання добродісного громадянина, готового до самопожертви заради інтересів та безпеки своєї Вітчизни (полісу, оскільки патріотизм носив полісний характер). У Спарті формування духу безсумнівного патріотизму молодого покоління досягалося завдяки читанню Гомера та вітчизняних поетів-патріотів. Прирівнюючись до письмового законодавства, поезія мала значний вплив на суспільну свідомість, сприяла створенню норм поведінки, необхідних державі [142]. Якщо ідеалом спартанського виховання був витривалий і мужній воїн, то в Афінах ідеалом виховання була гармонійно розвинена у фізичному та розумовому відношенні людина, сприйнятлива до прекрасного, красномовна. Основи патріотичного виховання давалися в основному в палестрі, де з хлопчиками з політичних та моральних питань велися бесіди, якими керували найвідоміші громадяни [55].

У Стародавньому Римі спостерігалася поступова трансформація патріотизму з полісного в імперський, за якого верховній державній владі надавалося сакральне значення. Основу патріотичних почуттів римлян становило переконання в їх богообраності, у призначених їм самою долею перемогах, уявлення про Рим як про найвищу цінність, обов'язок громадянина віддано служити йому [20]. Відповідно до цього, римська виховна система передбачала підготовку активного суспільного діяча, здатного йти на самопожертву, бути хоробрим, мужнім воїном та землеробом.

Наступний період в історії під назвою Середньовіччя характеризується пануванням церковної ідеології, зміною політичного простору європейських держав, феодалною роздробленістю, внаслідок якої найбільших феодалів було наділено суверенними правами щодо населення і території. Після офіційного визнання та розповсюдження християнства як на Сході, так і в західноєвропейському регіоні спостерігається поступове впровадження в повсякденне життя і в шкільну практику християнських цінностей. Педагогічна думка того часу свідчить про те, що патріотизм був нерозривно

пов'язаним з релігійними традиціями. Метою виховання вважалося формування особистості, для якої боротьба за процвітання Батьківщини співпадала б з прагненням до праведного життя [219, с. 86].

У ході історико-генетичного аналізу ідей формування патріотичних ідеалів особистості не можна оминати увагою досвід Візантійської імперії. Власне, уся богословсько-філософська та педагогічна думка Візантії в особі її кращих мислителів (святоотцівська традиція), спільно з мислителями всіх східних церков, була спрямованою на пошук шляхів виховання досконалої людини. Особливої цінності надавали розумовому розвитку [56, с.165]. Вважалося, що саме на інтелектуально розвинених людях, що читають, тримається держава. Потрібно прищеплювати почуття любові до Батьківщини, до народу, почуття громадянського обов'язку перед країною. Візантійська освітньо-виховна система породила особистостей, які прославляли державу та підтримували свою рідну культуру протягом понад тисячу років (імператор Костянтин VII Багрянородний, брати Кирило і Мефодій, адмірал Лука Нотарас та ін.) [219, с. 95].

Особливе значення в історії розвитку людства має епоха Відродження, з приходом якої сформувалася нова культура, новий світогляд, що отримав назву гуманізм, нова ідеологія, філософія, мистецтво та педагогіка. У світобаченні цієї доби вважалося, що доля людини повинна визначатися не її знатним походженням чи званням, а високими моральними якостями та активністю. Найважливішою рисою тогочасного світогляду було пробудження національної самосвідомості. У людей виникає відчуття патріотизму, формується поняття Вітчизни. Значну роль у цьому відіграв видатний мислитель того періоду Н. Макіавеллі. На його погляд, призначення людини на землі, її найперший обов'язок – це патріотизм, турбота про славу, велич, свободу батьківщини [101].

Представники епохи Відродження Е. Роттердамський та Ф. Рабле розкритикували середньовічну схоластичну освітньо-виховну систему. Вони пропагували виховання, яке забезпечувало б фізичний та розумовий розвиток

дитини, сприяло розвитку самостійного мислення та формуванню високих моральних цінностей відповідно до принципів гуманізму [80]. Моральне виховання у філософських поглядах Ш. Фур'є, Т. Мора, А. Сен-Симона та інших соціалістів-утопістів розглядається у взаємодії з формуванням громадянських якостей особистості, почуттям обов'язку служіння інтересам суспільства. Томас Мор у своїй знаменитій книзі «Утопія» змалював картину, де громадяни, немов велика дружна родина, працюють на благо держави, а держава, у свою чергу, забезпечує їх виховання та надання освітніх послуг рідною мовою. У вигаданій республіці Утопія всі жителі є свідомими та дисциплінованими, а «закони видаються тільки для того, щоб нагадати кожному його обов'язки» [113]. У свою чергу, Т. Кампанелла у філософському творі «Місто Сонця» зображує ідеальний суспільний лад, дітей, наповнених благородними високоморальними піднесеними почуттями, властивим членами цієї громади. Доброзичливість, єдність і співдружність виражаються в них у всьому [113]. Патріотичним ідеалом, на погляд згаданих мислителів, є повноцінна, довершена людина з розвинутим почуттям соціальної відповідальності та громадського обов'язку.

Значний вплив на розвиток педагогічної думки мали освітньо-виховні практики ордену єзуїтів, які сприяли духовному вихованню та професійному становленню європейської молоді. Освіта в політиці ордену відіграла вирішальну роль, тому що освічена й вихована людина досягне поставленої мети швидше й ефективніше, ніж той, хто не володіє такими якостями. Виховна система єзуїтських шкіл базувалася на двох основних принципах: духовності, який ґрунтується на відданості християнським ідеалам, мужності та безкорисливому служінню ближнім; освіченості, який передбачає підвищення інтелектуального рівня за допомогою ретельного навчання, оволодіння професійними та соціокультурними компетенціями. Студентів активно залучали до соціально значущої діяльності, що реалізувалася через благодійні акції та волонтерство. Корпоративна діяльність, зайнятість у роботі з розвитку самої організації також сприймалася єзуїтами як чинник

морального виховання, культурного, духовного та інтелектуального розвитку [115].

Родоначальник педагогіки Нового часу Я. А. Коменський був вірним сином свого народу, всебічно вивчав його життя, писав його історію, досліджував географію, збирав прислів'я. Усвідомивши, що до розпаду народів та держав призводить втрата мовної культури, Я. А. Коменський закликав проводити навчання рідною мовою, яка, на його думку, є основою національної, патріотичної свідомості. Крім того, він акцентував увагу на ретельному вивченні історії свого народу.

Власну систему виховання чеський педагог розкриває у фундаментальних працях «Велика дидактика» та «Материнська школа». Тут він пропонує власні погляди щодо національного питання на вищий ступінь узагальнення. У згаданих працях патріотичне виховання спирається на рідну мову, релігію, народну педагогіку, природничі та суспільні науки [81]. Коменський доводив, що такі цінності, як повага до старших, чесність, справедливість, стриманість, благодійність, працелюбність, терпіння, гідність, у дитині можна виховувати протягом перших 6 років життя. Ним було науково обґрунтовано важливість дитинства для морального виховання, встановлено суть його принципів, а саме: відповідність мети виховання педагогічним засобам, єдність розвитку та діяльності дитини, а також визначено значущість усіх моральних почуттів, у тому числі й патріотичні, що надалі набуло надзвичайного поширення та реалізації у вітчизняній науковій педагогіці [192].

Значне місце в осмисленні проблеми взаємозв'язку різних видів виховання займають погляди філософа Джона Локка (1632-1704). Перейнявши від Аристотеля теорію «чистої дошки», Локк особливу увагу приділяв процесу розумового, морального та трудового виховання [98]. Новаторство педагога полягало в повній відмові від схоластичного шкільного навчання, яке відбувалося відповідно до шаблону і не враховувало індивідуальних особливостей своїх вихованців. Серед методів навчання

Джон Локк виділяє індуктивні, які вчать людину розмірковувати, самостійно мислити, узагальнювати та доводити істину. Він зробив значний внесок у методику розвивального навчання. Визначено, що в тісному взаємозв'язку з фізичним вихованням перебуває трудове. Для здоров'я тіла фізична праця становить необхідну умову, тому вихованцеві рекомендується вивчати ремесло, садівництво чи сільське господарство. Ідеал виховання Джон Локк вбачав у підготовці «джентльмена», що вміє розумно та прибутково вести свої справи, не заважаючи іншим, має здоровий дух у здоровому тілі [219].

З погляду Гоббса, держава виступає інститутом, що перетворює людську природу. Тільки вона вносить у людський колектив уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість. Таким чином, від держави залежить становлення людини як моральної істоти – громадянина. Однак і сама держава – продукт взаємної згоди людей, для існування якої потрібні вірність та злагода. Громадяни формують державу, добровільно передаючи їй частину своїх прав.

Ідеї філософів епохи Відродження знайшли своє продовження й у французьких матеріалістів XVIII століття, німецьких філософів та педагогів кінця XVIII – початку XIX ст. Саме французькі просвітителі Д. Дідро, Жан-Жак Руссо (1981) («Еміль, або про виховання»), нещадно критикуючи підвалини феодалізму, звернули особливу увагу на проблеми виховання молодого покоління, зокрема на виховання патріотизму. Просвітителі були переконані в тому, що покінчити з феодальним придушенням, несправедливістю та іншими суспільними бідами можна лише шляхом поширення освіти–наукових знань, загальної освіти та правильного виховання. Крім того, Руссо вважав за необхідне розвивати в дітей здатність до позитивного міркування, яке може закладатися в процесі вивчення історії, ознайомлення з біографіями великих людей, що вважається актуальним і в сучасній педагогічній науці [83]. У праці французького філософа-просвітителя К.А. Гельвеція «Про людину, її розумові здібності та її виховання» простежується негативне ставлення мислителя до церкви та її

вплив на виховання молодого покоління. У цій роботі відображено прогресивні думки автора, які полягають у прагненні до добра для всього суспільства і поєднують ідею особистого блага та «блага нації».

Безпосереднє значення патріотизму як частини процесу виховання розкрив видатний швейцарський педагог-практик Песталоцці у відомій книзі «Як Гертруда вчить своїх дітей» [127]. Особливо важливими для нашого дослідження є такі педагогічні позиції: почуття патріотизму є складовою моральних почуттів дитини; період молодшого віку сприятливий для формування патріотичного почуття, оскільки його паростки екстраполуються на етап повноліття; у структурі морального почуття першорядне значення має емоційний компонент. Необхідно виділити акцент мислителя на дієвому характері патріотичного почуття, що розкривається і проявляється у здібності дітей та молоді творити добро.

Аналогічні думки містяться у працях німецького педагога Адольфа Дістервега, який чітко висловив свою позицію у фразі «Людина – моє ім'я, німець – моє прізвище». У своїй роботі «Керівництво до освіти німецьких вчителів» він одним із правил виділив таку настанову: «Не муштрувати, не виховувати та освічувати, а закласти загальні засади людської, громадянської та національної освіти» [44]. Провідними у процесі формування патріотичних ідеалів особистості Дістерверг вважав принципи природовідповідності («як велить природа»), внутрішньої свободи, удосконалення, дружби, добра і справедливості, а домінантою освіти прищеплення любові до всього людства та свого народу в середовищі сім'ї та школи.

Ретельного аналізу та окремої оцінки в контексті історико-генетичного аналізу ідей формування патріотичних ідеалів особистості потребує педагогічна система І. Гербарта. В її основі лежить ряд взаємозалежних між собою принципів: принцип гуманізму (дитина неповторна й унікальна, вона повинна розуміти, відчувати, захищати та відстоювати загальнолюдські цінності; почуття свободи у душі вихованця є важливою умовою досягнення

необхідної мети виховання); врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців; принцип єдності навчання та виховання; принцип орієнтації на вільний розвиток; принцип зосередження уваги на позитивних рисах особистості; принцип цілісності. На глибоке переконання Гербарта, людина, вихована на основі перерахованих принципів, завжди підтримувати державно-політичний устрій, який існує в країні, та сприятиме процвітанню рідного краю [202].

Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що в зарубіжних педагогів та просвітителів чітко простежується такий прояв патріотизму та культури міжнаціональних відносин, як любов до всіх людей, незалежно від національної приналежності.

Початок ХХ століття характеризується активною індустріалізацією низки країн Західної Європи та США. Модифікація суспільних процесів, зміна соціальних інститутів пов'язані, перш за все, із застосуванням нових технологічних знань у виробництві, швидкою розбудовою міст та збільшенням чисельності міського населення. Нове індустріальне суспільство вимагало поліпшення всієї системи шкільного навчання, запровадження нових виховних практик. У руслі західних реформаторських педагогічних ідей були розроблені положення та концепції експериментальної педагогіки, вальдорфської педагогіки, педагогіки особистості, вільного виховання, виховання через мистецтво, навчання та виховання за допомогою трудової діяльності.

Цінність педагогічної системи представника соціальної педагогіки П. Наторпа полягає в тому, що метою виховання в ній вважається підготовка не до індивідуального існування, а до активної взаємодії з іншими, тобто формування і розвиток соціальних навичок особистості для життя в суспільстві. Дж. Дьюї, теоретик прагматизму, найголовнішим завданням своєї школи вважав розвиток у дітей навичок рефлексивного мислення та соціальної поведінки. При цьому школа була націлена на підготовку та виховання активних самостійних людей – особистостей. Він вважав, що

суспільство стане більш гідним і гармонійним, якщо школа наповнить члена своєї маленької вільної громади духом служіння суспільству та забезпечить його засобами для творчої самодіяльності [76]. Близькою до соціальної педагогіки є «трудова школа» Кершенштайнера. Оскільки ідеалом виховання він вважав людину праці, то висунув ідею створення нової трудової школи, яка готуватиме молодь до вибору професії та до найкращого виконання своїх громадських обов'язків. Народна школа, за Кершенштайнером, повинна виробити в учнів механічні навички та впевненість у їх доцільності, що дозволить життєдайній та продуктивній роботі мати завжди готових, вірних і сумлінних слуг для здійснення справ, продиктованих творчим духом [74].

У концептуальному оформленні ідей вільного виховання основою педагогічної теорії та практики стала науково-публіцистична та суспільно-педагогічна діяльність Еллен Кей. Виступаючи з критикою сучасної їй школи та характеризуючи цей соціальний інститут не інакше як «згубницю душ», Е. Кей вбачала мету шкільної освіти в загальному розвитку дитини, формуванні допитливого, дослідницького ставлення до світу, умінні спостерігати та вивчати його, застосовувати знання на ділі. Неодмінними рисами школи майбутнього вона вважала глибоку індивідуалізацію навчання; ранню спеціалізацію для дітей з яскраво вираженими індивідуальними нахилами; самодіяльність дітей як основу роботи школи; зв'язок із життєвим досвідом дітей. Вона наполягала на необхідності застосування різноманітних форм та методів навчання, скорочення обов'язкових занять до мінімуму, ініціювала дотримання 5-денного навчального тижня [219, с.174].

Послідовницею ідей Е. Кей була лікар, психолог і педагог Марія Монтесорі. Вона розробила та реалізувала на практиці метод виховання і навчання дітей, що базується на особливостях становлення організму та психіки дитини, на її людській природі. Розуміння цих особливостей учена виклала на початку ХХ ст. у праці «Педагогічна антропологія». М. Монтесорі засновувала свій метод, який полягає на створенні умов для самовираження та вільного розвитку індивідуальності дитини, зводячи до

мінімуму явне педагогічне керівництво цим процесом та виключаючи будь-який примус і насильство над дітьми, що принесло їй популярність як одному з лідерів руху вільного виховання. Вона була переконана, що освіта є основою вирішення всіх соціальних проблем особистості [71].

При аналізі ідеї формування патріотичних ідеалів особистості, варто звернутися до історії розвитку педагогічної науки в Україні. Передумови виховання почуття патріотизму склалися ще в первісному суспільстві. Воно було пов'язане з виробленням у молоді міцності, мужності, відваги, чесності, поваги до старших, побожного, шанобливого ставлення до всього живого, до природи, до землі-годувальниці. За родового ладу у слов'янських народів з'являлися так звані «будинки молоді», де збиралися мудреці, старці з метою передачі молодому поколінню моральних цінностей, досвіду і традицій. У дохристиянський період, для якого характерним було язичництво (обожнювання сил природи), перші елементи патріотичного виховання проявлялися у формі обрядів, звичаїв, свят. Обрядами супроводжувалися практично всі значні події в житті людей: початок та кінець полювання, землеробських робіт, урочистості, ігрища тощо.

Колосальним виховним потенціалом наділений багатий український фольклор, де відбивається все життя народу в найбільш характерних його рисах. В оповіданнях, казках, приказках, прислів'ях зображується ставлення людей до природи, тваринного світу, праці; возвеличується патріотизм, сміливість, честь, гідність; засуджуються такі людські вади, як лінощі, дармоїдство, лицемірство, зрада: «За рідний край і життя віддай», «У боягузів немає батьківщини», «Свою державу будуй на славу» [141]. Уявлення наших предків про ідеали, про принципи виховання, моральні якості людини, її обов'язок перед суспільством і сім'єю; основи релігійного, трудового, естетичного виховання знайшли своє відображення в легендах та оповідях. Усна народна творчість має неабияку моральну цінність та значимість, що дозволяє розглядати фольклор як невід'ємну частину

культури народу, його педагогічну енциклопедію та засіб формування патріотичних ідеалів [7].

Визначною подією, яка сприяла зміцненню державності, розвитку писемності та укріпленню культурних зв'язків з іншими державами, є Хрещення Київської Русі (988 рік). З приходом християнства на київські землі було закладено підвалини для єдності нашої держави, руху у світле майбутнє, стрімкого розвитку та процвітання. Християнство, будучи основним джерелом фундаментальних морально-етичних ідей, стало дороговказом, непорушним маяком на шляху до здобуття незалежності українського народу. Цінності, які пропагує ця релігія (ідеали справедливості, патріотизму, добра, гостинності, миру, працелюбності), до сьогоднішнього дня гартують наш народ, надають йому міці у боротьбі за територіальну цілісність.

Протягом XI-XII століть спостерігається посилення уваги до формування почуття патріотизму у покоління, яке підрастає, що пояснюється постійними набігами кочівників. Зміст виховання та освіти Київської Русі обґрунтовано в історичних пам'ятках: повчаннях, літописах, патріотичних поемах, легендах, переказах, житіях святих тощо. Ідеї патріотичного виховання знаходять свій відбиток у «Повчанні князя Володимира Мономаха» дітям - вищому досягненню, унікальній пам'ятці педагогіки. У своєму «Повчанні» перший правитель Русі, твори якого дійшли до нас, проголошував моральні принципи, властиві людині Київської Русі; закликав дітей любити батьківщину, захищати її від ворогів, культивувати мужність, розвивати сміливість, бути діяльним, працюючим та хоробрим. Варті уваги патріотичні настанови В. Мономаха: «На війні будьте діяльними», ««Старих шануй, як отця, а молодих — як братів», «Не давайте сильним погубити людину» [179]. Іншою працею, в якій отримують подальший розвиток ідеї патріотичного виховання, є «Слово о полку Ігоревім», написане у зв'язку з невдалим походом на половців новгород-сіверського князя Ігоря

Святославича. Патріотизм тут ототожнюється з бажанням захищати свою Батьківщину від іноземних загарбників [168].

Однією з найяскравіших сторінок в історії українського народу є козацька доба. Козацтво – об'єднання вільних людей, мужніх воїнів, потужна військова сила, основною місією якої була оборона рідного краю від нападів. Український літературознавець та історик Д. Дорошенко з надзвичайною гордістю описує цей феномен: «Козаччина – ідеал українського народу... Козак – це ідеал вільної людини, борця за громадське добро, за волю рідного краю... Козак – це ідеал мужчини, юнака, сміливого, завзятого, який втілює в собі всі найкращі сторони чоловічої вдачі» [48]. Основними завданнями козацької педагогіки є такі: підготовка мужнього воїна-захисника; гартування у молоді українського незламного національного характеру; формування національних та загальнолюдських цінностей, лицарських якостей, гуманізму та альтруїзму [88]. Козацька педагогіка возвеличує ідеал вільної, сильної духом, незалежної людини-українця, яка, покладаючись на культурні, духовні та історичні традиції, громадсько-політичне життя, сприяє розбудові самостійної держави. Не дивно, що козацька епоха залишила значний відбиток на процесі формування патріотичних ідеалів особистості.

Освітню справу епохи українського відродження доцільно розглядати через аналіз діяльності братських шкіл. Братчики (члени братства, православні особи різного звання та стану) були засновниками монастирів, шпиталів, шкіл, друкарень, православних церков. Братства функціонували з метою протистояння національному гнобленню, ополяченню та окатоличенню. Одним із дієвих засобів такої боротьби було створення братських шкіл, першою з яких стала Львівська братська школа. Незабаром почали відкриватися школи й в інших містах: Луцьку, Києві, Перемишлі, Вінниці тощо. Діяльність навчальних закладів такого типу сприяла підвищенню грамотності населення, піднесенню культурного життя, стала значним внеском у боротьбу українського народу за збереження національної самосвідомості. В основі педагогічної системи братських шкіл лежали

найважливіші принципи виховання: повага до особистості дитини в поєднанні з розумною вимогливістю до неї, опора на позитивне в особистості дитини.

Крім того, братські школи відіграли значну роль у розвитку вищої освіти в Україні. Наприклад, Київська братська школа виявилася предтечею створеної у 1632 році Києво-Могилянської колегії, що була чи не найбільшим культурно-освітнім центром в Європі. Освітня колегія опікувалися тим, щоб виховати у молодого покоління патріотичні почуття до рідного краю, мови, природи, своєї культури, народу. Цьому сприяли створені конгрегації. Освітньо-виховний процес був просякнутий високими ідеалами християнської педагогіки [3].

Значний поштовх розвитку педагогічної думки та ідеї формування патріотичних ідеалів дала доба Нового часу. Яскравими представниками цього періоду є Мелетій Смотрицький, автор «Граматики слов'янської», який неодноразово порушував проблему поширення освіти серед простого населення, пропагував ідеї патріотичного виховання та виступав проти національного гніту [186, с. 79]; педагог, церковний та громадський діяч Феофан Прокопович, який вважав, що совість – дар від природи, а освіченість є ключем до усунення соціальних бід [186, с. 170]. Особливо цінними в ході історико-генетичного аналізу ідеї формування патріотичних ідеалів є погляди видатного українського філософа Г.С. Сковороди, який першим серед українських просвітителів ініціював ідею спорідненого з природою виховання. Його думка про те, що всі, хто причетний до виховання дітей, мають бути добре обізнаними і всіма можливими шляхами розвивати їх природні здібності та нахили, залишається актуальною і сьогодні [100]. Він був істинним борцем за самостійність і волю, а також вважав, що патріотизм не може існувати окремо від таких моральних якостей, як вірність, справедливість, працьовитість, доброта, чесність, великодушність, гідність. Ідеалом виховання для Г. Сковороди була «істинна» людина, для якої справжнім щастям є «сродна» праця.

На початку XIX століття українська нація перебувала під руйнівним впливом двох імперій – Австро-Угорської та Російської, політика яких була спрямована на розкол національної ідентичності українців. Разом з тим, поширюються такі негативні суспільно-політичні і культурні течії, як москвофільство, австрофільство, малоросійство. Незважаючи на це, І. Лисяк-Рудницький називає XIX ст. «українським», адже саме тоді було закладено міцний фундамент українського націєтворення, на якому будувалася модерна нація, майбутня незалежна держава [153, с. 201]. Ні Валуєвський циркуляр (1863), ні Емський указ (1876), які забороняли видавати книги та підручники українською мовою, не змогли знищити української самобутності, відібрати право на вільне існування, рідну мову, освіту, культуру [163].

На фоні вищезгаданих подій представники політичної еліти та літературно-мистецької інтелігенції наголошували на необхідності формування патріотичних ідеалів, етнонаціональної свідомості та чіткої громадянської позиції. Так, Іван Петрович Котляревський, батько нової української літератури, максимум зусиль прикладав для того, щоб виховувати молодь з Батьківщиною в серці, з животворним почуттям служіння їй. Ефективними засобами патріотичного виховання, на його думку, є культурна та духовна спадщина народу, а методами – особистий приклад педагогів, розповідь, бесіда [212]. Славетний український поет і художник Т. Г. Шевченко хоч і не залишив педагогічних праць, проте усе своє життя присвятив боротьбі за регенерацію національної системи освіти та утвердження народної педагогіки. Виняткову роль у формуванні людини-патріота з ніжним почуттям любові до Вітчизни відводив традиціям сімейного виховання [124].

Значний внесок у розвиток педагогічної думки щодо формування патріотичних ідеалів особистості зробив К. Д. Ушинський. На його погляд, основним завданням виховання майбутнього покоління є виховання на засадах патріотизму, а рідна мова, звичаї і традиції, природа рідного краю слугують ефективними засобами реалізації цього завдання. Ушинський

акцентує увагу на значущості рідної мови для процесу включення молоді в історичний контекст культури. Мова – «великий народний педагог» – несе в собі основи культури та моральності, тому що творцем її є народ. Педагог безпосередньо пов'язував мову з народністю: сам народ створив «ту глибоку мову, глибини якої ми й досі ще не могли виміряти; цей простий народ створив ту поезію, яка врятувала нас від кумедного дитячого белькотіння, на якому ми наслідували іноземців; саме з народних джерел ми оновили всю нашу літературу та зробили її гідною цього імені» [200]. На глибоке переконання Костянтина Дмитровича, мова є основою як культурного, так і морального розвитку дитини.

Цікавою є думка про те, що виявом відданості та любові до Батьківщини є не лише сміливість та відвага у битвах із ворогом. Не менше героїзму треба виявити, щоб у рідній державі «висловити сміливе слово істини». Розбудити народ, порушити в ньому кращі сторони його характеру, знищити роздвоєність душі – ось завдання, яке має поставити перед собою національне виховання, якщо воно хоче досягти моральних результатів. Ідея патріотичного виховання також нерозривно пов'язана з формуванням прагнення активно працювати для покращення економічного та соціального становища країни.

Без національної ідеї, без патріотичного духу не може бути здійснено виховання повноцінного громадянина. Особливим виховним потенціалом, якого немає «в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу», наділена система виховання, що створена самим народом і ґрунтується на його моральному, інтелектуальному, трудовому досвіді, культурі та духовності [200].

Для узагальнення еволюції ідеї формування патріотичних ідеалів особистості надто важливими є погляди вчених ХХ століття: І. Огієнка [119], М. Грушевського [40], Г. Ващенко [26], С. Русової [157]. Найбільш ґрунтовно описує значення автономного статусу України Михайло Грушевський у статті «Хто такі українці і чого вони хочуть». Тут він протиставляє жителів з

етнічним корінням іншим народам, що населяють територію України та прагнуть приєднатися до її розбудови. Інше бачення цієї ідеї має професор Огієнко («Українська культура»). Він переконаний, аби не загубитися, не розсіятися серед інших народів, потрібно піклуватися про сформованість у молодого покоління почуття гордості за свій народ та гідності. У «Науці про рідномовні обов'язки» вчений наводить засоби патріотичного виховання: родинні традиції, християнські цінності, духовна та культурно-історична спадщина народу, «рідномовне виховання», яке має органічно поєднувати в собі історію, звичаї й традиції, релігійні впливи. Серед перерахованих засобів перше місце він відводить мові, адже завдяки їй простежується «ступінь зрілості народу й ступінь глибини його духовної культури» [119, с. 7].

У формуванні патріотичних ідеалів, за Огієнком, першорядне значення належить сім'ї. Дитина, дивлячись на батьків, фіксує в пам'яті їх приклад та потім дублює його. Як наслідок, у неї на підсвідомому рівні, окрім поваги до родичів, зароджується і шанобливе ставлення до моральних законів та традицій свого народу, що уможлиблює в подальшому їх використання у вихованні. «Кожний громадянин мусить виховуватись тільки на всенаціональних культурних традиціях, бо вони дадуть йому найбільше культурних цінностей», – пише Огієнко [119, с. 15].

Схожі міркування стосовно проблеми формування патріотичних ідеалів особистості спостерігаються і в Софії Русової. Педагогиня суворо розкритикувала тогочасну українську школу, аргументуючи це тим, що вона «не відповідає національному духовному складові українського народу» [157]. Важливим кроком на шляху до розвитку самосвідомості та національної ідентичності українців є створення рідної національної школи, де дитина матиме змогу розвивати свої творчі здібності, розумові, моральні, естетичні та фізичні сили, працьовитість, громадянську позицію, виховуватиметься в дусі свободи, дружби і братерства між народами всього світу. Мету патріотичного виховання Русова вбачала у формуванні любові та поваги як до свого, так і до інших народів, а до засобів відносила організацію

екскурсій, облаштування в школі історичного музею, гри, мову, історію та релігію народу тощо. Софія Русова була переконана, що виховання буде ефективним у тому випадку, якщо воно перегукуватиметься з історичними традиціями народу, адже вихованець зможе по-справжньому поважати культурну спадщину та національні здобутки інших народів, тільки тоді, коли він глибоко проникне в духовну скарбницю свого рідного народу.

Борець за правду, педагог зі світовим ім'ям Григорій Ващенко відіграв непересічну роль у розвитку української педагогічної думки. Вітчизняна система виховання, зокрема національний виховний ідеал, має будуватися на засадах християнства та загальноєвропейської культури, які сприяють процвітанню нації, розквіту культури та укріпленню міжнародної співпраці. Ідеалом виховання, за Г. Ващенком, є людина, яка присвятила своє життя служінню Богові й Україні.

Дещо відрізнялися погляди на цю проблему Антона Семеновича Макаренка. У центрі його уваги було виховання громадянина, що володіє патріотичною позицією та громадянською відповідальністю, здатного реагувати на соціальні виклики. Сильними сторонами особистості педагог вважав наявність певного рівня освіченості, високу суспільно-політичну активність, колективізм, вміння керувати суспільними та державними справами [219, с. 279-284]. Крім цього, звертаємо увагу на те, що педагог не міг допустити зневажливого ставлення особистості до багатств природи та народної душі. Велику увагу як фактору виховання він приділяв народним іграм і танцям, зазначаючи, що в танці проявляється характер нації. На його думку, «треба вміти працювати з вірою в людину, із серцем, із справжнім гуманізмом. Патріотизм і гуманізм становлять нероздільну єдність, що втілилася в народний ідеал: оптимізм, інтелектуальне багатство, духовність, скромність та простот» [219].

В основі концепції А. С. Макаренка лежали гуманістичні традиції вітчизняної педагогіки, які ґрунтувалися на вихованні таких духовних і моральних цінностей, як честь, шляхетність, вірність слову й обов'язку,

мужність тощо. Громадянин і патріот – це, перш за все, людина-трудівник. Макаренківська концепція громадянського виховання такої людини народжувалася в роботі з неповнолітніми правопорушниками та безпритульними. Макаренко розглядав також колектив як органічну частину суспільства, оцінюючи його як головний інструмент виховання. Основна система моральних відносин особистості формується за умов колективу [223].

Отже, формування патріотичних ідеалів перебуває в тісному зв'язку з трудовим вихованням, а патріот – це людина, яка демонструє вічні моральні цінності, є зразковим сім'янином, працює на благо народу, уміє господарювати й управляти колективом. Новаторська, спрямована в майбутнє педагогіка А. С. Макаренка надає науково-педагогічній спільноті, учителям-практикам необхідний і дуже ефективний інструментарій, що пройшов перевірку часом, для формування в молодого покоління почуття патріотизму і товариства.

Огляд ідей патріотичного виховання буде неповним без аналізу педагогічної діяльності видатного педагога В.О. Сухомлинського. Поняття «патріотизм» ним трактується через такі категорії, як любов до свого народу, сім'ї, до рідної природи, села, до рідного слова; почуття обов'язку, відповідальності та вірності своїй країні. Цікавим є те, що почуття любові до Батьківщини павлівський учитель розглядав одночасно з почуттям ненависті до ворогів, яке виступає мотивом патріотичної поведінки, закликати стати на захист Батьківщини у будь-який час: «Ненависть необхідна нам як щит, що захищає серце Батьківщини... Наша ненависть – не претензії на чужі землі, а захист» [185].

В. О. Сухомлинський створив систему патріотичного виховання, побудовану на гуманістичних принципах: свободи та відповідальності, творчої активності, довіри та поваги до дитячої особистості, необхідності створення виховного середовища як умови для формування цілісної особистості, а також засновану на гуманістичних цінностях – пізнанні сенсу

людського існування, людського щастя, питань добра і зла, свободи та совісті. Мотивами патріотичної поведінки виступають як внутрішні (патріотична свідомість, патріотичний дух, патріотичні почуття, патріотичні думки та переконання, патріотичний обов'язок), так і зовнішні (слово, краса, приклади героїчних вчинків, творчість). Сухомлинський підкреслює, що патріотичні ідеї переростають в ідеали, ціннісні орієнтації та переконання лише в тому випадку, коли вихованець самостійно здобуває їх шляхом досліджень, опираючись на народні звичаї, традиції, художньо-естетичні образи [94].

Значний наголос педагог робив на необхідності впровадження в освітньо-виховний процес таких авторських форм та методів патріотичного виховання, як «Куточок краси», Свято матері, посадка Материнського дерева, Школа для батьків, Свято троянди, День Невідомого героя, Сад подяки, подорожі Батьківщиною, подорожі у світ природи, книга рідної природи, кімната казок, правила мужності тощо. Ефективними засобами виховання людяності та громадянськості в його практиці є етичні бесіди з дітьми та підлітками, спільне читання художніх книг, ознайомлення з витворами мистецтва, літературні вікторини та вечори, твори, музичні постановки та ін. Розроблену й теоретично обґрунтовану ним концепцію громадянсько-патріотичного виховання представлено у працях «Як виховати справжню людину», «Народження громадянина», «Павлиська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителю», «Розмова з молодим директором шкіл».

В останні два десятиліття прийнято низку державних нормативних документів з патріотичного виховання молоді, які враховують реалії сьогодення як усередині країни, так і за її межами. Серед них: Указ Президента України від 18.05.2019 №286 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», постанова Верховної Ради України від 12.05.2015 року №373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Закони України «Про освіту»;

«Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 09.04.2015 №314-VIII; «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 №317-VIII; «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» від 09.04.2015 №315-VIII; розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 №1233-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року» тощо. Перераховані документи спрямовані на розвиток моральності, шанобливого ставлення до культурно-історичних надбань українського народу, наслідування молоддю героїчних прикладів хоробрості, мужності та звитяги українських борців за незалежність, територіальну цілісність та суверенітет.

Проблема формування патріотичних цінностей, ідеалів є предметом дослідження багатьох сучасних науковців. Наводяться теоретичні та практичні аспекти патріотичного виховання у закладах вищої освіти [68, 53], у загальноосвітніх навчальних закладах [190, 21], в умовах позашкільного навчального закладу [30]. Розглядаються особливості виховання засобами мистецтва [183], засобами художнього краєзнавства [69], засобами декоративно-ужиткового мистецтва [32].

Отже, становлення та розвиток патріотичного виховання, усвідомлення його чільного місця у формуванні як громадянського суспільства в цілому, так і окремих якостей громадянина відбувалося поступово, починаючи з давніх часів. На різних етапах історичного розвитку здійснювалися необхідні заходи для формування патріотичних ідеалів, удосконалення патріотичного виховання, висувалися ідеї та припущення щодо засобів, методів та напрямків його здійснення для максимального задоволення потреб суспільства та держави того часу. Досліджувана проблема не втрачала своєї актуальності в різні періоди, про що свідчить проведений історико-генетичний аналіз. На основі цивілізаційних та формаційних підходів, було

виокремлено 7 наступних етапів: 1) Первісність; 2) Стародавній світ; 3) Середньовіччя; 4) Відродження і Реформація; 5) Новий час; 6) Новітній час; 7) Сучасність.

1.2. Сутність і структура поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти»

З давніх-давен людство шукає ідеал, до якого слід прагнути, виховуючи молоде покоління. У сучасних умовах під час втрати української територіальної цілісності формування патріотичних ідеалів викликано необхідністю забезпечення соборності України, об'єднання всіх регіонів задля розбудови єдиної, демократичної, правової, економічно потужної держави. Саме спільні патріотичні ідеали мають стати тим дороговказом, що об'єднують українську молодь та суспільство загалом. Проблема визначення сутності патріотичних ідеалів у вихованні сучасної молоді є ключовою, адже від пріоритетів у сучасній системі фахової передвищої освіти залежить майбутнє української держави. Без відповідного патріотичного ідеалу не можна сформувати свідомого громадянина, трудівника, дбайливого господаря, громадського діяча.

Визначення сутності поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» розпочнемо з обґрунтування змісту науково-категорійного апарату. Основними поняттями тут є «ідеал», «виховний ідеал», «патріотизм», «патріотичний ідеал». Філософський енциклопедичний словник визначає поняття «ідеал» як уявлення про найвищу досконалість людини з формуванням її світогляду та життєдіяльності [219, с. 231]. Словник української мови визначає поняття «ідеал» як мету, до якої прагне людина і яка керує її діяльністю [166, с. 10]. У словнику іншомовних слів «ідеал» як термін визначає високу міру досконалості, довершеності, першообразу [165, с. 318].

Особливе уявлення про те, якою повинна бути людина, втілене в українській народній пісні, прислів'ях, приказках, легендах, у звичаях,

традиціях та в постатях українських історичних героїв. «Ідеальних» людей народна педагогіка наділяла найкращими якостями, адже вони були втіленням зразка людської поведінки.

Цікавою для нашого дослідження є система козацько-лицарського виховання, розроблена Ю. Руденком та втілена в практику В. Каюковим [70]. Козацька педагогіка стала уособленням народної мудрості, витримала випробування часом, застосовувалася протягом багатьох століть та ввібрала в себе кращі науково-педагогічні ідеї. Засобами козацької педагогіки молоде покоління виховується в дусі патріотизму, служіння Батьківщині, відданих боротьбі за її світле майбутнє. Відвага, честь, гідність, демократизм та волелюбність є основними цінностями козацького виховання. На традиціях козацтва формувались Українські січові стрільці, вояки Української повстанської армії, які на початку ХХ століття виборювали незалежність України, жертвуючи життям заради омріяної самостійності. Козацька педагогіка плекає в серці і душі молоді високий ідеал козака – історично обумовленого типу українця, який не тільки свято береже та охороняє волелюбні заповіді пращурів, а й бореться за самостійну Україну і в наш час, працюючи для її блага та докладаючи всіх зусиль для її розвитку та процвітання [155].

При розгляді поняття ідеал слід звернути увагу на концепцію Г. Ващенка, який у своїй праці «Виховний ідеал» теоретично обґрунтував та розвинув сутність українського виховного ідеалу, побудованого на двох головних принципах: християнській моралі та українській духовності, спрямованих на службу Богові та Україні. Для створення українського виховного ідеалу, на думку Г. Ващенка, треба відтворити історичне минуле свого народу з його культурними скарбами, а також почерпнути зі скарбниць інших народів те, що найкраще і що відповідає нашій духовності. Педагог зазначав, що слід звернутися до того виховного ідеалу, який витримав іспит історії, увібрив у себе психіку народу, відповідає нашій українській традиції,

втілений у творах кращих письменників, що стали провідниками народних мас [26].

При обгрунтуванні сутності поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» слід звернути увагу на дефініцію поняття «патріотизм». Це багатогранне явище, що має досить розгалужену структуру та комплекс різноманітних характеристик і властивостей. Саме тому феномен «патріотизму» є об'єктом дослідження цілого ряду суспільно-гуманітарних наук: психології, історії, політології, філософії, соціології, педагогіки тощо. Так, у психологічному словнику патріотизм розглядають як любов до свого народу, до батьківщини. Існує також дещо ширше, глобальне поняття - планетарний патріотизм. Це почуття любові до нашої планети, відповідальності за долю всіх без винятку землян, готовність до захисту від будь-якого виду руйнувань. Для політологів це соціально-історичне явище, що по-різному проявляється в різні історичні епохи. Часто вагомий вплив на формування та спрямування патріотичних настроїв мають певні політичні сили, державні та суспільні інституції, ЗМІ.

Енциклопедія освіти під редакцією В. Кременя розглядає «патріотизм» (грец. patriots – земляк, співвітчизник) як суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині та захищати її від ворогів. Через пізнання української пісні, літератури та героїчного минулого у вихованця формується готовність до служіння Батьківщині. З історії здобувач освіти має винести відчуття впевненості, що в минулому криються неоціненні джерела мудрості та сили народу. Історія є вчителькою життя, вона навчає не допускати минулих історичних помилок і виховує синівську відданість та вірність. Найважливішим компонентом патріотичного виховання маж бути ставлення до праці, відчуття творчої сили праці, необхідності її пошанування як джерела розвитку, здоров'я та зростання.

Молоде покоління має сприймати територію України як спільний дім для всіх громадян та як сферу своєї життєдіяльності, поле, де можна розвивати свої професійні знання та навички задля блага та процвітання Батьківщини [193, с. 634].

О. Вишневський зазначає, що патріот не обмежується пасивною любов'ю до своєї Вітчизни, а щиро працює для її блага, для добробуту народу та його процвітання: розбудовує господарство, культуру, економіку, захищає честь своєї держави та примножує її багатства. Педагог виділяє три види патріотизму. Етнічний патріотизм базується на почутті власної причетності до народу, його культури, мови, історії. Такий патріотизм найкраще формується у вихованців, які ростуть у національно-свідомих сім'ях, коли дитина спілкується українською мовою та знає історію свого народу. Територіальний патріотизм ґрунтується на любові до того місця, ландшафту, клімату, де народилася людина. Важливе значення тут мають ранні дитячі спогади, враження, переживання, захоплення. Вони закарбовуються на все життя, є найріднішими та найціннішими. Цей вид патріотизму властивий представникам національних меншин. Живучи на території чужого народу, не маючи з ним ніяких спільних етнічних коренів, такі люди часто відчують деякий духовний дискомфорт, національну пригніченість, справлятися з якою допомагає усвідомлення того, що край, в якому ти народився, живеш, працюєш, є все ж таки рідним, таким, за яким, у разі чого, ти будеш сумувати. Державницький патріотизм ґрунтується на сформованому державницькому світогляді, державній ідеології і пов'язується з почуттям громадянськості. Державницький патріотизм має об'єднувальну силу, бо може єднати людей різних етносів та майнових станів. У нашій історії є величезна кількість випадків, коли представники інших національностей ставали активними борцями за волю України [28].

Система виховання кожного народу стверджує свій ідеал людини-патріота, який виплеканий часом, увібрав краще з історії та народної педагогіки, наділений особливостями національного характеру. Стійкий

український патріотизм формується на прикладі козацьких гетьманів, ватажків, діячів науки, культури, релігії та державотворення: Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Ліни Костенко, М. Грушевського, Є. Петрушевича, В. Вернадського, С. Петлюри, П. Болбочана, М. Міхновського, А. Шептицького, Є. Коновальця, А. Мельника, С. Бандери, Р. Шухевича, Л. Лук'яненка, І. Дзюби, А. Горської, В. Стуса, В. Чорновола, Л. Гузара, Б. Патона та багатьох інших. Якості цих особистостей, узагальнені чи взяті з когось окремого, мають стати для сучасної молоді прикладом для наслідування.

Патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти – це особливі ідеали, адже вони пов'язані не тільки з прикладом історичних героїв, але й відомих господарників, дбайливих трудівників та простих працюючих українців, які щоденною самовідданою працею розбудовували та розбудовують державу, сприяючи її добробуту та процвітанню. Яскравий зразок - брати Яхненки, які об'єдналися із чоловіком своєї сестри Федором Симиренком, заснували фірму «Брати Яхненки і Симиренко» та зайнялися цукровим виробництвом. Завдяки власній праці, природньому хисту до підприємництва та вдалим обставинам, прості селян розбагатіли. Підприємці будували заводи, на яких працювали тисячі робітників, підтримували українську культуру та займалися благодійництвом. Схожий приклад - Артем Терещенко, який разом із синами заснував «Товариство цукробурякових та рафінадних заводів братів Терещенків». На початку ХХ століття родина Терещенків мала у своєму розпорядженні 11 цукрових заводів, які виробляли близько 10 % усього загальноросійського цукру. Величезну частину свого прибутку родина анонімно, без зайвого афішування, віддавала на благодійність. Однак із приходом радянської влади їх підприємства були націоналізовані, а товариство розпалося. Також чудовим зразком для студентів коледжів фахової передвищої освіти є Є. Храпливий – засновник кооперативного руху на західноукраїнських землях, економіст, дослідник, агроном, дійсний член

НТШ, громадський діяч. Народився у с. Лисівці, що на Тернопільщині, його ім'я носить Заліщицький коледж. Є. Храпливий був головою хліборобського товариства «Сільський господар», сприяв розвитку українського села та прагнув перебудувати його на зразок європейських сіл. Він був прекрасним організатором, сприяв розбудові української сільськогосподарської освіти, створив «Хліборобський вишкіл молоді» і «Товариство українських агрономів». Своєю працею прагнув теоретично та практично підготувати українських селян до більш продуктивної праці в сільському господарстві [64].

Маємо і сучасні приклади успішних аграріїв, господарників. Серед них Д. Моторний (Герой України, керівник успішного приватного-орендного кооперативу «Зоря», що на Херсонщині); С. Антонець (Герой України, керівник приватного підприємства «Агроєкологія», що славиться органічним землеробством. Тут відмовилися від гербіцидів та мінеральних добрив, компенсується пожива ґрунту внесенням органіки, не використовують плуга та обробляють землю без обертання скиби, у господарстві проводять масштабні наукові дослідження, створена школа органічного землеробства); О. Боровик (відомий діяч аграрної галузі, успішний керівник селянського господарства «Авангард», заслужений працівник сільського господарства, Почесний член Української Академії аграрних наук, Почесний президент Аграрного союзу «Україна», Почесний професор Національного університету біоресурсів і природокористування України); В. Скоцик (випускник НУБіП України, економіст, топ-менеджер транснаціональної агрокомпанії «АМАКО» в Україні, працював топ-менеджером аграрних корпорацій у Великобританії, був визнаним найкращим іноземним топ-менеджером країни, кандидат сільськогосподарських, доктор економічних наук) [27]. Такі приклади працелюбів, успішних аграріїв, дбайливих господарів, керівників, трудівників мають стати ідеалом для студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Формування ідеалу особистості залежить від умов життя, віку, індивідуальних особливостей, особистого досвіду та діяльності. М. Фіцула розрізняє ідеали за змістом, будовою та дієвістю. Під змістом розуміється те, яких людей - історичних чи літературних героїв, господарників, трудівників, які їх якості особистість вважає ідеальними. Під будовою розглядається міра узагальненості ідеалу, тобто є ідеалом якась конкретна людина чи сукупність особистих якостей, рис, узятих від різних людей і узагальнено в один зразок. Під дієвістю ідеалу педагог розуміє те, як цей ідеал впливає на поведінку особистості [206].

Таким чином, сутність поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» – це інтегративне особистісне утворення, що включає уявлення про зразок людської поведінки та залежить від знань про минуле українського народу, національно-визвольну боротьбу героїв, а також знань екологічно безпечні технології в галузі АПК; ціннісне ставлення до героїчних і трудових прикладів захисту Вітчизни та розбудови економічної могутності України; актуалізовану потребу наслідування патріотичного ідеалу та патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави і сталий розвиток українського суспільства.

Відповідно до компонентної моделі особистості академіка І. Беха, нами розкрито сутність поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» та виділено його наступні складові:

1) мотиваційний компонент (потреба в наслідуванні прикладу героїчних та трудових прикладів боротьби за незалежність, розбудову та зміцнення української економіки, забезпечення економічного добробуту);

2) когнітивний компонент (знання з історії України, про борців за її самостійність, економічні знання, знання про екологічно безпечне господарство та сталий розвиток);

3) емоційно-ціннісний компонент (емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків, демократичних цінностей, прикладів розбудови держави, героїчних подвигів захисників територіальної цілісності, ціннісне ставлення до екологічно безпечних та раціональних способів господарювання);

4) діяльнісно-поведінковий компонент (готовність бути свідомим громадянином, наслідувати приклад борців за українську державність, відомих господарників, аграріїв, дотримуватися норм національного законодавства).

Отже, сутність поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» – це інтегративне особистісне утворення, що включає уявлення про зразок людської поведінки й залежить від знань про героїчне минуле українського народу та органічні технології у галузі АПК; ціннісне ставлення до героїчних і трудових прикладів захисту Батьківщини та розбудови економічної могутності України; актуалізовану потребу наслідування патріотичного ідеалу та патріотичну поведінку спрямовану на розбудову держави і сталий розвиток українського суспільства. Складовими «патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» виділено: мотиваційний, когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий компоненти.

1.3. Методологічні підходи формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

З метою ефективно організації та вдосконалення процесу формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти та для виявлення основних проблем і тенденцій розвитку патріотичних якостей молоді виникає потреба в розробці сучасних методологічних підходів до цього питання.

Методологія (від грец. *methodos* – спосіб дослідження чи пізнання, метод та *logos* – слово, поняття, вчення) – «вчення про метод», «теорія методу». У

широкому сенсі вона сприймається як філософська вихідна позиція наукового пізнання, загальна для всіх наукових дисциплін; у вузькому значенні – це теорія наукового пізнання у конкретній науковій дисципліні. У загальному розумінні методологія – це системне представлення мети, змісту та методів дослідження, наукового пізнання, які уможливають отримання об'єктивної, достовірної, структурованої інформації про явище чи процес. У науковій літературі поняття «методології» розглядається як вчення «про науковий метод пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір засобів, прийомів і методів пізнання» [215]. В Українському педагогічному словнику представлено такі дефініції досліджуваного поняття: «сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці»; «вчення про методи пізнання та перетворення дійсності» [35].

Реалізація методологічних основ наукового аналізу явищ і процесів здійснюється за допомогою застосування методологічних підходів. Підхід – це певна позиція стосовно будь-якої проблеми чи явища. У Словнику української мови поняття «підхід» трактується як сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [167, с. 521).

У сучасній філософії поняття методологічного підходу розглядається по-різному. Н. Стефанов трактує методологічний підхід як «сукупність (систему) принципів, які визначають спільну мету та стратегію відповідної діяльності» [181]. На думку О. Петрова, як загальнонаукова категорія це поняття має два значення: 1) вихідний принцип, вихідна позиція, основне положення або переконання, що становить основу дослідницької діяльності; 2) напрямок вивчення об'єкта (предмета) дослідження.

Зазвичай один підхід не вичерпує методологічної характеристики конкретного дослідження. Складність і багатогранність явищ навколишньої дійсності, їх взаємозв'язок та взаємозалежність обумовлюють необхідність застосування сукупності методологічних підходів, що забезпечить отримання

об'єктивної, достовірної інформації та дозволить створити цілісну картину явища, яке вивчається.

У сучасній науковій літературі існує велика кількість підходів до патріотичного виховання дітей та молоді. Л. Ткачук виокремлює чотири основні підходи: історико-аналітичний, функціональний, особистісно-орієнтований, системний. Інші ж (культурологічний, народознавчий, історичний, людинознавчий, особистісний) є ефективними лише при комплексному їх застосуванні [194]. Широке коло підходів до зазначеної вище проблеми наводить О. Жаровська [52]: гносеологічний, герменевтичний, аксіологічний, діяльнісний, антропологічний, системний, культурологічний, етнопедагогічний, діалогічний. В. Шинкаренко [218] до цього переліку додає ще диференційований і технологічний підходи. І. Бех у співавторстві з К. Чорною, аналізуючи методологічні підходи виховання громадянина-патріота, виділяють наступні: конкретно-історичний, науковий, діяльнісний, системний, особистісно-орієнтований [14]. В. Антоненко, занепокоєний зниженням орієнтації сучасної молоді на патріотичні цінності, дороговказом на шляху до оптимізації національно-патріотичного виховання вважає системний підхід, з позиції якого цей процес характеризується цілісністю, ієрархічністю, багаторівневістю, взаємозалежністю, детермінованістю і відкритістю та розглядається «в його постійному розвитку та саморозвитку» [5].

Різноманіття наявних у науковій літературі методологічних підходів до проблеми патріотичного виховання свідчить про те, що більшість науковців вважають патріотизм особливо важливим фактором консолідації української нації, а патріотичне виховання розуміють як один з ключових аспектів розвитку особистості. Після детального ознайомлення з напрацюваннями дослідників можемо окреслити підходи, які доповнюють один одного: системний, аксіологічний, культурологічний, особистісно-орієнтований, діяльнісний.

Серед виокремлених нами підходів особлива роль у формуванні патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти належить системному, який активно використовується науковцями в педагогічних дослідженнях і є методом аналізу всіх факторів, що впливають на досліджуване педагогічне явище. Інструментом підходу є системний аналіз – сукупність методів і прийомів для освоєння складних об'єктів, виокремлення простого зі складного. Значний внесок у розробку цього підходу зробили В. Андрущенко [1], В. Кремень [51], В. Гнатюк [33], С. Гончаренко [35] та ін.

Для виявлення сутності системного підходу зупинимося на його семантичному ядрі – категорії системи. Етимологічно слово «система» є грецьким і означає «ціле, складене з частин», «з'єднання, сполучення», «організація». Ще древні мислителі (Фалес, Демокрит, Геракліт тощо.) сформулювали положення про те, що ціле є більшим від суми частин, що входять до нього. У загальному значенні система – це комплекс елементів, які, поєднуючись один з одним, утворюють певну цілісність; сукупність визначених елементів, між якими простежується закономірний зв'язок чи взаємодія [204, с. 583]. З точки зору логіки система - це сукупність, об'єднання взаємозалежних і розташованих у відповідному порядку елементів (частин) якогось цілісного. Ю. Бех дефініціює систему як комплекс, сукупність об'єктів та їх зв'язків, якій властиві наступні характеристики: цілісність, функціональність, зв'язність [15].

У сучасній науковій літературі системний підхід найчастіше розглядається як напрямок методології соціально-наукового пізнання та соціальної практики, в основі якого лежать дослідження об'єктів як цілісних систем. Керівник наукової школи «Системний підхід до виховання та соціалізації дітей та молоді» Л. Новікова під системним підходом розуміє такий спосіб мислення дослідника, що допомагає вивчати або будувати об'єкт як систему взаємопов'язаних елементів, органічно приєднану до навколишнього середовища [118]. Будь-яка динамічна система є одночасно

єдністю трьох станів: минулого, сьогодення та майбутнього. Важливо бачити систему в розвитку, у взаємодії із навколишнім середовищем. При цьому вважається, що і саме середовище має розглядатися з позицій системного підходу. Для розуміння сутності системного підходу до виховання має принципове значення той факт, що в пізнанні явищ реальної дійсності існують три аспекти: пізнання окремого явища; розгляд явища у певній системі, у підпорядкуванні її закономірностям; розгляд явища та його закономірностей як продукту всієї сукупності чинних умов, внутрішніх та зовнішніх. З цих позицій реальна картина виховання в суспільстві розглядається як складна дійсність, представлена безліччю різнотипних систем (об'єктів) та його взаємодій.

Таким чином, системний підхід до вивчення проблеми формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти дозволить визначити цей процес як складну систему з безліччю взаємопов'язаних елементів; виділити системоутворюючий чинник формування патріотичних ідеалів студентів – майбутніх фахівців АПК, тобто мету та результат; виявити складові компоненти процесу формування патріотичних ідеалів студентів (цільовий, змістовний, методологічний, процесуальний, результативний), розглянути діалектику їхнього взаємозв'язку; розкрити обумовлені компонентами внутрішні зв'язки, а також основні умови існування системи, що розглядається; визначити можливість цілісної організації та управління на науковій основі, своєчасно коригувати ризики, що з'явилися, у вихованні патріотично орієнтованої молоді; прогнозувати рівень сформованості ціннісного ставлення до себе, оточення, Батьківщини та рідного краю, історії України; здійснити відбір змісту освіти задля досягнення поставленої мети - формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, вибір освітніх засобів відповідно до поставленої мети.

Під час обґрунтування сутності поняття патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти (див. параграф 1.2) згадувалася

така філософська категорія, як ідеал. Ідеал (від грец. *idea* – зразок, норма) – еталон, досконалість, ідеальний образ, що має нормативний характер та істотний вплив на спосіб поведінки, діяльності людини чи групи людей. Ідеали так чи інакше окреслюють життєвий шлях особистості і життєву стратегію людства в цілому. Радянський філософ В. П. Тугарінов підкреслює, що ідеал слід розглядати в контексті цінностей, а це не лише предмети, явища та їхні властивості, якими користується особистість для задоволення власних потреб, але також ідеї та спонукання як норма та ідеал.

З огляду на вищезазначене, варто проаналізувати аксіологічний підхід до вивчення досліджуваного явища. Аксіологія (від грец. *axios* – цінність і *logos* – слово, поняття), будучи розділом філософії, як об'єкт вивчення розглядає цінності, вивчає їхню сутність, походження, формування, структуру, класифікацію та критерії, а також способи пізнання та оцінки. Проблем педагогічної аксіології як науки, що займається вивченням педагогічних цінностей, їх значення та виховного потенціалу, торкалися у своїх дослідженнях В. Андрущенко [2], І. Бех [12], А. Богуш [18], Л. Бутенко [23].

Таким чином, центральним поняттям в аксіології є «цінність», що характеризує соціокультурне значення явищ дійсності. Цінності становлять частину структури особистості, відображають особистісну систему поглядів, ідей, суспільних норм, ідеалів, правил, які приймаються та засвоюються людиною з урахуванням її спрямованості, установок і вихованості. У науковій літературі поняття «цінності» дефініціюють як корисний предмет, що використовується для задоволення різного виду потреб (А. Маслоу) [104]; як ідеал, якого жадає особистість (Ю. Шрейдер, Е. Фромм); як норма, згідно з якою потрібно діяти (О. Краєва, Л. Орбан-Лембрик). Цінність тлумачиться як реальний предмет, корисний суб'єкту, як ідеал, як значимість; як моральні та естетичні норми, що вироблені людською культурою та є продуктами суспільної свідомості.

Слід зазначити, що цінності починають формуватися ще з раннього дитинства в процесі соціалізації. Кількість їх невелика, однак кількість інтерпретацій цих цінностей в особистій свідомості індивіда нескінченна. Розглянемо, наприклад, таку цінність, як Людина. Особистість під час свого формування та розвитку, а також під впливом середовища проживання і виховання засвоює і привласнює (інтеріоризує) цю цінність, але розуміє її як засіб для досягнення власних цілей. Дитина розмірковує: «Мені потрібні люди, насамперед батьки, щоб виконувати мої бажання, годувати, напувати мене, купувати мені іграшки тощо». Цінність сформована, але ставлення до неї споживацьке і веде до зародження егоїзму. Інший приклад, коли дитина засвоює цю ж цінність, але вже з гуманістичним ставленням до неї: «Мені потрібні люди для того, щоб спілкуватися з ними, взаємодіяти, ділитися враженнями, емоціями, думками, для того, щоб було заради кого жити». Як бачимо, цінність одна, але ставлення до неї різне, на підставі чого формуються протилежні особистісні якості.

Батьківщина як цінність також може бути по-різному інтерпретована у свідомості студентів: як рідний край з мальовничою природою, багатовіковою історією, самобутньою культурою, звичаями і традиціями; як держава, за яку людина несе відповідальність та інтереси якої готова захищати; 2) як безкрайне джерело благ, які держава мусить надати; як територія, де людина проживає, харчується, працює, словом, задовольняє свої біологічні потреби, не докладаючи при цьому зусиль для процвітання країни.

Таким чином, аксіологічний підхід дає можливість підійти до процесу формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти через добровільне засвоєння ними фундаментальних національних та загальнолюдських цінностей: цінність людського життя, сім'ї, громадянського суспільства, багатонаціонального українського народу, людства загалом; любов до сім'ї, оточення, до Батьківщини; шанобливе ставлення до народу, захисників Вітчизни (військовослужбовців ЗСУ,

добровольчих об'єднань, волонтерів і т.д.), повага до культури та духовних традицій; праця і творчість; соціальна активність, моральні цінності.

З позиції аксіологічного підходу педагогічні технології формування патріотичних ідеалів не будуть нав'язуватися «зверху», а забезпечать свободу вибору та орієнтуватимуться на соціальне самовизначення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Сформованість патріотичних ідеалів студентів є важливим кроком на шляху до творення згуртованої, нескореної української нації як стержня повноцінного, досконалого громадянського суспільства, про яке мріє кожен свідомий громадянин. Підвалини високої моральності народу загалом і кожного його представника зокрема є гарантом розбудови та незламності Української держави. Усе вищевикладене зумовлює застосування аксіологічного підходу до пізнання проблеми формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Засвоєння нових цінностей є можливим лише в культурному середовищі, тому особлива роль у формуванні патріотичних ідеалів, національних та громадянських цінностей належить культурологічному підходу, який відображає бачення освіти крізь призму культури. Згаданий підхід висвітлено у спадщині філософської, суспільної та психолого-педагогічної думки такими її представниками, як О. Газман, О. Іванов, Н. Крилова, А. Богуш [18], Л. Хомич, Т. Шахрай, Г. Філіпчук [2003] та ін.

З'ясування сутності, змісту, структури культурологічного підходу у вихованні неможливе без визначення поняття «культура». Термін «культура» – латинського походження, перегукується з латинським *cultura*, що означає «обробіток», «обробка», «догляд». Уже в античності виникла традиція пов'язувати культуру із розвитком, удосконаленням людини. В основі цього поняття лежить ставлення до людини не як продукту природи, а як продукту виховання. Спочатку зміст поняття «культура» полягав у тому, що під нею розумілося все те, що піддане обробці людською працею. Якщо в процесі

обробки природи створюється культура речей, то в процесі виховання формується культура людей, людина як культурна істота. Тим самим відбувається повернення до античної традиції розуміти культуру у зв'язку з розвитком та вдосконаленням людини – її душі, тіла, інтелекту, моральності. Сократ, Платон, Аристотель доводили, що культурні цінності соціуму прищеплюються особистості через естетичну діяльність. Цікаво відзначити: у Стародавній Греції вважалося, що виховання, перш за все, художньо-естетичне і зрештою, робить вихованця вільною людиною.

Епоха Просвітництва пов'язувала культуру з прогресом наук, просвітництвом, розвитком здібностей людського розуму (Вольтер, Тюрго, Кондорсе, Гердер). Дещо пізніше культура розглядалася як духовне існування особистості у сфері морального – у Канта, естетичного – у Шиллера, філософського – у Гегеля. В останній третині XIX століття в межах західної філософської антропології виникла її особлива гілка – культурна антропологія, яка стала розглядати культуру як засіб передачі спадщини від покоління до покоління. Сучасні науковці (Т. Андрющенко, С. Гончаренко, І. Бех, В. Кремень та ін.) тісно пов'язують культуру з освітою. Ми поділяємо погляд І. Беха, який тлумачить культуру як «всезагальний чинник і духовно-практичну основу розвитку особистості» [10].

Патріотизм як моральне почуття бере початок з культури людського буття, способу життя, сімейних та народних традицій і закріплюється в системі цінностей особистості, в її вчинках та поведінці. Важливою в контексті культурологічного підходу є думка Бондаревської, що ключовою метою навчально-виховного процесу є виховання людини культури - вільної, духовної, гуманної, творчої особистості, здатної до самовизначення в світі культури та практично підготовленої до життя; і необхідна умова для досягнення цієї мети – інтеграція освіти в культуру та культури у освіту.

Контент-аналіз наукової літератури дозволив виділити характерні особливості реалізації культурологічного підходу до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти:

- дослідження світу людини в контексті її культурного існування, в аспекті того, чим цей світ є для людини, яким змістом він для неї наповнений; розгляд культурного наповнення соціальної реальності;

- аналіз феномена культури як осердя в розумінні особистості, її свідомості та життєдіяльності. З позиції цього підходу різні аспекти сутності людини як суб'єкта культури (свідомість, самосвідомість, духовність, моральність, творчість) розуміються у «поза ієрархічному поєднанні» як межі цілісної культурної людини;

- непохитна гуманістична позиція, яка визнає людину суб'єктом культури, її головною дійовою особою, сформованою в процесі історичного розвитку соціуму, що відображає моральність, духовність, ідеали, властиві суспільству.

Культурологічний підхід до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти є методологічною основою виховного процесу, що базується на сукупності теоретичних, конкретно-історичних і методичних положень, які є основними в підготовці людини культури, громадянина, професіонала та патріота. Патріотичне виховання студентів на основі досліджуваного підходу – це організація виховної діяльності в закладі фахової передвищої освіти як процесу інтеріоризації національних культурних цінностей і спрямування діяльності студентів на збереження і відтворення досягнень вітчизняної та світової культури.

Наступний підхід – особистісно-орієнтований – дозволяє напрацювати індивідуальний освітній маршрут для кожного студента та сформувати активну особистісну позицію в подальшому самостійному житті. Поняття «особистісно-орієнтований підхід» у педагогічній науці вперше використав К. Роджерс, маючи на увазі такий метод навчання, за якого учень не просто навчається, а вчиться із задоволенням та отримує інтенсивний матеріал для розвитку мислення та уяви. В освіті психолог виділяв два найважливіші напрями: авторитарний та «людиноцентрований». Під останнім він розумів таке навчання, коли з перших днів у навчальному закладі панує дружня

невимушена атмосфера з уважним, чуйним педагогом, діяльність якого спрямована на демократизацію відносин у процесі взаємодії «вчитель–учень» та активізацію навчально-пізнавальної діяльності кожного вихованця [154].

У 70-90-ті роки ХХ століття було зроблено перші спроби сформулювати й теоретично обґрунтувати основні положення цього підходу (В.О.Сухомлинський, І.С.Кон, В.Петровський, Б.О.Федоришин, Ш.О.Амонашвілі, С.Л.Рубінштейн, О.М. Леонт'євта ін.). Пізніше проблеми особистісно орієнтованого виховання набули розвитку у працях таких учених, як І. Бех, І. Кравченко, В. Кузь [87], С. Подмазін [146] та ін.

На відміну від традиційної, особистісно-орієнтована парадигма освіти переносить акцент на цілеспрямоване перетворення особистістю світу та самої себе. У центрі уваги особистісно-зорієнтованої освіти – особистість, яка прагне максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита для сприйняття нового досвіду, здатна на усвідомлений вибір у різноманітних ситуаціях. Саме досягнення особистістю таких якостей проголошується головною метою освіти, на відміну від формалізованої передачі учневі знань і соціальних норм у традиційній технології.

С. Подмазін вважає, що впровадження в освітньо-виховний процес особистісно-орієнтованого підходу передбачає створення в закладі освіти умов для розвитку здатності студента до самоосвіти, самовиховання, самореалізації, самозахисту, саморозвитку, адаптації та інших необхідних механізмів для формування неповторного особистісного образу [146]. Дещо подібні думки стосовно цього питання має І. Бех. Він наголошує на необхідності конструювання виховних ситуацій, які сприятимуть розвитку свідомості такого рівня, що підштовхував би вихованця до самопізнання та активної діяльності щодо засвоєння національно-патріотичної поведінки [10, с. 747].

Особистісно-орієнтований підхід передбачає становлення вільної, розвиненої, освіченої, соціально мобільної особистості, здатної приймати самостійні рішення в різних ситуаціях і нести за них відповідальність, особистості, що прагне самоосвіти протягом усього життя. Однією з найважливіших вимог підходу є співпраця суб'єктів навчального процесу, суб'єкт-суб'єктні відносини. Оскільки особистісно-орієнтований підхід базується на врахуванні індивідуально-вікових особливостей вихованця, він передбачає глибокі знання педагога потенційних можливостей студента, його потреб, уподобань, психологічних установок, ідеалів, цінностей та мотивів поведінки. З огляду на це, доцільним є розглянути вікові особливості досліджуваної категорії населення.

Випускники аграрних закладів фахової передвищої освіти – кваліфіковані фахівці, які складають ядро людського капіталу країни, оскільки їхні знання, уміння та навички, здібності та риси характеру багато в чому визначають вирішення ключових соціально-економічних проблем розвитку українського суспільства. Сучасний фахівець – не тільки професіонал з високим рівнем розвитку компетенцій, майстерності за своєю спеціальністю; він, у першу чергу, має бути високоморальною особистістю.

У згаданих закладах освіти навчаються переважно студенти на основі базової (після завершення 9 класів загальноосвітньої школи), профільної середньої освіти (після завершення 11 класів загальноосвітньої школи) та професійної (професійно-технічної) освіти (Закон України «Про фахову передвищу освіту»). Середній вік здобувачів становить від 15 до 20 років, тобто старший підлітковий вік та рання юність. Їх ще гостро хвилюють проблеми «підліткового» періоду – їхня вікова специфіка, право на автономію від старших, але при цьому вже з'являється право на визначення свого місця в дорослому світі. Дослідниця вікового розвитку Л.І. Божович пов'язує цей вік із виникненням нового рівня самосвідомості, нового «Я» в індивіда.

Також слід виділити соціально-психологічну особливість студентів. Вона полягає у зміні соціальної ролі при переході із загальноосвітньої установи до закладу фахової передвищої освіти. У цей період відбувається процес становлення і стабілізації характеру та, що особливо важливо, оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: моральних, патріотичних, громадянських, професійних, трудових та ін. З одного боку, у молоді формуються власні переконання, світогляд, ціннісні орієнтації, ідеали, система оціночних суджень; відбувається становлення особистості як активного члена суспільства, громадянина, суб'єкта діяльності; закладаються її соціальні установки [221]. З іншого боку, вступ до коледжу є своєрідним початком самостійного життя в соціумі, набуття нового статусу, початком власної біографії, що не може пройти без своїх проблем, криз та конфліктів. Так, процес адаптації до нового колективу супроводжується негативними емоціями, переживаннями, оскільки в школі був усталений колектив і дитина сприймалася як член великої родини [171].

При реалізації виховної діяльності в аграрному закладі фахової передвищої освіти обов'язково враховуються як психологічні особливості студентського віку, так і особливості контингенту студентів, що навчаються. Справа в тому, що основну масу учнів складають діти, які приїхали вчитися із сільської місцевості. Тісні відносини між людьми, мінімальна присутність процесів урбанізації, обмежений доступ до тих чи інших ресурсів соціальної та культурної інфраструктури, формування особливої життєвої стратегії (якщо не ми, то хто), наявність акценту на розвиток почуття справедливості, совісті та честі можуть створювати в них, особливо на початку навчання, деякі труднощі з адаптацією до міських умов, що стрімко змінюються. Цей факт є головною особливістю, яка значно впливає на організацію виховної роботи в аграрних закладах освіти [176].

Адаптація в новому соціокультурному середовищі має багато аспектів. Людина може бути некоммунікabelною, сором'язливою, невпевненою в собі і, вийшовши з атмосфери сім'ї, страждати від самотності. Тоді, імовірно, не

відкриваються насправді всі ті можливості для реалізації та особистісного становлення, які надає місто. Або ж, навпаки, молода людина може захопитися міськими розвагами, внаслідок чого відбувається втрата інших, важливіших інтересів та потреб. Молоді люди в такому випадку піддаються різним впливам, їхня переорієнтація може піти в небажаному напрямку і надалі негативно позначитися на адаптації студентів загалом.

Тому соціальна ситуація розвитку в закладах фахової передвищої освіти вимагає від особистості дій щодо:

- адаптації – засвоєння студентами нових соціальних норм і цінностей, вироблення нових моделей поведінки й діяльності; процес адаптації у випускників 9 класу відбувається болючіше та проблематичніше, оскільки у віці 15-16 років їм властиві такі вікові особливості, як психологічна нестабільність та нестійкість;

- індивідуалізації – усвідомлення індивідом свого професійно-особистісного потенціалу, становлення позитивної Я-концепції, розвиток самосвідомості та рефлексії;

- інтеграції – взаємовплив студента і того нового соціального середовища, в якому він опиняється, подолання та вирішення конфліктів, що виникають у процесі взаємодії [140].

Таким чином, ранній юнацький вік, характерний для більшості здобувачів студентів коледжів, супроводжується усвідомленням самого себе як представника цінностей та ідеалів нації, що сприяє активізації процесу самоототожнення та національної самоідентифікації [178]. У межах особистісно-орієнтованого підходу до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти постає завдання підготовки творчого, впевненого, наполегливого фахівця з активною соціальною та громадянською позицією, з почуттям любові до Батьківщини та відповідальності за неї, фахівця, який здатен не лише удосконалювати себе, а й позитивно впливати на стан сучасного аграрного виробництва.

Діяльнісний підхід у формуванні патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти виходить з уявлень про те, що діяльність – основа всього життя людини, становлення її як особистості. Своїм корінням цей підхід сягає в глибоку давнину. Суть його полягає в тому, що той, хто навчається, отримує знання не в готовому вигляді, а здобуває їх сам. Широко відомий вислів Конфуція: «Я чую і забуваю, бачу і запам'ятовую, роблю і розумію» (VI століття до н.е.). Пропозицію щодо впровадження в освіту теорії «вчення через діяльність» вніс американський дослідник Дж. Дьюї. Основні засади його системи: врахування інтересів учнів; вчення через навчання думати та діяти; пізнання та знання як наслідок подолання труднощів; вільна творча робота та співробітництво [50]. Основоположником діяльнісного підходу по праву вважається А. Дістерверг. Він стверджував, що «процеси навчання та виховання людини протікають усередині її власної діяльності» [44].

З позиції досліджуваного підходу процес становлення, розвитку особистості розглядається крізь призму активної предметної діяльності, активних способів пізнання світу та постійної комунікації з іншими членами суспільства [126]. Б. Сусь [184] тлумачить діяльнісний підхід як результативний спосіб оволодіння знаннями. Останні, на думку вченого, характеризуються дієвістю та є фундаментом компетентності особистості.

Даний підхід стверджує, що психіка людини нерозривно пов'язана з її діяльністю та нею зумовлена. У широкому розумінні діяльність означає навмисну активність людини, яка проявляється в процесі її взаємодії з навколишнім світом; у вузькому розумінні – специфічну форму активності особистості (наукову, професійну, навчальну), під час якої вона досягає поставлених цілей, сформованих відповідно до особистих потреб [96, с. 137]. У «Психологічній енциклопедії» це поняття трактується як активність індивіда, спрямована на взаємодію з навколишнім середовищем задля задоволення особистих потреб. Слід зауважити, що під час цієї взаємодії відбувається саморозвиток, самовиховання, самореалізація та самопізнання

особистості через активну участь людини в процесі суспільного життя вона стає самою собою, вибудовуючи власний характер та поведінку.

Таким чином, виступаючи як форма буття та спосіб існування людини, діяльність забезпечує створення матеріальних умов життя особистості, стає фактором розвитку духовного світу, формою та умовою реалізації її культурних потреб; є сферою реалізації свого особистісного потенціалу, досягнення життєвих цілей, успіхів; створює умови для самореалізації людини в системі суспільних відносин; є джерелом та критерієм наукового пізнання та самопізнання, саморозвитку. Однією з обов'язкових передумов діяльності є потреба. Потреби відображають стійкі зв'язки особистості з важливими для неї об'єктами чи обставинами. Залежно від того, наскільки та чи інша потреба відповідає інтересам оточення суспільства в цілому, можна говорити про кожну потребу як про моральну чи аморальну. Сутність формування патріотичних ідеалів полягає в тому, щоб бажання особистості, які впливають з потреб, гармоніювали з інтересами суспільства, народу. Впровадження означеного підходу зумовлює орієнтацію системи підготовки студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти на діяльність як важливу умову й ефективний засіб формування патріотичних ідеалів, а також передбачає залучення молоді до всіх можливих видів діяльності, що сприятимуть засвоєнню знань, умінь і навичок, позитивного досвіду.

Отже, методологічними підходами до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти було визначено наступні: системний, який дозволяє розглядати досліджуваний процес як систему з урахуванням усіх її компонентів, властивостей, закономірностей, особливостей; аксіологічний, який дає можливість підійти до процесу формування патріотичних ідеалів студентів через добровільне засвоєння ними фундаментальних національних та загальнолюдських цінностей; культурологічний, який сприяє інтеріоризації національних культурних цінностей та спрямуванню діяльності студентів на збереження і відтворення досягнень вітчизняної та світової культури; особистісно-орієнтований, який

базується на врахуванні індивідуально-вікових та мотиваційних особливостей вихованця; діяльнісний, що зумовлює орієнтацію системи підготовки студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти на діяльність як важливу умову й ефективний засіб формування патріотичних ідеалів.

Висновки до першого розділу

Здійснено історико-генетичний аналіз ідей формування патріотичних ідеалів особистості, що дозволив виокремити *сім основних етапів*, у межах яких здійснювалися необхідні заходи для вдосконалення патріотичного виховання, висувалися ідеї та припущення щодо засобів, методів та напрямків його здійснення для максимального задоволення потреб суспільства і держави того часу.

На *етапі первісності* почуття патріотизму втілювалося у прихильності до свого роду; діти засвоювали необхідні життєві навички, трудові вміння, долучалися до традицій та звичаїв племені у праці та в повсякденному спілкуванні з дорослими.

У *період Стародавнього світу*, з появою на межі IV-III тисячоліть до нашої ери давніх східних цивілізацій, уявлення про ідеал виховання зазнали значних трансформацій. У давньосхідній системі освіти (Стародавній Китай, Індія, Єгипет) втілення патріотичного ідеалу здійснювалося через повагу до батьків та старших за віком людей, шанобливе ставлення до влади. У Стародавній Греції виховання було спрямоване на всебічно розвиненого громадянина, у республіканському Римі - це патріот, який любить і підтримує у всьому свою державу, в імперському Римі – відданий імператорській владі, слухняний і виконавчий римлянин, який живе строго за християнськими канонами.

У *період Середньовіччя*, для якого характерними є панування церковної ідеології, феодална роздробленість, розповсюдження християнства, спостерігається поступове впровадження в повсякденне життя та шкільну

практику християнських цінностей. Патріотизм на той час був нерозривно пов'язаним з релігійними традиціями, а патріотичний ідеал втілювався у боротьбі за процвітання Батьківщини.

Доба *Відродження і Реформації*, у рамках якої відбувається сплеск інтересу до Античності та античних чеснот, патріотичне почуття отримує імпульс до розвитку, що знайшло своє відображення в теоретичних студіях мислителів (Макіавеллі, Гоббс, Руссо та ін.). Патріотичним ідеалом, на думку згаданих мислителів, є повноцінна, довершена людина з розвинутим почуттям соціальної відповідальності та громадського обов'язку, а основними засобами його формування є історична спадщина народу (казки, героїчні перекази, оповіді, легенди тощо).

На становлення педагогічної думки *добу Нового часу* (XVII-XIX ст.) вплинуло чимало історичних подій (1566-1609 рр. – Нідерландська революція, 1640-1660 рр. – Англійська революція, 1777-1783 – війна за незалежність США, 1789-1794 рр. – Французька революція). На фоні цих обставин посилюється інтерес мислителів до виховання патріотичних ідеалів особистості. Просвітителі (Д.Дідро, Ж.Руссо, Й.Песталоцці, А.Дістерверг та ін.) переконані, що сформувати їх можна шляхом поширення освіти – наукових знань, загальної освіти та правильного виховання. Метою виховання є підготовка ділової людини – джентльмена (Дж. Локк), патріота, який бажає добра всьому суспільству (К. Гельвецій). Велика роль у формуванні патріотичних ідеалів відводиться праці, яка сприяє засвоєнню моральних якостей трудової людини (Ж. Руссо); індуктивним методам навчання, особистому прикладу педагога (Д. Локк); принципам природовідповідності, внутрішньої свободи, вдосконалення, дружби, добра і справедливості (А. Дістерверг).

Новітній час (кін. XIX-XXI) характеризується процесами активної індустріалізації низки країн Західної Європи та США. Відповіддю на повторення вимоги суспільства став пошук нових форм і методів навчання та виховання, що призвело до появи педагогіки вільного виховання (Е. Кей,

М. Монтессорі), експериментальної (В. Лай), вальдорфської педагогіки (Р. Штайнер), трудової школи (Г. Кершенштайнер), соціальної педагогіки (П. Наторп) та ін. Реформаторська педагогіка стверджувала уявлення про мету патріотичного виховання як про формування в дітях солідарності та взаємної відповідальності, почуття законності та поваги до суспільного порядку, здатності жертвувати своїми інтересами на користь спільних, готовності служити суспільним ідеалам, любові до вітчизни. Як основні засоби виховання розглядалися спільні ігри дітей, творча самодіяльність, учнівське самоврядування.

Сучасні трансформаційні процеси, кризовий стан соціуму, гострі конфліктні ситуації у світовому товаристві викликали хвилю патріотизму, яка сколихнула не одну країну. Нині в експертному середовищі ряду європейських країн та світових центрах активно обговорюються нові підходи щодо патріотичного виховання. Потужними засобами формування патріотичних ідеалів молоді, поряд із традиційними, вважається застосування інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних методів навчання, методу проєктів, ігрових технологій тощо.

Визначено сутність і структуру поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», під яким ми розуміємо інтегративне особистісне утворення, що включає уявлення про зразок людської поведінки та залежить від багатьох чинників: знань про минуле українського народу, національно-визвольну боротьбу героїв, а також знань про екологічно безпечні технології в галузі АПК; ціннісне ставлення до героїчних та трудових прикладів захисту Вітчизни та розбудови економічної могутності України; актуалізовану потребу наслідування патріотичного ідеалу та патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави і сталий розвиток українського суспільства.

Відповідно до компонентної моделі особистості академіка І. Беха, нами розкрито сутність поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» та виділено його наступні складові:

1) мотиваційний компонент (потреба в наслідуванні прикладу героїчних і трудових прикладів боротьби за незалежність, розбудову та зміцнення української економіки, забезпечення економічного добробуту);

2) когнітивний компонент (знання з історії України, про борців за самостійність, економічні знання, знання про екологічно безпечне господарство та сталий розвиток);

3) емоційно-ціннісний компонент (емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків, демократичних цінностей, прикладів розбудови держави, героїчних подвигів захисників територіальної цілісності, ціннісне ставлення до екологічно безпечних та раціональних способів господарювання);

4) діяльнісно-поведінковий компонент (здатність бути свідомим громадянином, наслідувати приклад борців за українську державність, відомих господарників, аграріїв, дотримуватися норм національного законодавства).

Визначено основні методологічні підходи до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, що дасть можливість отримання об'єктивної, достовірної інформації та дозволить створити цілісну картину явища, яку вивчається. Найбільш цінними визнано такі: системний, аксіологічний, культурологічний, особистісно-орієнтований, діяльнісний.

Системний підхід дозволяє визначити досліджуване явище як складну систему з безліччю взаємопов'язаних елементів; виділити системоутворюючий чинник формування патріотичних ідеалів студентів – майбутніх фахівців АПК, тобто мету та результат; виявити складові компоненти цього процесу; розкрити основні умови існування системи, що розглядається; визначити можливість цілісної організації та управління нею, своєчасно коригувати ризики, що з'явилися, у вихованні патріотично

орієнтованої молоді; здійснити відбір змісту освіти задля досягнення поставленої мети.

Аксіологічний підхід дає можливість підійти до процесу формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти через засвоєння ними фундаментальних національних та загальнолюдських цінностей. Педагогічні технології при цьому не будуть нав'язуватися «зверху», а забезпечать свободу вибору та орієнтуватимуться на соціальне самовизначення молоді.

Культурологічний підхід до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти сприяє інтеріоризації національних культурних цінностей та спрямуванню діяльності студентів на збереження і відтворення досягнень вітчизняної та світової культури.

Застосування *особистісно-орієнтованого* підходу в контексті дослідження базується на врахуванні індивідуально-вікових та мотиваційних особливостей студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Умовами, що забезпечують ефективність реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні студентів, виступають такі визнання здобувача освіти основним суб'єктом педагогічного процесу, організація навчально-виховного процесу з максимальним залученням особистості студента, спрямованість педагога на суб'єкт-суб'єктну модель взаємодії, забезпечення на заняттях пріоритету самостійності та пізнавальної активності як провідних факторів у пізнавальній сфері особистості.

Діяльнісний підхід зумовлює орієнтацію системи підготовки студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти на діяльність як важливу умову й ефективний засіб формування патріотичних ідеалів, а також дозволяє молоді самостійно обирати, знаходити, аналізувати необхідну інформацію, що сприяє зміні ставлення студентів до процесу власного навчання: вони починають відповідальніше ставитися до нього, зростає інтерес та мотивація,

спілкування з викладачем стає більш природним та живим, відбувається інтегрування знань з різних галузей.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕАЛІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Зарубіжний і національний досвід формування патріотичних ідеалів студентів.

Феноменом світового масштабу, під вплив якого потрапляють усі сфери суспільного життя, є процеси глобалізації та інтеграції. Особливого значення вони набувають у контексті аналізу проблем освіти, яка, виступаючи системним генератором знань та засобом їх поширення, є основною рушійною силою людського розвитку та двигуном прогресу. Окреслити наявні недоліки і намітити перспективи розвитку національної системи освіти в цілому та формування патріотичних ідеалів зокрема, неможливо без урахування культурних та суспільно-політичних процесів, що відбуваються на світовій арені. Тому доцільним є звернення до передового досвіду, кращих вітчизняних та зарубіжних освітніх практик формування патріотичних ідеалів.

Сучасне суспільство стикається з такими явищами, як поглиблення індивідуалізації та соціального розмаїття, розширення економічної та культурної єдності, зміни клімату, деградація екосистем, вразливість до впливу природних і техногенних небезпек тощо. У таких умовах перед світовим співтовариством постає завдання визначити заходи щодо сприяння миру, благополуччя, процвітання та сталого розвитку. Міжнародні авторитетні організації та більшість науковців, особливо європейських та американських, патріотичний ідеал вбачають у вихованні наднаціонального патріотизму та глобальної громадянськості. Ці поняття стосуються почуття приналежності не до окремої держави чи нації, а до ширшої спільноти та людства загалом і включають політичну, економічну, соціальну та культурну взаємозалежність і взаємопов'язаність між локальним, національним та глобальним рівнем. Член світового громадянства повинен навчитися розуміти глобальні структури управління, права та обов'язки, глобальні

проблеми; володіти соціальними навичками XXI століття; уважно та співчутливо ставитися до інших людей та довкілля, поважати та захищати біорізноманіття; володіти цінностями чесності та соціальної справедливості, навичками критичного аналізу нерівності на основі гендерної приналежності, соціально-економічного стану, культури, релігії, віку та інших факторів; брати участь у вирішенні актуальних проблем як на місцевому, так і на глобальному рівнях як поінформований, відповідальний та зацікавлений громадянин світу [252, с. 14].

Практична розробка, аналіз і реалізація завдань підготовки такої особистості здійснюється в рамках роботи ЮНЕСКО (англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) як основного органу ООН (Організація Об'єднаних Націй), який відповідає за питання розвитку освіти, науки і культури в сучасному світі. Організація розробляє освітні інструменти, сприяє збереженню культурної спадщини та захищає однакову гідність усіх культур, свободу вираження думок та ідей як фундаментальне право та необхідну умову демократії (UNESCO in brief). ЮНЕСКО встановлює міжнародні стандарти і надає рекомендації державам-членам щодо виховання громадян світу. Особливий акцент робиться на залученні молодих людей до ініціатив глобальної громадянськості, які включають проекти по служінню суспільству, організацію благодійних та екологічних акцій, святкування міжнародних днів, свят, організацію університетських та шкільних клубів TEDx, розвиток багатомовності, участь у міжнародних програмах обміну, залучення студентів до участі в наукових, творчих та бізнес-проектах. Залучення молоді до перерахованих ініціатив значно сприяє формуванню патріотичних ідеалів молоді.

Розвиток сучасної освіти та підготовка громадян з високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів неможливий без взаємного обміну та збагачення ідеями, методологією, конкретними розробками між освітніми установами та педагогами всього світу. Так, під егідою ЮНЕСКО було

засновано Міжнародну Асоціацію Університетів (МАУ). Будучи глобальним форумом для керівників установ та асоціацій, МАУ збирає та об'єднує майже 600 членів із більш ніж 130 країн, які працюють над посиленням ролі вищої освіти в розвитку суспільства. Проаналізована інформація на веб-сайті організації дає можливість стверджувати, що основними форматами роботи між партнерами є проведення спільних міжнародних конкурсів, проєктів, серії онлайн-вебінарів і тематичних дебатів, заходів і конференцій, публікацій та інших ініціатив. Доповідачі розповідають про те, як найкращі практики формування патріотичних ідеалів, лідерства для розвитку тощо сприяли успішній реалізації ЦСР у їхніх установах.

Найефективніший формат взаємодії - це візит до університету партнера, де відбувається повне занурення студентів та педагогів у повсякденність, систему освіти та культуру країни. Такі візити дозволяють закладам освіти встановити міцні зв'язки та закласти фундамент майбутнім потенційним проєктам. Завдяки співпраці із закордонними установами надаються додаткові освітні перспективи та можливість виховати молодих людей як гідних представників своєї країни, готових до участі в міжкультурному діалозі. Однією з молодіжних організацій, яка займається міжнародними програмами стажувань та організацією волонтерської діяльності студентів за кордоном є AIESEC – спільнота молодих людей, керованих однією справою - миром і розкриттям потенціалу людства [227].

Програмою, яка через молодь інвестує в краще майбутнє, є Taking IT Global – одна з провідних у світі мереж молодих людей, яка допомагає розвинути почуття соціальної відповідальності та обізнаності з глобальними проблемами, а також розвинути потенціал серед молоді, незалежно від її місця проживання. Організацією надаються гранти Rising Youth юним підприємцям для вдосконалення своїх громад (станом на 2021 рік було видано 7014 грантів сумою на 7,8 млн. доларів) [246]; організуються відеоконференції для обговорення нагальних проблем суспільства; пропонуються електронні навчальні курси (одним з таких є Sprout). Також

було створено мобільний додаток Commit 2 Act, який дозволяє молоді взяти на себе зобов'язання, пов'язані із соціальними проблемами, що їх цікавлять. Наприклад, студент може обрати дію «зменшити кількість пластику, який я використовую», дотримується цієї вказівки і робить фото свого прогресу. Крім того, мережа Taking IT Global об'єднує викладачів, зацікавлених у співпраці в рамках міжнародних навчальних проєктів та у використанні безпечної, вільної від реклами віртуальної навчальної платформи, розробленої для підтримки міжнародного співробітництва за допомогою використання цифрових засобів інформації. Вона також надає практично орієнтовані електронні курси професійної підготовки, інтернет-семінари та очні семінари з питань дбайливого ставлення до навколишнього середовища тощо; новаторські методи викладання та навчання з конкретної глобальної тематики [248].

Оскільки кожен народ має власний, напрацьований віками алгоритм та унікальні традиції виховання, було здійснено огляд стратегій формування патріотичних ідеалів на національному рівні. Проаналізовано досвід країн Північної Америки (США), Європи (Польща, Німеччина, Великобританія, Франція), Азії (Японія, Китай, Ізраїль), Океанії (Австралія).

США. Проблема виховання американських громадян у дусі патріотизму набула посиленої уваги урядовців та освітян після терактів 11 вересня 2001 року. Професор Каліфорнійського університету в Берклі З. Елкінс під патріотизмом розуміє глибоку чуттєву прихильність до нації або ступінь любові та гордості за свою країну [231]. Яскравим прикладом прояву цих почуттів є проголошення щоденної ранкової присяги вірності державному прапору та виконання гімну перед початком занять. Однак науковець Амстердамського університету Меррі, який займається вивченням освітньої сфери США, наголошує на тому, що американський патріотизм – це не лише емоції та усвідомлення приналежності до батьківщини, а й діяльність, спрямована на її розвиток та захист [239, р. 393–394]. Тому при підготовці фахівців у коледжах та університетах значний акцент робиться на залученні

молоді до активної участі у суспільно важливій діяльності (соціальні проєкти, волонтерство, організація та проведення екологічних акцій, допомога в притулках тощо).

Важливий внесок у патріотичне виховання робить і скаутський рух. Мета скаутських організацій – навчити широкому спектру життєвих навичок, виховати повагу до обов'язку захищати національні інтереси держави, розвинути впевненість у власних силах та лідерські якості, підвищити рівень фізичної підготовки, долучити до спільної справи та консолідувати молодь Сполучених Штатів Америки. Виховний процес у цій організації проходить через розважальні ігри, фізичні вправи, змагання, бесіди про військове життя та подвиги розвідників. Крім того, особисте зростання учасників у скаутських організаціях стимулюють спеціальні програми, які закликають усіх скаутів до самовдосконалення через виконання громадянського та духовного обов'язку. Також їм обов'язково потрібно брати участь у місцевих, регіональних, національних та міжнародних проєктах.

Польща. Значної уваги приділяє вихованню патріотичних почуттів у молодого покоління і західний сусід України – Польща. Урядом держави було ініційовано створення загальнонаціональної грантової програми «Патріотизм завтрашнього дня» («Patriotyzm Jutra»), яка сприяє розповсюдженню знань з історії країни та підтримує різні проєкти з розвитку та популяризації національної культурної спадщини польського народу. Проєкти передбачають, переважно, реалізацію таких заходів, як майстер-класи, вистави, міські ігри, виставки, хепенінги та ін (Patriotyzm Jutra – Muzeum Historii Polski). Одним із переможців є проєкт Центру ім. Владислава Грабського «Академія патріотизму», місія якого полягає в розвитку підприємництва, економічної, фінансової, політичної та історичної освіти; сприянні активності та широкому розумінню громадянської освіти серед молоді. Засідання Академії відбуваються у формі живих лекцій-дискусій і семінарів, які проводять експерти зазначених вище галузей [228].

Серед факторів, що формують здоровий спосіб життя, зміцнюють фізичне та психічне здоров'я і сприяють вихованню патріотизму в дітей та молоді, важлива роль належить систематичним заняттям фізичною культурою та спортом. Тож у Польщі досить популярними серед молоді є спортивні забіги. Наприклад, з метою нагадати про визначні історичні події та вшанувати пам'ять Варшавського повстання, «проклятих солдатів», жертв Смоленської катастрофи тощо організовується «Забіг Пам'яті». Яскравим прикладом прояву почуття гордості за свою країну є «Забіг Незалежності», який бере початок ще з 11 листопада 1989 року [243]. Дослідниця А. Колбук вважає, що популяризації здорового способу життя та виховання патріотичної свідомості сприяє орієнтація на відомих польських олімпійців [235].

Аналіз польської педагогічної літератури свідчить про те, що викладачі вищих закладів освіти Польщі спрямовують свою діяльність на стимулювання інтересу молоді до процесів державотворення. З цією метою в аудиторній і позааудиторній навчально-виховній роботі вищих закладів освіти вони дотримуються таких умов: а) у лекціях, на практичних заняттях, під час екскурсій постійно звертають увагу молоді на героїчне минуле свого народу; б) зміст лекцій, семінарів будують так, щоб кожен із присутніх в аудиторії особисто відчув, що він несе відповідальність за майбутнє своєї держави; в) широко використовують засоби емоційного впливу на внутрішній світ майбутнього спеціаліста; г) постійно підтримують і створюють ореол викладача-патріота; д) звертаючись до почуттів студентства, постійно підкреслюють його особливий статус у суспільстві як суб'єкта всього передового, прогресивного [250].

Німеччина. Доволі проблемним є напрям патріотичного виховання для німецької школи. 79 років відділяють нас від Другої світової війни, а в Німеччині і досі не прийнято виходити з прапорами на свята, вивішувати портрети канцлера, президента в аудиторіях. Патріотизм, що виражається в любові, відданості та служінні своїй Батьківщині, асоціюється в повоєнних

поколіннях німців з расизмом, нацизмом, вихованням «надлюдей», готових коритися Рейху та вірним його вождям. Тому в закладах освіти завдання формування патріотичних цінностей вирішуються опосередковано, переважно в рамках курсу «Суспільствознавство» (Gemeinschaftskunde або Sozialkunde), який сприяє засвоєнню знань з історії, соціології, економіки, політики; формуванню критичного мислення, уявлень про досягнення національної матеріальної та духовної культури; культивуванню демократичних цінностей європейського суспільства [234]. Особлива увага надається вихованню громадянської відповідальності, наприклад, через державні програми: «Добровільний соціальний рік», що передбачає роботу молоді в лікарнях, притулках, освітніх та культурних закладах тощо; «Добровільний екологічний рік» – догляд за тваринами в зоопарках, робота у сферах сільського та лісового господарства [210].

Франція. У Франції донедавна формування патріотичних поглядів, ідей та переконань суспільства здійснювалося переважно в контексті громадянського виховання. Однак низка терористичних актів у листопаді 2015 року потрясла кожного француза та змусила змінити ставлення до патріотизму, «згадати свої кольори» [96]. Французький уряд докладає багато зусиль для того, щоб у кіно і на телебаченні демонструвалися фільми та програми переважно французького виробництва. У школах діти отримують повне уявлення про французьку культуру в усіх її аспектах (не лише мистецтво й літературу, а й, наприклад, кулінарні традиції). У коледжі підлітки вивчають історію різних цивілізацій: грецької, єгипетської тощо, і навіть ідеї вдосконалення громадського устрою, спрямованого на забезпечення прав кожного. Надалі об'єктом вивчення стають проблеми боротьби за мир, колективну безпеку, міжнародне співробітництво та роль Франції на міжнародній арені. Крім того, молодь засвоює поняття солідарності та сталого розвитку держави, адже французький патріотизм передбачає сформований екологічний світогляд і високий рівень екокультури. Так, для боротьби зі змінами клімату, забрудненням та

масштабною втратою біорізноманіття, які вже мають помітні серйозні наслідки для нашого повсякденного життя, урядом було прийнято Закон про клімат і стійкість від 22 серпня 2021 року [237]. Він посилює місце ОСР (Освіта для сталого розвитку) як наскрізної освіти через програми всіх дисциплін, від дитячого садка до останнього курсу коледжу чи університету. Таким чином, студенти покликані бути основними суб'єктами в екологічному переході, а школи та інші освітні установи є взірцевими місцями для захисту навколишнього середовища (*École Engagée Pour Le développement durable et la transition écologique*). Наприклад, у вересні учні середніх та старших класів обирають по одному екоделегату від класу. Його місія – підвищувати обізнаність однокласників про повсякденні дії, що допомагають боротися з глобальним потеплінням (відключення світла, сортування шкільних відходів); ініціювати проєкти, що сприяють покращенню біорізноманіття, заохоченню екологічно безпечної поведінки дій усієї освітньої спільноти, боротьбі з відходами тощо.

Японія. Пріоритетом сучасної освітньої політики Японії є морально-патріотичне виховання народу та збереження національної самосвідомості, формування «ідеального японця» (поняття взято з виданого в Японії 1996 р. Центральною радою з освіти документа, відомого під назвою «Опис ідеального японця»). Найбільш цінні національні якості японців можна вважати результатом впливу на процес духовного становлення народу різних релігійних течій та систем – шкіл буддизму, конфуціанства, християнства, синтоїзму. У світовідчутті японців батьківщина займає особливе місце, а любов до неї – соціальна норма. Для Японії, країни-представника східного типу культури, характерним є підтримання та збереження традиційних цінностей, культурних норм і звичаїв. 2006 р. на зміну закону 1947 р. вводиться новий основний закон про освіту, в якому вказується: любов до батьківщини та повага до культури, традицій свого народу – здоровий і необхідний процес, який допомагає нації побудувати морально красиву країну. Трагічні події в Японії 11 березня 2011 р. продемонстрували всьому

світу морально-вольову зібраність та високий рівень сформованості патріотичних ідеалів японського народу, який готовий силою свого національного характеру протистояти грізній стихії природи. Потужний землетрус і цунамі, великі людські жертви потрясли планету, але після трагедії жителі Токіо та його найближчих околиць не виявляли паніки, дисципліновано виконуючи свій обов'язок з ліквідації наслідків стихійного лиха. Безумовно, така масова дисциплінованість та зібраність – це показник успішності японської виховної системи, здатної з покоління в покоління передавати своїм громадянам найкращі якості та цінності японського національного характеру.

Китай. 17 березня 2013 року на Всекитайських зборах народних представників (ВЗНП) 12 скликання Сі Цзіньпін наголосив, що для реалізації «китайської мрії» потрібно возвеличувати «китайський дух», фундаментом якого є патріотизм [84]. У Китаї він визнаний найкращою традицією та найвищою моральною якістю нації. Одним із найважливіших способів формування патріотичних ідеалів є державні традиційні свята. Наприклад, у день відзначення Свята чистого світла китайці всією сім'єю вирушають на могили померлих родичів чи національних героїв для прибирання та вшанування пам'яті покійних. Свято літа прийнято відзначати за давніми традиціями: катання на човнах драконів, як і в давнину, включаються до урочистої програми в багатьох закладах освіти країни. У середині осені - Свято врожаю. Проведення заходів у цей день сприяють згуртуванню людей під час нічних гулянь, які супроводжуються різними видовищами. Важливу роль займають і День молоді, День створення Китайської Народної Республіки, День КПК тощо. Урочисте відзначення подібних свят демонструє студентській молоді накопичений багатьма поколіннями національний характер, менталітет, переконання, цінності, способи мислення, високі моральні принципи; дозволяє долучитися до давньої історії та культури народу.

Китайські дослідники Чжао Цзіньхун та Лі Дін (2020) діляться досвідом формування патріотичних почуттів під час вивчення історії китайської фізики. Розповіді про блискучі досягнення Стародавнього Китаю у становленні та розвитку фізики можуть посилити почуття ідентичності студентів з китайцями та нацією, пробуджувати національну гордість. Проте варто згадати і про кризові ситуації з метою виховання соціальної відповідальності. Значним виховним потенціалом наділено метод прикладу видатних особистостей, патріотів держави, які були закохані в Китай, зробили значний внесок у технології та науку. Крім того, науковці пропонують використовувати в організації занять рольову гру, демонструвати вихованцям художні чи документальні кінофільми про відомих вітчизняних фізиків, про розвиток цієї науки тощо.

В останні роки набули значного поширення масові театралізовані шоу, спектаклі тощо (Олімпійські ігри, парад з нагоди 70-ої річниці КНР та Шанхайська виставка China International Import Expo (СІІЕ-2020). Оскільки Китай є світовим лідером за чисельністю інтернет-користувачів, то уряд країни за допомогою Інтернет-ресурсів робить спроби зосередити увагу громадян Китаю на «усьому китайському». Формування патріотичних поглядів та інтересу до історії відбувається за допомогою таких інтернет-заходів, як «Місяць патріотичних фільмів», «Волонтер онлайн», «Пам'ять про загиблих у Нанкінській різанині». Серед молоді користуються популярністю інтернет-портали «Китайське патріотичне виховання» та «Дім патріота».

Ізраїль. В Ізраїлі провідним вектором розвитку системи патріотичного виховання молоді є національно-релігійний, що пов'язано з трагічною історією єврейського народу. Тематикою Голокосту пронизані всі освітні та методичні програми, мета яких – викликати моральні переживання, привернути інтерес сучасного покоління до багатогранних форм прояву громадянських якостей особистості, національної та загальнонародської культури. Крім того, Ізраїль, порівняно з величиною країни та чисельністю населення, має надзвичайно високий військовий потенціал, що пояснюється

необхідністю протистояти перманентній військовій загрозі з боку арабських країн. Це змушує державу підтримувати високу боєздатність ізраїльської армії. Наприклад, військово-патріотичне виховання здійснюється молодіжною воєнізованою організацією ГАДНА (аббревіатура івритських слів «Молодіжні батальйони»). Це добровольче об'єднання готує підлітків 13-18 років до військової служби. Загони ГАДНА створюються при школах і молодіжних клубах, а їх члени проходять підготовку у поводженні зі зброєю, стрільбі та розвідці, беруть участь у польових навчаннях та походах країною. Особлива увага приділяється вихованню почуття товариства та взаємодопомоги, почуття гордості за можливість брати участь у захисті національних інтересів Ізраїлю.

Австралія вважається однією з найбільш мультикультурних країн у світі зі значною кількістю міжнародних мігрантів, які доповнюють і без того різноманітне населення аборигенів і жителів островів Торресової протоки [229]. Згідно з переписом населення, проведеним 2011 року, більше як чверть населення Австралії народилося за кордоном, про що свідчать різні мови, релігії, походження та місця народження. У сукупності ці приклади демонструють потребу в освітній системі, яка сприятиме «відкриттю інших» («discoveryofothers»), щоб сприяти культурній чутливості та розумінню різних культур, етнічних груп і релігій у багатьох національних контекстах. Зростання транскордонної мобільності вимагає широкої та всеосяжної освіти, яка відповідає потребам студентів із різних культурних середовищ. Тому Мельбурнська декларація щодо навчальних цілей для молодих австралійців (2008), яка визначає напрямок австралійської освіти на наступне десятиліття, пов'язана з концепцією LTLT («Learningtolivetogether» – «Вчимося жити разом»). У преамбулі зазначено: «Як нація Австралія цінує центральну роль освіти в побудові демократичного, рівноправного та справедливого суспільства – суспільства, яке є процвітаючим, згуртованим і культурно різноманітним і яке цінує культуру корінних народів Австралії як ключову частину історії народу, сьогодення та майбутнє». Поширення глобальної

інтеграції та міжнародної мобільності вимагає формування патріотичних ідеалів молоді, які проявляються в повазі до соціальної, культурної та релігійної різноманітності, а також почутті глобального громадянства.

Резюмуючи закордонний досвід, зазначимо, що одні країни схильні до формування патріотичних ідеалів молоді через залучення громадян до вирішення суспільних проблем, в інших цей процес здійснюється крізь призму громадянського виховання. Проте, незважаючи на різноспрямованість патріотичних парадигм та різноманітність ідеологічних засад, основним джерелом патріотичного та громадянського виховання у всіх країнах є освітні установи. Заклади вищої та фахової передвищої освіти служать ідеологічним полігоном з широкими функціональними можливостями: це і науково-методологічний супровід виховної роботи зі студентами, й організація патріотичних та патріотично спрямованих заходів, волонтерська діяльність, консолідація молодіжних організацій, культурно-масова робота тощо. Тому доцільним є аналіз досвіду формування патріотичних ідеалів студентів на інституційному рівні.

В Університеті Барселони 1996 року було засновано Фонд солідарності (Fundació Solidaritat de la Universitat de Barcelona (UB)), який займається розробкою проєктів та програм міжуніверситетського співробітництва, спрямованих на сталий розвиток, просуває культуру миру та захист прав людини. Європейська обсерваторія спогадів (EUROM), очолювана Фондом солідарності, є транснаціональною мережею установ та організацій, що займаються аналізом та просуванням державної політики в галузі пам'яті. Проєкт покликаний відобразити недавню історію боротьби за демократію та свободу в Європі, висвітлюючи множину спогадів (наслідки нацизму, фашизму та сталінізму; Громадянська війна в Іспанії та диктатура Франко; захист цивільних прав у Північній Ірландії; продемократичні рухи у Східній Європі під час холодної війни; рухи опору диктатурам у Греції та Португалії; інші перехідні процеси в низці європейських країн. У рамках такої ініціативи її розробники організують різні виставки («Барселона, притулок для

євреїв», «Деконструкція франкізму»), конференції та семінари («В пошуках свободи – Барселона»), круглі столи («Чи змінить минуле майбутнє?»), дебати та панельні дискусії («Я біженець»), демонструють відеоролики, документальні фільми на відповідну тематику [232].

Студентською асоціацією Каліфорнійського університету в Дейвісі (згідно з дослідженням британської компанії Quacquarelli Symonds, цей заклад освіти займає 2 місце в рейтингу кращих університетів світу в галузі сільського і лісового господарства) було створено Центр навколишнього середовища (Campus Centerforthe Environment), який сприяє формуванню екологічної свідомості учасників. У рамках діяльності Центру студенти долучаються до участі в трьох проєктах. Метою проєкту «Project Challenge» є розповсюдження інформації про захист довкілля, сталий розвиток та екологічну справедливість і заклик до впровадження екологічних практик у повсякденне життя. «Project Compost» – це проєкт, спрямований на збільшення обсягів компостування. Щотижня молодь збирає близько однієї тонни органічних відходів на території кампусу, щоб додати їх до компостної купи на студентській фермі, а також займається виготовленням та розповсюдженням компостних баків. Освітня місія проєкту полягає у проведенні безкоштовних майстер-класів з компостування, презентацій тощо. У межах третього проєкту студенти, викладачі, співробітники доглядають за 5 акрами (2,02 га) органічних сільськогосподарських угідь, вирощують усе – від рідкісних помідорів до гібридної кукурудзи, від цитрусових до винного винограду. Сад не лише надає доступ до багатих поживними речовинами органічно чистих продуктів, а й до навчальної кімнати на свіжому повітрі, де проводяться тренінги для зменшення стресу, робочі вечірki та ін (About Us). У такий спосіб стимулюється патріотична поведінка, спрямована на розбудову держави та сталий розвиток американського суспільства.

Україна. Особливістю формування патріотичних ідеалів молоді в Україні є те, що цей процес здійснюється зараз в умовах реальної війни і більшість поглядів і переконань не потребують виховання на будь-якому

рівні (сім'ї, закладу освіти, громадської організації, нації, держави). Вони формуються під впливом жорстокої реальності, яка не дає часу на роздуми і вагання. Українці в одну мить мусили стати патріотами – кожен на своєму фронті. Зараз ми є свідками процесу зародження нового покоління українців – високоосвічених, свідомих, патріотично налаштованих громадян, готових ціною власного життя відстоювати державність та незалежність своєї країни. У Національній доктрині розвитку освіти України особлива роль відводиться національному характеру освіти та національному вихованню, складовими якого є громадянське та патріотичне виховання, а основною метою – «виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування в молоді потреби та вміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури». Таким чином, формування патріотичних ідеалів молоді, державницької, громадянської та військово-патріотичної свідомості молоді є одним з пріоритетних завдань органів державної влади, громадських організацій, системи освіти, які підкріплено нормативними документами (Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020 – 2025 роки»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 р. № 1233-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року»; Лист МОН № 1/6267-22 від 10.06.22 року «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» та ін.).

Для вивчення стану формування патріотичних ідеалів студентів на інституційному рівні у закладах освіти України було опрацьовано освітньо-професійні програми підготовки студентів. У ході аналізу виявлено, що формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти відбувається під час вивчення дисциплін як загального,

так і професійного циклу підготовки. Так, у Відокремленому структурному підрозділі «Аграрно-економічний фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії» у здобувачів освітньо-професійного ступеня «молодший фаховий бакалавр» спеціальності «Агрономія» цьому сприяють такі курси, як «Українська мова за професійним спрямуванням» (розуміння ролі державної мови в майбутній професійній діяльності та досконале володіння нею); «Історія України» (формування історичного мислення, розвиток духовної культури); «Основи філософських знань» (становлення гуманістичного світогляду, етичної культури, здатності до міжособистісного та міжкультурного діалогу, усвідомлення власного місця у бутті нації); «Культурологія» (шанобливе ставлення до культурної спадщини народу як скарбниці національної мудрості та досвіду); «Основи правознавства», «Соціологія» (оволодіння знаннями про права людини, державу та основні чинні закони, вміння аналізувати соціальну та політичну ситуацію, взаємодіяти з владними структурами та громадськими організаціями). Через викладання дисциплін «Основи екологічних знань», «Основи економічних знань», «Захист рослин», «Землеробство» студенти отримують знання про екологічно безпечне господарство та сталий розвиток держави [122].

Ефективність патріотичного виховання значно зростає при використанні інтерактивних форм та методів роботи, які спонукають студентів до активної мисленнєвої та практичної діяльності у процесі опанування навчальним матеріалом. Тож доцільно проводити прес-конференції, лекції-екскурсії, круглі столи з відомими людьми, визначними особистостями, дискусії, ділові ігри, кінолекторії, мозкові штурми тощо. Великої популярності серед студентів набувають ігрові технології, однією з яких є квест. Це така форма взаємодії викладача та учнів, яка сприяє формуванню умінь вирішувати певні завдання на основі вибору варіантів через реалізацію певного сюжету. Квести можуть як охоплювати окрему проблему, навчальну дисципліну, тему, так і бути міжпредметними. Освітній квест – педагогічна технологія, що включає набір проблемних завдань з елементами рольової гри, для виконання яких

потрібні будь-які ресурси; передбачає самостійний пошук учасниками варіантів розв'язання проблем, що виникають, націлює їх на пошук нових, творчих рішень [89]. Цікавим є досвід Ногайського фахового коледжу ТДАТУ у проведенні квесту, що має назву «Подорож до країни «Agronomy»». Родзинкою цього заходу стало місце проведення квесту - колекційно-дослідне поле закладу. Здобувачі освіти за спеціальністю «Агрономія» поділилися на команди, кожній з яких було видано маршрутний лист з переліком «станцій» та часом виконання завдань. На кожній із станцій учні виконували завдання з відповідної навчальної дисципліни. Наприклад, «Ботаніка» – назвати рослини та родини, до яких вони належать, і посадити їх; локація «Плодівництво» – розпланувати схему посадки кущів; локація «Тваринництво» – скласти зелений конвеєр; «Рослинництво» – перевірити якість обробітку ґрунту, підрахувати кількість висіяних зерен на 1 м погонному. Після того як всі станції було пройдено, переможці отримали солодкі призи (Квест «Подорож до країни «Agronomy» у ВСП «Ногайський фаховий коледж ТДАТУ»). Такий нестандартний підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності дозволяє розширити науковий світогляд студентів, поглибити отримані під час вивчення профільних дисциплін знання та закріпити їх на практиці, сприяє формуванню екологічної культури та свідомості, любові до природи.

У Полтавському державному аграрному університеті працівники бібліотеки за підтримки проректора з науково-педагогічної роботи влаштували «Квест Незалежності». У ході цього проєкту студенти продемонстрували свої знання з історії розвитку української державності від найдавніших часів до періоду сучасності. Результатом успішного виконання поставлених завдань стало гасло «Незалежність – в нашій ДНК. Пишаймося, що ми українці! З 30-ти річним ювілеєм, країно!» (Квест Незалежності). Під час проведення квесту студенти виявили пізнавальний та змагальний інтерес, що є важливим фактором розвитку особистості, почуття відповідальності, власної значущості, упевненості в отриманих знаннях. Змагаючись, здобувачі

освіти починають усвідомлювати зв'язок між особистим внеском та колективним результатом. Через змагання формується уявлення про свої можливості.

Успішність застосування інноваційних форм та методів роботи залежить від професіоналізму викладачів, тому закладом освіти має забезпечуватися виконання наступних завдань: формування у працівників професійної педагогічної майстерності та підвищення рівня загальної та психолого-педагогічної культури; всебічний розвиток здібностей та особистісних якостей, уміння розробляти та застосовувати інноваційні педагогічні технології та ін. Корисним у цьому напрямі є досвід Білоцерківського національного аграрного університету. Кафедрою славістичної філології, педагогіки та методики викладання регулярно проводиться пролонгований методико-психологічний семінар, що має назву «Школа професійно-педагогічного зростання». Для молодих спеціалістів, наставників академічних груп та викладачів проводяться лекції-бесіди, дискусії, лекції з елементами рольової гри, організуються круглі столи, інтерактивні заняття у форматі «світового кафе», навчальні тренінги, під час яких учасники працюють над удосконаленням навичок роботи в умовах змішаного навчання, вчать створювати якісні силабуси, ефективні презентації, обговорюють проблеми розвитку лідерського потенціалу та softskills студентів, ознайомлюються з освітніми новинками, обирають оптимальні форми та методи взаємодії тощо [43, с. 5-6].

У ВСП «Маслівський аграрний фаховий коледж ім. П.Х.Гаркавого Білоцерківського національного аграрного університету» науково-педагогічні працівники озброюються корисними техніками, методиками виховання, сучасними лайфхаками, ознайомлюються з деякими ноу-хау від провідних освітян-практиків під час семінарів, тренінгів, які здійснюються на базі Науково-методичного центру вищої та фахової передвищої освіти, Центру розвитку кадрового потенціалу навчального закладу Сумського державного університету; під час вебінарів від освітнього проєкту ТОВ «На

урок» та онлайн курсів Prometheus. Підвищення кваліфікації забезпечується і внутрішньою роботою коледжу: функціонує «Школа педагогічної майстерності» та «Школа викладача-початківця» [60].

Досить болючою проблемою, що тісно пов'язана з вихованням патріотичних ідеалів студентської молоді, є масова еміграція громадян України за кордон. Особливого загострення ситуація набула з початком повномасштабного вторгнення РФ. У пошуках чи то економічної стабільності, чи то можливостей для втілення духовних та ідеологічних потреб з України виїжджає багато як самодостатніх культурних та історичних діячів, професорів, кандидатів, докторів наук, підприємців з великим досвідом, так і тих представників суспільства, що лише здобувають передвищу і вищу освіту та в майбутньому мали б працювати для розвитку саме своєї країни, а не її європейських сусідів. Тому більшість навчальних закладів докладає багато зусиль для працевлаштування студентства. Так, наприклад, у Сумському національному аграрному університеті студенти останніх курсів проходять навчально-виробничу практику на базі великих агрохолдингів європейського рівня: «Мрія», ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» (МХП), «Чарівний світанок», «Кернел», «ІМК», «Агропросперіс(NCH)», «Юпітер 9 Агросервіс» та інші. Значна кількість випускників, зарекомендувавши себе як перспективні, озброєні сучасними фаховими знаннями спеціалісти, по завершенню навчання працевлаштовуються на ці підприємства.

Сьогодні в науці та освіті спостерігаються процеси глобалізації та інтернаціоналізації, що зумовлено потребою у висококваліфікованих кадрах, здатних здійснювати міжнародну комунікацію з іноземними співробітниками, а також переймати їхній досвід та ділитися своїм. Одним із способів реалізації цієї тенденції є програми академічної мобільності. Студенти, викладачі та наукові співробітники, навчаючись або проходячи стажування за кордоном, представляють свій заклад освіти на міжнародній арені та отримують інформацію про закордонні навчальні заклади та

організації. Програми обміну допомагають учасникам зрозуміти національні особливості країни, що їх приймає, менталітет її мешканців, формують толерантне ставлення до інших культур. Держави налагоджують дружні стосунки через комунікативну взаємодію представників своїх країн. Свого часу Іван Франко, Каменяр, ідейний архітектор української нації, який щиро прагнув її духовного збагачення, наголошував на необхідності переймати досвід провідних країн світу: «Нині не ті часи, щоб ми зі своїм народом могли відгородитися від Європи китайським муром» [208]. Поет був переконаним, що студентська молодь «повинна, як ті пчоли, літати по всіх нивах людської освіти і культури, збираючи все, що піднімає і окрилює людський ум і ублагороднює серце, тямлячи тільки одно, що практичне життя жде її серед рідного народу і що все, чим багата і сильна людськість, буде в данім часі придатне і пожиточне і для нашого народу» [208].

Так, наприклад, у Сумському національному аграрному університеті налагоджено ефективну співпрацю з провідними закладами вищої освіти Канади, США, Польщі, Німеччини. Українські студенти мають можливість слухати курси в Державному університеті Огайо та Університеті Мінесоти за такими напрямками, як «Агрономія та генетика рослин», «Захист навколишнього середовища», «Тваринництво», «Біопродукти та інженерні біосистеми», «Прикладна економіка». Крім того, майбутні аграрії набувають теоретичних знань та практичних навичок ведення сільського господарства, отримують досвід роботи з новітніми агротехнологіями під час виробничих стажувань у Голландії, Данії, Австрії, Швейцарії, Фінляндії, Німеччині та ін. [207].

Потужним освітнім та виховним потенціалом володіють музеї – «хранителі» історії. В умовах пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення РФ особливого поширення набули віртуальні екскурсії, 3D-виставки, експозиції. Роль віртуальних музеїв полягає у візуалізації культурної спадщини, об'єктів науки, мистецтва, включенні великої кількості гіперпосилань та обробці більшого масиву інформації, ніж при реальному

перебуванні в музеї. У кіберпросторі музею людина з глядача перетворюється на учасника цієї «нової реальності», де їй ніхто не заважає: ні інші відвідувачі, ні персонал. В Україні можна здійснити віртуальний тур Музеєм визвольної боротьби Юрія Микольського, Дніпропетровським національним історичним музеєм ім. Д.І. Яворницького, заповідником «Поле Полтавської битви», музеєм-садибою Івана Котляревського в Полтаві, Коломийським музеєм народного мистецтва Гуцульщини та Покуття тощо [86].

У системі фахової передвищої освіти важливою складовою освітнього процесу та необхідною умовою підвищення мотивації до навчання є організація науково-дослідної діяльності студентів. Такий вид активності сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей, креативності, здатності вирішувати проблеми, поглибленню та закріпленню здобутих знань. Ефективними напрямками науково-дослідної роботи є участь у науково-практичних семінарах та конференціях, конкурсах, олімпіадах, написання курсових, дипломних проєктів, участь у наукових клубах, гуртках.

На базі Миколаївського національного аграрного університету проводяться такі заходи: студентська науково-теоретична конференція «Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України», Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих науковців «Сучасні підходи до вирощування, переробки і зберігання плодоовочевої продукції», регіональний науково-практичний семінар «Безпечність харчових продуктів – «від лану до столу», щорічний круглий стіл до Дня водних ресурсів, симпозиуми, форуми тощо. Молодь готує наукові роботи з проблем природничих і технічних наук для участі у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт МОН України, бере участь у предметних олімпіадах. Не менш важливим напрямком наукової діяльності в університеті є тестування найновіших агрохімічних технологій і розробок та випробування рецептур препаратів провідних вітчизняних та світових компаній: ТОВ «БТУ Центр», ТОВ «Август», Український аграрний

ресурс, Humintech тощо [63]. Такі види роботи сприяють набуттю майбутніми фахівцями, елітою українського агробізнесу, навичок щодо ефективного використання сільськогосподарських земель, застосування методів підвищення врожайності рослин, отримання нових сортів, уміння використання сучасних інформаційних технологій, комунікабельності та застосування знань на практиці.

Національний університет біоресурсів і природокористування України нараховує 243 наукових гуртки (станом на 2021 рік), старости яких щороку звітують про досягнення колективу на «Фестивалі студентської науки». Наприклад, учасники наукового гуртка кафедри землеробства та гербології «Землероб» досліджують життєвий шлях видатних аграріїв та їх вклад у розвиток сільськогосподарської науки, вивчають особливості екологічного землеробства та можливості його адаптації в умовах України, випробовують себе в ролі науковців. Варто зауважити, що НУБІП України посідає 7 місце серед закладів освіти України за кількістю переможців у II етапі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт.

У результаті специфіки навчання в аграрних закладах освіти ефективність виховної роботи з формування патріотичних ідеалів студентів багато в чому забезпечується посиленням виховного потенціалу позааудиторної роботи. У зв'язку з цим особлива роль у комплексі виховної роботи, що проводиться зі студентами в позанавчальний час, відводиться гуртожиткам. Сприятлива психологічна атмосфера у приміщеннях спільного проживання молоді сприяє розвитку ініціативності, активності, самодіяльності, прагнення постійного духовного зростання.

Виховна робота у студентських гуртожитках НУБІП України є складовою виховної діяльності університету та здійснюється під керівництвом проректора з навчально-виховної роботи, директора Навчально-наукового центру виховної роботи та соціального розвитку, деканів факультетів з виховної роботи та їх заступників, вихователів гуртожитків, комендантів та органів студентського самоврядування.

Виконання завдання формування особистості, здатної на трудові та героїчні подвиги задля розвитку та процвітання нації, забезпечується під час бесід «Права та обов'язки», диспуту «Хто Я є як людина?», годин спілкування «Зростати справжніми людьми», екскурсій до музею університету, громадсько-корисної роботи в гуртожитку. Конкурси до Дня Збройних сил України, виставки малюнків та плакатів у роковини Чорнобильської трагедії, літературні вечори «На поетичній хвилі», Шевченківські дні, фотоконкурси «Це моє місто», «Добро», акції «Пам'ять» сприяють формуванню національної свідомості, гордості та поваги до героїчних сторінок історії українського народу. Культивувати любов до рідної землі і природи та викликати готовність оберігати її сприяють наступні заходи: облаштування клумб біля гуртожитку, створення газет «Обійmemo землю красою й любов'ю», «Національні аспекти збереження довкілля», «Наше довкілля», «Розвиток екологічної кризи на планеті». Багато охочих студентів збирається для перегляду документальних кінострічок «ГОЛОД – 33», «Пекельна хоругва», «Небесна сотня. Герої не вмирають» [116].

Істотну роль у залученні студентів до культурної спадщини, свят, традицій, народного мистецтва своєї країни відіграє організація культурних заходів, фестивалів на патріотичні теми. Наприклад, для Вінницького національного аграрного університету (ВНАУ) вже стало традицією проведення культурно мистецького фестивалю під назвою «З любов'ю до батьківської землі», засновником якого є ректор Калетнік Г. М.. Для демонстрації своїх здібностей та творчого потенціалу до участі в конкурсній програмі долучається чимало освітніх закладів Вінниччини (Ладижинський коледж ВНАУ, Вінницький коледж КНТЕУ, Тульчинський коледж ветеринарної медицини БНАУ, Немирівський коледж будівництва, економіки та дизайну ВНАУ, Вінницький технічний коледж, Верхівський сільськогосподарський коледж, Технологічно-промисловий коледж ВНАУ та ін.). На концертній сцені лунають унікальні фольклорні твори, безсмертні шедеври української музики та літератури, які розкривають для молодих

виконавців віхи історії нашої країни. Кожен із них переживає і проживає ті події, про які йдеться в рядках пісні чи поетичного твору, атака далека від сучасної молоді історія постає перед ними в живих та конкретних образах [8].

У закладах фахової передвищої та вищої освіти потужна культурно-просвітницька робота здійснюється науковою бібліотекою. У Сумському національному аграрному університеті бібліотека, виступаючи осередком сучасної цивілізації та культури, сховищем накопиченого людством досвіду, сприяє становленню молодої людини, вихованню правової, громадянської та моральної позиції, є майданчиком для формування патріотичних ідеалів, національної свідомості студентів. Бібліотечні працівники з метою відродження культурних традицій народу та історичної пам'яті організують чимало заходів патріотичного змісту: виставки «Все це моя країна із гордим ім'ям «Україна», «Сумщина в літописі Незалежної України», «Через Крути – до майбутнього»; літературні вечори, огляди «В книжковій пам'яті історія держави». Охоче долучаються студенти до кінолекторіїв, тренінгів, віртуальних екскурсій. Важливу просвітницьку місію виконують виставки з нагоди відзначення річниць від дня народження видатних особистостей, художників, громадських діячів, науковців тощо. Бібліотекарі не оминають увагою події, пов'язані з життєвим шляхом тих, хто вніс свою лепту у становлення та розвиток аграрної науки: пропонують читачам добірки та огляди книг до Дня працівників сільського господарства, Дня працівників ветеринарної медицини, Дня ґрунтів, Дня науки тощо [62].

Формуванню у здобувачів освіти стійких патріотичних ідеалів та свідомої громадянської позиції сприяє участь в органах студентського самоуправління, молодіжних громадських організаціях, центрах тощо. Студентське самоврядування передбачає активну участь у підготовці, прийнятті та реалізації управлінських рішень, що стосуються життєдіяльності закладу, захисту прав та інтересів учнів, включення студентів до різних видів соціально значущої діяльності. Досить широке коло

проблем охоплює Центр молодіжної політики ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ». Представники студентського активу коледжу є активними учасниками та організаторами різних масових заходів, серед яких «Дебют першокурсника», виховні відео-лекції «Історія українського козацтва», «ЗСУ – надійний захист держави», «Тут все священне, все твоє, бо зветься просто краєм рідним», фестиваль «Пісні, обпалені війною», відзначення Дня Незалежності України, Дня Соборності, вшанування пам'яті загиблих під час Революції Гідності. Долучаються й до участі у святах професійної спрямованості (День знань, День працівників сільського господарства, Всесвітній день водних ресурсів, День Землі). Поряд з культурно-масовою, спортивною, інформаційною та соціальною роботою здійснює навчальну (організація роботи та проведення навчання активу студентського самоврядування) та організаційно-освітню діяльність (формування у студентів мотивації до навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності; організація гуртків, семінарів, тренінгів, ділових ігор, спрямованих на особистісний та професійний розвиток студентів; координація роботи старост; оптимізація взаємодії студентів із викладачами, кураторами, кафедрами та деканатом) Центр молодіжної політики. Волонтерський рух заохочує молодь до участі в благодійних акціях «Великдень для захисників», «Вишиванка – твій генетичний код», «Серце до серця» та проводить екологічні акції з висадки дерев, прибирання території коледжу, збирання одягу для малозабезпечених родин тощо [145].

На базі Херсонського державного аграрного університету, починаючи з 2017 року, успішно функціонує Школа аграрного лідера – інтелектуальна платформа для генерації нового покоління лідерів АПК, творче середовище розвитку молоді. До участі в заходах Школи запрошуються кращі фахівці в галузі сільського господарства: провідні агрономи (консультант Міністерства сільського господарства Ізраїлю Борис Бортман; консультант компанії CASE ІН Йоганн Татцбер, Австрія; фахівець із врожайності Університету Штату Колорадо Рон Годін), власники та керівники підприємств (Чернишов Ігор),

експерти з виробництва та трейдингу органічної продукції (Махновець Марія) тощо. Позитивним є те, що тематика занять не нав'язується викладачами, а обирається відповідно до інтересів та вподобань студентів. Це панельні дискусії «Аграрна Україна», «Формула успіху фермерського господарства в Україні», тренінги ««Феномен лідерства. Талант чи навички?», «Європейські вимоги безпечності харчових продуктів: від ферми до виделки», форуми, майстер-класи, семінари щодо проблем та перспективних напрямів розвитку агробізнесу [57].

Отже, на підставі узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду було зроблено висновок, що формування патріотичних ідеалів студентів здійснюється на трьох рівнях: міжнародному, національному, інституційному. В аграрних закладах фахової передвищої освіти є певний досвід формування патріотичних ідеалів студентів, однак існують певні труднощі та недоліки в організації цілеспрямованої системи формування патріотичних ідеалів студентів, декларативність формування патріотичних ідеалів, недостатня методична підготовленість науково-педагогічних працівників до формування патріотичних ідеалів у студентів.

2.2. Педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Ефективність процесу формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти залежить від ряду педагогічних умов, в яких він протікає. Відповідно виникає необхідність в обґрунтуванні понять «умова», «педагогічні умови», оскільки в науковій літературі трапляються різні підходи до їх тлумачення.

Передусім підкреслимо, що велика кількість дефініцій педагогічного поняття «умова» пов'язана з неоднозначністю цього поняття як загальноживаного. У Словнику української мови воно трактується так: 1) сукупність правил, вимог, виконання та дотримання яких забезпечує нормальне функціонування чи здійснення чого-небудь; 2) домовленість між

сторонами, договір, угода [166]. У філософській науці категорія «умова» розглядається стосовно глобальних процесів функціонування та розвитку природи, суспільства та мислення. Це поняття використовується для позначення чинників, необхідних для появи, існування та змінювання певних об'єктів, предметів, явищ [79]. У психології умова постає в контексті психічного розвитку та пояснюється як комплекс зовнішніх і внутрішніх причин, які зумовлюють розвиток особистості, пришвидшують чи гальмують його, впливають на перебіг цього процесу, його динаміку та кінцевий результат. Дещо схоже розуміння простежується і серед педагогів. В. Полонський, який зробив фундаментальний внесок у розробку понятійно-термінологічного апарату педагогічної науки, переконаний, що умови суттєво позначаються на розвитку особистості (фізичному, моральному та психологічному), впливають на процес навчання, виховання і формування індивіда [147].

У педагогічних дослідженнях оперують поняттям «педагогічні умови», яке трактується науковцями як обставини, що впливають на успішність проведення професійної підготовки студентів; як особливості організації педагогічного процесу в закладі освіти, що зумовлюють результати навчання та виховання, уможливають їх досягнення [49]; як сукупність матеріальних умов, справжніх ситуацій (що реально склалися чи спеціально створених), потрібних для досягнення заздалегідь визначеної педагогічної мети [143]. Суттєво збагатив національну педагогічну теорію А.В. Литвин, наукові розвідки якого спрямовані на визначення змісту категорії «педагогічна умова», її типологічних груп, уточнення її місця в методології науково-педагогічних досліджень. Дослідник запропонував своє формулювання окресленого поняття, під яким розуміє комплекс спеціально спланованих, розроблених педагогом процедур, чинників, що безпосередньо впливають на обставини (як внутрішні, так і зовнішні) освітньо-виховного процесу та індивідуальні параметри й особливості його учасників [97]. Наведені

дефініції мають узагальнений, універсальний інтегрований характер, тому використовуються як базові.

Зауважимо, що в кожному конкретному дослідженні обґрунтування даного поняття може бути деталізовано з урахуванням особливостей проблеми та предмета. Наприклад, І. Данченко педагогічні умови трактує як своєрідні психолого-педагогічні чинники чи фактори, впровадження яких в освітню практику забезпечує ефективність процесу формування соціальної зрілості студентів-аграріїв [42]. У науковому доробку М. А. Павленко представлено наступне визначення: це деякі обставини, в яких протікає процес формування громадянської позиції та які забезпечують якісне, глибоке осягнення та розуміння його складових компонентів [125, с.125]. Аналіз поглядів окремих науковців демонструє, що в педагогічному аспекті умови повинні, по-перше, визначатися рамками освітнього процесу; по-друге, бути взаємопов'язаними, тобто являти собою комплекс, цілісність, єдність; по-третє, гарантувати успішне функціонування і розвиток процесу навчання та виховання особистості.

Отже, під поняттям «педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» потрібно розуміти комплекс спеціально аргументованих та організованих обставин та напрямів педагогічної діяльності, які в сукупності забезпечують успішність розв'язання поставлених завдань та результативність процесу формування патріотичних ідеалів студентів.

З метою виокремлення педагогічних умов здійснено власну науково-педагогічну експертизу. Було складено перелік педагогічних умов, при забезпеченні яких формування патріотичних ідеалів буде ефективним та продуктивним. Після цього експертній групі з 15 осіб (педагогічні працівники, які мають досвід проведення досліджень подібної тематики, успішні представники агробізнесу) потрібно було визначити 4 найбільш вагомі педагогічні умови з 10 запропонованих. Результати експертної оцінки подано в таблиці 2.2.1.

Таблиця 2.2.1

**Результати експертної оцінки «вагомості» педагогічних умов
формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової
передвищої освіти**

№	Педагогічні умови	п*
1.	Створення сприятливого освітньо-виховного середовища для забезпечення формування патріотичних ідеалів студентів	5
2.	Формування готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів студентів	13
3.	Формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів	10
4.	Передача студентам знань про історичне минуле українського народу, органічні технології в галузі АПК	6
5.	Використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів студентів	10
6.	Залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до участі в органах студентського самоврядування	7
7.	Використання інтерактивних форм та методів навчання в процесі формування патріотичних ідеалів	6
8.	Врахування індивідуальних особливостей студентів	5
9.	Координація спільних зусиль викладачів, батьків та громадськості щодо формування патріотичних ідеалів студентів	4
10	Залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського	9

самоврядування

n^* – кількість експертів, які зарахували дану умову до переліку з чотирьох найбільш важливих

Отже, на підставі аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду, численних дисертаційних робіт, результатів експертної оцінки було виокремлено чотири педагогічні умови: 1) формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів; 2) забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів; 3) використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти; 4) залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування.

Висування першої педагогічної умови «формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів» зумовлено тим, що ефективність освітньо-виховної роботи науково-педагогічних працівників досягається прагненням студентів до самовдосконалення, підвищення рівня знань та збагачення духовними цінностями. У вітчизняній педагогіці самовиховання розглядається як одна з найважливіших та неодмінних умов, як вищий етап виховання та становлення особистості. Історія зародження цього феномена сягає своїм корінням у далеке історичне минуле. Воно було відоме філософам античної Греції, стародавнього Єгипту, Індії, Китаю. Його можливості застосовували князі та православні ченці Київської Русі. Натяк на самовиховання знаходимо в педагогічному арсеналі К. Ушинського, П. Блонського, А. Макаренка та ін. Так, К. Ушинський ще в юності розробив програму моральних правил та поведінки. Вона була своєрідним планом саморозвитку, самовиховання та

передбачала вдосконалення особистісних якостей, систему манер та спілкування, заходи стримування, щоденний аналіз виконаного.

Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить, що науковці (С. Карпенчук, С. Максимюк, Н. Мойсеюк, М. Фіцула) мають спільну думку: процес самовиховання тісно пов'язаний з роботою над собою, над самовдосконаленням, що сприяє культивуванню позитивних та нівелюванню негативних рис особистості. Крім того, він вимагає здійснення глибокого критичного аналізу індивідуальних особливостей та потенційних можливостей особистості, базується на адекватній самооцінці, що відповідає реальним здібностям, характеру і темпераменту людини, тобто самовиховання є усвідомленою, ґрунтовно продуманою і цілеспрямованою діяльністю, що сприяє покращенню особистісних якостей, які гарантують людині відповідність вимогам соціуму і держави, дозволяють їй успішно соціалізуватися та ефективно працювати. Займаючись самовихованням, студент усвідомлює своє «Я-реальне» та прагне до «Я-ідеального» [27].

Ефективність самовиховання патріотичних ідеалів залежить від мотивації студента. У сучасній психологічній науці термін «мотив» слугує вказівкою на яке-небудь явище чи стан, що викликає активність особистості. Мотиви (потреби, потяги, інтереси, установки, емоції, ідеали) спонукають, підштовхують до діяльності. На відміну від поняття «мотив», «мотивація» – процес спонукання людини до здійснення тих чи інших дій і вчинків, часто є складним актом, що вимагає аналізу та оцінки альтернативності вибору та прийняття рішень. Слід зазначити, що науковці вирізняють внутрішню мотивацію – спонукання особистості до діяльності, що визначається особистими цілями суб'єкта: потреби, ціннісні установки та інтереси; і зовнішню мотивацію, коли спонукання особистості до діяльності зумовлене цілями, які задаються зовні. О. Діденко у своєму дисертаційному дослідженні виокремлює два етапи мотивації до самовиховання: під час першого відбувається усвідомлення особистістю потреби у вдосконаленні; за другого

етапу потреба перетворюється на засіб стимулювання самовиховання [45]. Досягти цього можна завдяки вдало підібраним прийомам мотивації.

Досить дієвим при залученні молоді до самовиховання національно-патріотичних якостей є метод гри. Особистість будь-якого віку, граючи, освоює навколишній світ, набуває певних навичок, які залишаються на все життя. Ігри активізують емоції людини, забарвлюють будь-який процес діяльності, розкривають творчий потенціал, активізують бажання перемогти, проявити себе та продукувати оригінальні ідеї, бути креативним, привчають планувати, бути уважними. Через ігровий процес студенти можуть виявити свої здібності та схильності, які не виявлялися під час іншої діяльності. Наприклад, військово-патріотична гра-змагання «Сокіл» («Джура»), яка базується на національних традиціях козацької педагогіки, покликана сприяти інтелектуальному, духовному, фізичному, моральному розвитку та самовихованню молодого покоління. У процесі гри учасники-козаки демонструють рівень своєї військової, фізичної та медичної підготовки, співають українські народні та козацькі пісні, долають смуги перешкод, набувають навичок цивільної оборони, опановують кулінарні здібності (приготування національних страв), вчаться бути дбайливими господарями. Орієнтуючись на ідеал козака-лицаря – свідомого, відважного, фізично здорового громадянина-патріота, молодь засвоює високі моральні цінності (мужність, чесність, гідність, відвага, шляхетність тощо) [170].

Велике значення у самовихованні національно-патріотичних якостей та цінностей має метод прикладу, суть якого полягає в цілеспрямованому використанні еталонів моральної поведінки для спонукання вихованців до їх наслідування. Орієнтація на ідеал може стати головним чинником мотивації до активної роботи над собою та самовдосконалення, засобом розвитку кращих рис особистості. Зустрічі з видатними особистостями (ветеранами праці, війни, героями АТО, державними чи громадськими діячами, сучасними письменниками, провідними науковцями тощо) характеризуються емоційністю, залишають значний відбиток у свідомості, у чутливій душі

студента, викликають почуття відповідальності за сьогоднішній день перед наступниками. Наприклад, спілкування студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти з кращими представниками агробізнесу не лише збагачує їх знаннями про новітні агротехнології, особливості екологічного виробництва тощо, а й слугує потужним засобом впливу на формування в них духовних потреб, мотивів соціальної поведінки та моральних цінностей. Отже, особистий приклад сучасного агронома як носія, окрім професійних знань, умінь та навичок, національно-патріотичних цінностей, являє собою сукупність педагогічних прийомів та засобів впливу на свідомість, почуття та волю майбутніх аграріїв силою власної поведінки та професійної діяльності як зразка для наслідування, стимулу до самовдосконалення та самовиховання.

Видатний український педагог Василь Сухомлинський вважав, що почуття громадянськості та патріотизму особистості закладається родиною ще з раннього дитинства. Цю ідею яскраво відображено в наступних рядках: «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини культурної. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави» [185]. Надалі процес виховання особистості, розпочатий такими соціальними інституціями, як сім'я і школа, продовжує наставник студентської групи, тому другою педагогічною умовою було визначено «формування готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів студентів».

Вивченню проблеми готовності до професійної діяльності як однієї з фундаментальних категорій професійної педагогіки присвячено праці багатьох сучасних науковців. Готовність у вчителів початкової школи досліджували Т. Бережанська, Л. Красюк, О. Матвієнко, Д. Пащенко, Ю. Шаповал та ін.; старшої школи – І. Гавриш, С. Мантуленко, Г. Остапенко, А. Семенова, А. Федорчук та ін.; у закладах вищої освіти –

Л. Беземчук, О. Васюк, Н. Мирончук, О. Потапчук, М. Томашевська тощо. У загальному розумінні слово «готовність» має два значення: 1) згода або бажання виконати щось; 2) стан, за якого все зроблено, приготовлено для чого-небудь [166]. Перше визначення стосується прийняття рішення про діяльність, а в другому – йдеться про ресурси, наявність яких забезпечує досягнення, виконання прийнятого рішення. Наукове поняття «готовність до діяльності» поєднує в собі обидві дефініції. Важливим у контексті нашого дослідження є трактування професійної готовності педагогічного працівника аграрного закладу вищої освіти, дане В. Свистун та Т. Мельничук, які розуміють під цим поняттям такий стан, за якого забезпечується особистісна та професійна самоактуалізація і самореалізація під час розв'язання професійних проблем на основі наступних чинників: інтелектуального потенціалу, професійного досвіду, психолого-педагогічної компетентності, творчого застосування індивідуальних психічних особливостей.

Особливої уваги потребують наукові напрацювання М. Васильєвої, Т. Волковницької, Л. Маценко, Н. Підбуцької, І. Сопівник, Р. Сопівника, М. Школьної, в яких розглянуто роль наставника студентської групи в організації виховної роботи в аграрних закладах освіти, особливості підвищення його педагогічної майстерності, зміст готовності до виконання професійних обов'язків. Наприклад, І. Сопівник [176] розрізняє психологічну (тобто вмотивованість до виховання молоді, усвідомлення важливості підготовки всебічно розвинених майбутніх фахівців АПК, почуття відповідальності) та методичну готовність (психолого-педагогічні знання та можливість їх практичного застосування, комунікативні та організаторські вміння, володіння методиками виховання студентів-аграріїв). М. Школьна [221], вивчаючи особливості виховання у студентської молоді соціальної зрілості, під готовністю кураторів до цього процесу розуміє таку якість, що поєднує в собі ціннісно-мотиваційне ставлення до означеної проблеми, здатність використовувати відповідні форми й методи в роботі, наявність

грунтовних знань про предмет діяльності, способи та концепції виховання соціально зрілого студента-аграрника.

Отже, готовність наставника до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти розглядається як інтегративне утворення особистості педагога, що характеризується ціннісним ставленням до проблеми національно-патріотичного виховання, позитивною мотивацією до патріотично спрямованої діяльності, системою знань про сутність, закономірності та особливості формування патріотичних ідеалів майбутніх аграріїв, здатністю підбирати такі форми та методи роботи, які сприяли б засвоєнню молоддю патріотичних знань та усвідомленню національної приналежності.

Велику цінність у справі виховання молоді, а особливо майбутніх аграріїв, мають філософські набутки наших пращурів. Наприклад, сучасним американцям, менталітет яких генерувався в складних природних умовах, притаманні прагматизм та індивідуалізм. Українців же, навпаки, природа нагородила їх винятковим місцем на планеті, де родючі, не випалені сонцем землі, сприятливі кліматичні умови, де немає загрози нищівних цунамі, буревіїв чи землетрусів. Потрібно лише бути дбайливим господарником, зорати землю, посіяти, доглянути та пожинати плоди своєї праці. Пізнаючи філософію життя предків, студенти впевнюються в тому, що для їхніх пращурів хліб – святиня, земля – годувальниця, природа – мати. У них формується ставлення до праці як традиційного, життєво необхідного процесу, почуття господарської відповідальності, культивуються праце- і волелюбність, гостинність, гуманність. Аграрії, інтеріоризуючи цінності пращурів, усвідомлюють свою роль у становленні та розбудові могутньої, суверенної, демократичної держави. Тому в процесі формування патріотичних ідеалів наставник академічної групи повинен орієнтуватися на своєрідні особливості українського народу, адже недооцінка чи ігнорування народних багатств, різноманітних рис національної ментальності, психології

та ідеології збіднює духовний світ особистості, звужує світогляд, нівелює неординарність й оригінальність поглядів.

Широковідомою є мудрість давньогрецького філософа Плутарха: «Розум дитини – не посудина, яку слід заповнити, а смолоскип, який треба запалити». Тому важливо, щоб вихователь, куратор, окрім інтелектуального розвитку, створював умови для творчого самовираження кожного студента, розкриття його потенційних здібностей та нахилів, усвідомлення своєї унікальності. Місія наставника – допомогти студентові зорієнтуватися в потоці подій, виробити свою активну громадянську позицію, відчувати власну соціальну значимість, стимулювати до участі у громадсько-культурному житті навчального закладу, міста, держави, відстоювати особисті інтереси. Спеціаліст, що займається виховною роботою в закладі освіти, повинен вірити в те, що він робить, любити вихованців, поважати в кожному з них особистість та вірити, що він може допомогти в її вдосконаленні. Поза всяким сумнівом залишається той факт, що наставник повинен володіти психолого-педагогічними методами діагностики та розвитку здібностей особистості; системою знань про сутність, основні види, форми, закономірності творчої та педагогічної діяльності. До того ж він має освоїти сучасні методи управління студентським колективом, спираючись на реальні можливості та враховуючи вимоги керівництва навчального закладу.

Авторитет куратора, окрім знань в галузі педагогіки та психології, багато в чому визначається й особистісними рисами, громадською позицією, стилем життя, людською привабливістю. «У вихованні все повинно базуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti й програми, ніякий штучний організм закладу, хоч би як хитро він був придуманий, не може замінити особистості в справі виховання...» [199, с. 161). Вихователь і сам має бути вихованим. Він повинен поважати Конституцію і закони України, шанобливо ставитися до Державного Прапора, Герба, Гімну, рідної мови, культури тощо, володіти високим рівнем моральної, екологічної, правової та

політичної культури, прагнути до раціонального використання природних ресурсів, перш ніж приступати до виховання цих якостей у студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Наставник має бути унаочненням типових рис українського народу, втіленням духовності, гуманності, людяності, носієм народної мудрості і знань з рідної мови, літератури, історії, взірцем для наслідування. Лише володіючи цими якостями, він зможе вправно та творчо підходити до вирішення актуальних теоретичних та практичних проблем, орієнтуватися в сучасному інформаційному потоці, переосмислювати нові культурні, соціальні, економічні, політичні зміни, щоб, «пропустивши» їх через себе, здобути новий соціокультурний досвід та можливість ділитися ним зі студентами.

Важливо, щоб наставник сприймав свої обов'язки не лише як доручення ректора чи директора освітньої установи, а як діяльність, за якої він має унікальну та водночас надзвичайно відповідальну можливість впливати на формування всебічно розвиненої, патріотично орієнтованої особистості; щоб прагнув до постійного розвитку. Ефективними у вдосконаленні педагогічної майстерності є тренінги, організатори яких інформують кураторів про вікові та психологічні особливості студентської молоді та способи їх діагностики, про нові підходи до консультування та підтримки вихованців. Науково-методичні семінари дають можливість наставникам академічних груп ознайомитися з інноваційними формами та методами роботи з формування патріотичних ідеалів, національної свідомості, соціальної активності та відповідальності студентів; озброїтися сучасними методиками організації виховних годин, діагностики рівня патріотичної вихованості чи сформованості патріотичних ідеалів майбутніх-аграріїв; дізнатися про новинки науково-педагогічної літератури на відповідну тематику.

Успішність професійного становлення сучасного працівника АПК залежить не лише від високого рівня сформованості в нього фахової компетентності, а й від особистісних моральних та духовних орієнтирів, світоглядних установок, загальної культури [82]. Перед аграрними закладами

освіти постає завдання підготовки висококваліфікованого спеціаліста, громадянина-патріота, всебічно розвиненої особистості. Проте це не є можливим без засвоєння студентами змісту наук про людину і про той сегмент буття, який нею створюється, – суспільство та культуру. З цього випливає друга педагогічна умова – «використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти».

Ідею гуманітарної підготовки здобувачів освіти розкрито у дослідженнях таких українських учених, як І. Бех [10], М. Бойченко, С. Гончаренко [208], І. Зязюн, В. Кремень, В. Семиченко, О. Сухомлинська [186] та ін.

Д. Щєпова, у своїй праці зосередилася на підготовці майбутніх фахівців аграрних ЗВО, підкреслює, що вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу сприяє професійній (виробничій) та соціальній адаптації студентів [222]. Сконцентровані в гуманітарних науках соціокультурний досвід людства, зразки моральності, духовності, громадянськості, гуманізму мають сильний вплив на становлення світогляду здобувачів освіти, їх переконань, громадянської позиції, моральної свідомості, культури. Та, на думку О. Кислої, передусім необхідно переконати майбутніх аграріїв у тому, що соціально-гуманітарні дисципліни є необхідно важливими частинами освітнього процесу. Дослідниця вважає, що зацікавити молодь можна завдяки гармонійному поєднанню традиційних та інтерактивних методів навчання на занятті («Мікрофон», «Вірю – не вірю», «Коло ідей», «Мозковий штурм» тощо) [75, с. 126]. Наприклад, відомості, подані у межах вузькопрофільних дисциплін, – це картина, написана на полотні, а знання, отримані під час вивчення соціально-гуманітарних наук – рамка, в яку це полотно вставляється. Звичайно, картина і без рамки залишиться тією самою, але, будучи в красивій рамці, вона швидше приверне увагу поціновувачів. Так само і професійні знання цінуватимуться набагато вище в обрамленні здобутих знань із соціально-гуманітарних наук.

Згідно з навчальним планом спеціальності «Агрономія» ВСП «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого НУБіП України», наявність соціально-гуманітарної складової засвідчують такі дисципліни: «Історія України», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Українська література», «Зарубіжна література», «Основи філософських знань», «Культурологія», «Соціологія». Зупинимося на деяких з них.

Колосальні виховні можливості закладено в навчальному курсі «Історія України». За словами геніального педагога М. Шаталова, вона є найважливішою наукою, адже низький рівень знань з фізики спричиняє технічні катастрофи і, як наслідок, смерті тисяч чи сотень людей, а невідання історії призводить до виникнення війн, які забирають життя мільйонів. Щоб розбудувати країну та впевнено крокувати в майбутнє, студентська молодь має пам'ятати своє коріння, знати, що довелося пережити нашим прадідам, якою ціною вони вибороли незалежність. Починаючи з доби Київської Русі здійснювалася фальсифікація справжніх історичних фактів. Еліту українського народу, кращих його представників, усіх, хто виступав за волю, відстоював інтереси нації, хто підіймав голос за самостійність, царський режим визнавав зрадниками. Ознайомлення з видатними постатями (князь Володимир, гетьмани Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Орлик та ін, філософ Г. Сковорода, митці Т. Шевченко, Л. Українка, І. Франко тощо, політичні діячі М. Грушевський, керівники визвольного руху С. Бандера, Р. Шухевич), з історичними подіями (Національно-визвольна війна, «Українська революція», «Галицька битва», Голодомор, Друга світова війна та ін.) дозволить майбутнім аграріям розширити світогляд, зорієнтуватися в колізіях історії, скласти з окремих історичних епізодів цілісну картину. На заняттях з історії слід постійно торкатися питань, пов'язаних з постановкою аграрного питання на всіх етапах розвитку України, наголошувати на значенні аграрного сектору як локомотиву економіки, наводити приклади відомих господарників, які працювали на цьому терені. «Історія України» –

це одна з небагатьох навчальних дисциплін, які формують інтерес студентів до духовної та культурної спадщини Батьківщини.

Значним виховним потенціалом наділено курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)», під час вивчення якого, окрім навчальної (удосконалення мовних і мовленнєвих знань, умінь та навичок, підвищення культури мовлення), реалізовується і виховна мета – прищеплення шанобливого ставлення до рідної мови, культури й науки, заохочення до популяризації мови та стимулювання бажання знати і вдосконалювати її. У О. Гончара читаємо: «Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна, художня, інтелектуальна і мисленнева діяльність народу». В усі часи мова для українців була і залишається потужним засобом впливу на національну свідомість та чинником формування національної ідентичності. Майбутні фахівці АПК – еліта аграрного сектору – мають бути носіями культури та етикету мовлення. В контексті цього слід звернути увагу на те, що контингент аграрних закладів фахової передвищої освіти становлять переважно вихідці із села, мовлення яких часто «засмічене» суржиком, жаргонізмами, ненормативною лексикою. Тому, плануючи свою роботу, викладач має підбирати такі форми та методи, що сприятимуть розширенню словникового запасу студентів, становленню культури мовлення, демонструватимуть багатство мови. Ефективними є робота зі словниками (тлумачним, етимологічним, орфографічним тощо), вправи з розвитку зв'язного мовлення (підготовка доповідей, інформаційних повідомлень, виступів), бесіди, дискусії, інтерактивні лекції. Звернення викладача під час викладу матеріалів до фактів на кшталт «на лінгвістичному конгресі в Парижі (1934 р.) українська мова посіла третє місце (після французької та фарсі) за милозвучністю, багатством лексики та фразеології» викликає в студентів почуття гордості, поваги до мови як найбільшого скарбу народу.

На заняттях з іноземної мови формування патріотичних ідеалів здійснюється шляхом роботи з матеріалами країнознавчої тематики, що розповідають про історичне минуле та сьогодення, формують у студентів почуття гордості за досягнення країни на міжнародній арені та усвідомлення відповідальності за її майбутнє. Комунікативна складова на заняттях передбачає можливість обговорення широкого ряду питань патріотичної спрямованості, які сприяють розвитку самосвідомості, інтересу до історії України, до подій, що відбуваються у світовому економічному співтоваристві. На заняттях з іноземної мови викладач має можливість формувати патріотичні ідеали студентів у процесі навчання. У педагогічній практиці приділяється увага таким формам роботи, як письмові творчі завдання, де здобувачам освіти пропонується аргументовано викласти свою думку щодо актуальних проблем держави. Такий вид роботи сприяє розвитку навичок логічного викладу своїх думок та пошуку аргументів для доказу власної патріотичної позиції. Виховна мета може бути досягнута за допомогою читання текстів іноземною мовою про свою Батьківщину, велику і малу, обговорення зазначених матеріалів, організації диспутів та круглих столів про проблеми суспільства, демонстрації презентацій про міста України, побут народу, його традиції та звичаї. З одного боку, такі форми занять сприяють поглибленню та закріпленню суто лінгвістичних знань, з іншого - відбувається виховання студентів, підвищення рівня культурного розвитку, акцентування уваги на моральних проблемах суспільства.

Виховуючи студентів у дусі відданості Батьківщині, плекаючи кращі риси української ментальності, викладачі спираються на скарбницю, створену розумом, душею та руками людини, яка існує у вигляді духовних цінностей, соціальних традицій, різноманітних способів організації людської життєдіяльності; сукупності досягнень у галузі наук, мистецтв, моралі, виховання, а також предметів праці та творчості. Люди, що нічого не знають про свою історію та літературу, не захоплені величчю власної багатогранної культури, не можуть щось відстоювати та захищати, тому «фундаментом» у

формуванні патріотичних ідеалів молоді є «Культурологія». Навчальні заняття з цієї навчальної дисципліни відкривають вікно у багатий світ вітчизняної та зарубіжної культури. Студенти опрацьовують різні мистецтвознавчі, філософські праці видатних науковців, дослідників української самобутньої культури; розглядають знамениті пам'ятки, старовинні архітектурні споруди, визначні місця. Вивчення культурно-мистецької спадщини сприяє набуттю теоретичних знань про унікальний феномен культури, її типи та форми, етапи еволюційного розвитку тощо; викликає шанобливе ставлення до надбань української національної культури; передбачає узагальнення уявлень студентів-аграріїв про себе та своє місце у світі, осмислення майбутнім фахівцем власної життєвої, громадянської та професійної позиції, формування громадянськості, патріотичної свідомості.

Викладач має враховувати, що будь-яка істотна прив'язка матеріалу до профілю основної спеціальності привертає увагу студентів і сприяє появі у них захоплення гуманітарним предметом. Так, наприклад, в курсі культурології слід наголошувати на пов'язаному з аграрною сферою походженні слова «культура», відображенні сільськогосподарської праці в мистецтві та літературі. На заняттях з правознавства варто було б приділяти увагу правовому регулюванню та забезпеченню питань власності на землю, лікуванні тварин, екологічного права. У курсі філософії досить цікавою для студентів має бути дискусія з питань біоетичного ставлення до природи і, насамперед, до тварин. Здобувачі освіти повинні підібрати аргументи на захист своїх позицій та подолати опонентів у суперечці. Важливим способом залучення студентів до політичної проблематики може бути обговорення продовольчої політики провідних країн світу та вироблення Україною стратегії своєї продовольчої безпеки. Також корисним можна визнати обговорення аграрного питання в контексті глобальних екологічних та соціальних проблем світової цивілізації. Матеріал соціально-гуманітарних дисциплін може мати багато точок дотику до аграрної проблематики. Талант

викладача повинен проявлятися в тому, наскільки вдало він зможе знайти подібні точки дотику і використовувати їхній потенціал для пробудження інтересу до гуманітарної дисципліни.

Отже, одним з основних завдань соціально-гуманітарного циклу є формування цілісного світогляду особистості, заснованого на принципах гуманізму, толерантності та патріотизму. Можна констатувати, що будь-яка з дисциплін дозволяє зробити вагомий внесок у виховання патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за умови грамотного та професійного підходу з боку викладача. Тільки гармонійне поєднання в освітньому процесі спеціальних, природничих і соціально-гуманітарних дисциплін є запорукою успішної професіоналізації особистості.

У процесі формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти чільне місце відводиться позааудиторній діяльності, тому четвертою педагогічною умовою є «залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування». Протягом останніх двох десятиліть вивченням проблеми організації роботи в позанавчальний час займалися О. Абрамчук, К. Галацин, М. Донченко, В. Коваль, Н. Кузьменко, І. Ляшенко, Л. Петриченко, Н. Скрипник, О. Смалько, О. Тепла та ін. Найвні варіації трактування поняття «позааудиторна робота» наведено в таблиці 2.2.2.

Таблиця 2.2.2.

Деякі підходи до визначення поняття «позааудиторна робота»

Автор	Суть поняття
М. Донченко (2004)	Позааудиторна робота – це складова професійно-педагогічної підготовки, яка необмежена часовими межами, чітко не регламентована формами і методами
Л. Петриченко (2010)	Позааудиторна робота є продовженням аудиторної роботи, а може бути й окремим елементом у процесі підготовки майбутнього фахівця.
В. Коваль (2013)	Позааудиторна діяльність – складова навчально-виховного процесу університету, спрямована на формування готовності студента до професійної діяльності, що здійснюється поза розкладом навчальних занять та органічно поєднує процеси персоніфікації особистістю цінностей науки, мистецтва та життя.
К. Галацин (2013)	Позааудиторна робота є системою, що поєднує в собі мету, зміст, функції, методи і організаційно-педагогічні форми, спрямовані на розвиток активності, самодіяльності, комунікативності, толерантності, взаємодії студентів на принципах співробітництва та співтворчості.
О. Смалько (2014)	Позааудиторна робота – це система виховних заходів, спрямованих на виховання високорозвиненої особистості майбутнього фахівця зі сформованою особистісною моральною культурою, творчим мисленням, відповідальністю, різнобічними інтересами і постійними прагненнями їх задоволення (особистісний аспект) та дієвою конкурентоспроможністю (професійний аспект).

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури було зроблено висновок, що позааудиторна виховна робота студентів – це сукупність спеціально створених науково-педагогічними працівникам заходів, які здійснюються поза розкладом аудиторних занять, але перебувають у тісному взаємозв'язку з освітнім процесом, організуються в межах вільного часу студентів та на добровільних засадах. Позааудиторна діяльність сприяє розвитку стійкого інтересу студентської молоді до своєї майбутньої професії, формуванню в них творчих здібностей, мобілізує увагу та пам'ять, розвиває почуття відповідальності, вміння працювати в команді та привчає до самостійності. Слід також наголосити, що позааудиторні виховні заходи

дозволяють не лише урізноманітнити студентське життя, підвищити інтелектуальний та комунікативний рівень здобувачів освіти, а й вирішують специфічні для цієї діяльності завдання: організація вільного часу молоді з метою загального розвитку, культурного, морального, національно-патріотичного, екологічного, естетичного виховання; розкриття особистих талантів (вокальних здібностей, акторської майстерності тощо).

Викликати інтерес майбутніх аграріїв до організації позааудиторних виховних заходів та стимулювати бажання до участі в них можна шляхом використання нових, цікавих, інтерактивних форм та методів роботи. Найбільш поширеним є поділ форм позакласної роботи за кількістю учасників: індивідуальні, групові, масові [169]. Індивідуальна робота – це самостійна діяльність окремих студентів, спрямована на самовиховання. Такий вид активності вимагає від педагогів, наставників вивчення індивідуальних особливостей вихованців, їх інтересів завдяки анкетуванню, бесідам тощо. При плануванні індивідуальної роботи обов'язковим є врахування специфіки майбутньої професійної діяльності студентів. Ефективними є такі види роботи: підготовка доповідей, стінгазет, ілюстрованих альбомів про рідну країну, стан та перспективи розвитку аграрної сфери, реферати видатних науковців-аграрників та ін., колекціонування марок, монет, читання додаткової літератури на відповідну тематику тощо).

Серед групових форм позааудиторної виховної роботи широко розповсюдженими є бесіди, дискусії, «круглі столи», гуртки, творчі студії, екскурсії в музеї та ін. Відвідування музеїв та виставок, присвячених подіям Другої світової війни, доленосним датам в історії української державності, знайомство з унікальними документами, фотографіями, плакатами, рідкісними експонатами допомагає студентській молоді глибше зрозуміти витоки мужності, волелюбності й нескореності українського народу в роки війни, відслідкувати тісний зв'язок героїчного минулого нашої країни із сучасністю. Крім того, процес формування патріотичних ідеалів буде значно

ефективнішим за умови, що майбутні аграрії особисто долучатимуться до створення краєзнавчого чи, наприклад, музею історії розвитку сільського господарства у своєму закладі освіти. Такий вид діяльності сприяє розвитку творчості, інтелектуальних здібностей, розширенню світогляду, усвідомленню студентами багатства культурно-історичної спадщини.

Сучасні здобувачі освіти є свідками стрімкого розвитку цифрових технологій, цифровізації багатьох сфер суспільної діяльності. Ці динамічні зміни вони сприймають як звичайні повсякденні явища, легко орієнтуються в цифровому світі та досить природно приймають нові способи міжособистісної взаємодії. Тому доцільним є використання у виховній позааудиторній роботі новітніх мультимедійних технологій (демонстрація відеофільмів чи роликів). Кінематограф сьогодні – це цілий соціальний інститут, який впливає на життя суспільства, формуючи свідомість глядача, його життєві ідеали та цінності. Кіно об'єднує людей, що є однією з найважливіших його якостей. Завдання викладача – обрати такі фільми, які позитивно вплинуть на формування патріотичних ідеалів студентів, запропонувати їх перегляд, після чого обговорити основні ідеї. Варто зауважити, що патріотична сюжетна лінія проходить не лише через фільми на військову тематику, а й висвітлена в кінострічках, які торкаються теми спорту, біографій видатних людей (українських аграрників, науковців, винахідників).

Щоб виховати молодих людей, здатних створити єдину, згуртовану, незламну і сильну націю, потрібно об'єднати їх у колектив. Підтвердженням цьому є тисячолітній досвід українського народу, увіковічений у прислів'ях «Добре там живеться, де гуртом сіється і жнеться», «У товаристві лад – усяк тому рад». Найкращим способом соціального розвитку особистості сприяє колективна самоорганізація студентського середовища, одним із найяскравіших проявів якого виступає студентське самоврядування. Його можна розглядати як форму ініціативної, самостійної громадської діяльності студентів, спрямованої на вирішення важливих питань життєдіяльності

молодих людей, розвиток їхньої соціальної активності, підтримку соціальних ініціатив. Студентське самоврядування покликане зіграти значну ролі не тільки в демократизації аграрної вищої школи, а й у вихованні правової культури студентів. Наповнення інституту студентського самоврядування реальними правами сприяє формуванню поваги до норм, що регулюють суспільне життя; соціалізації особистості: допомагає відчувати складність соціально-правових відносин; забезпечує розвиток організаторських здібностей студентів, збільшує кількість умілих лідерів, формує почуття відповідальності, виховує самостійність, ініціативність, сприяє самоактивізації, саморегулюванню, самоконтролю. Студентське самоврядування допомагає застосовувати на практиці здобуті знання, навчає працювати в команді, визначати пріоритети, формувати стратегічні завдання і тактику їх виконання, що дуже важливо для майбутніх фахівців АПК. У молодих людей, які активно долучаються до органів студентського самоврядування, міцніє бажання брати повноправну участь в економічному, політичному та культурному житті держави.

Ефективною формою виховної позааудиторної роботи зі студентами є ретельно підготовлені та добре організовані масові заходи. Вони охоплюють велику кількість здобувачів освіти, передбачають активність, емоційність, ініціативність, відповідальність та самостійність учасників. Значний вплив на утвердження патріотичних почуттів та цінностей у свідомості студентів має святкування державних свят (День Соборності України, День Конституції України, День Державного Прапора України, День Незалежності України, День захисника України, День Збройних сил України та ін.); важливих подій у житті коледжу (День знань, День студента, День народження коледжу тощо); проведення фестивалів, виставок, тематичних вечорів. Свята, пов'язані з історією країни, з її віковими традиціями, обрядами, звичаями дозволяють людині усвідомити свою єдність з усім народом. Підготовка до такого дійства – це важлива, колективна і, обов'язково, творча справа, яка

потребує праці та фантазії, креативності та винахідливості як студентів, так і викладачів.

Отже, процес формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти буде ефективним при умові дотримання таких педагогічних умов: 1) формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів; 2) забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів; 3) використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти; 4) залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування.

Висновки до другого розділу

На підставі узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду було зроблено висновок, що формування патріотичних ідеалів студентів здійснюється на трьох рівнях: *міжнародному, національному, інституційному*.

З'ясовано, що на *міжнародному рівні* координація процесу формування патріотичних ідеалів студентів здійснюється ЮНЕСКО, Міжнародною асоціацією університетів (англ. Internationalassociationofuniversities), всесвітньою мережею TakingitGlobal, міжнародними молодіжними організаціями (AIESEC, AEGEE, EYUC) тощо, які встановлюють міжнародні стандарти, надають державам-учасницям рекомендації щодо реалізації цього процесу.

Оскільки кожен народ має власний, напрацьований віками алгоритм та унікальні традиції виховання, було здійснено огляд стратегій формування патріотичних ідеалів на *національному рівні*. Проаналізовано досвід країн

Північної Америки (США), Європи (Польща, Німеччина, Франція, Україна), Азії (Японія, Китай, Ізраїль), Океанії (Австралія).

Огляд діяльності ряду зарубіжних та українських аграрних закладів освіти дозволив встановити, що на *інституційному рівні* формування патріотичних ідеалів у студентської молоді здійснюється через викладання суспільно гуманітарних дисциплін («Українська мова», «Історія української державності», «Основи філософських знань», «Культурологія», «Соціологія» та ін.); під час проходження навчальних і виробничих стажувань, практик; у процесі науково-дослідної діяльності (участь у конференціях, семінарах, наукових клубах, гуртках, написання статей та різних видів студентських наукових робіт); під час позааудиторної виховної роботи, до якої слід віднести організацію культурно-мистецьких заходів, фестивалів на патріотичні теми; участь у діяльності громадських організацій, органах студентського самоврядування, волонтерських рухах, благодійних акціях та зборах, заходах по збереженню довкілля та ін.

Аналіз педагогічних праць дозволив визначити сутність поняття «педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», під якими варто розуміти комплекс спеціально аргументованих та організованих обставин та напрямів педагогічної діяльності, які в сукупності забезпечують успішність розв'язання поставлених завдань та результативність процесу формування патріотичних ідеалів студентів.

На підставі теоретичного аналізу ряду дисертаційних досліджень та відповідно до методу експертної оцінки, було виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, до яких належать: 1) формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів; 2) забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів; 3) використання виховного

потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти; 4) залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування.

РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕАЛІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Діагностика сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

З метою перевірки теоретичних положень, відображених у попередніх підрозділах та сформульованих у гіпотезі дисертаційного дослідження, було використано метод педагогічного експерименту.

За своєю суттю експеримент – це спеціально організована, контрольована робота зі створення, апробації чи відтворення в нових керованих умовах будь-якої технології або методики для виявлення їх ефективності [160, с. 65].

У наукових колах поняття «експеримент» часто ототожнюють зі спостереженням, проте це уявлення є помилковим. На відміну від методу спостереження, який є пасивним способом збору інформації, експеримент характеризується тим, що виявлення закономірних зв'язків досягається шляхом активного втручання у процес, який досліджується. В експерименті дослідник має можливість планомірно змінювати явища, що його цікавлять, неодноразово їх викликати і відтворювати, відокремлювати та ізолювати від сторонніх впливів, варіювати, комбінувати різні умови з метою отримання результату [99, с. 130].

Як правило, у педагогічній теорії виокремлюють 3 види педагогічного експерименту:

1. Констатувальний, завдання якого полягає у фіксації актуального рівня розвитку деякого параметра чи властивості одного чи групи респондентів. Як правило, на цьому етапі дослідник не формує жодних нових якостей, а встановлює наявність кількісних та якісних характеристик у досліджуваного об'єкта, уточнює попередні припущення, гіпотези, отримує

початкові (вихідні) дані для планування та організації подальшого етапу – формувального експерименту [161].

2. На відміну від констатувального, який за своєю суттю є діагностичним, формувальний експеримент часто називають перетворювальним, виховуючим, творчим, оскільки він передбачає активний педагогічний вплив на випробовуваного. Дослідник не обмежується констатацією фактів, а шляхом штучного створення ситуацій та завдяки добору необхідних форм, засобів та методів роботи прагне оптимізувати процес розвитку заданої якості респондентів експериментальної групи [36, с. 182].

3. Контрольний експеримент передбачає виявлення та порівняння динаміки показників рівня сформованості заданого параметра в експериментальних і контрольних групах.

Експериментальна робота щодо формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти включала проведення трьох етапів педагогічного експерименту, а саме: констатувальний (січень–лютий 2021), формувальний (березень 2021 – серпень 2023), контрольний (вересень – жовтень 2023).

Таблиця 3.1.1

**Студенти аграрних закладів фахової передвищої освіти,
які взяли участь в експерименті**

№ п/п	Назва закладу освіти	Кількість
1	ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ»	112
2	ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України»	97
3	ВСП «Заліщицький фаховий коледж ім. Є.Храпливого НУБіП України»	115
4	ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України»	103

Усього:	427
----------------	-----

На етапі констатувального експерименту було зроблено наступні кроки:

- визначено й обґрунтовано критерії та показники сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти;
- розроблено відповідний діагностичний інструментарій;
- розраховано репрезентативну вибірку;
- проведено первинний (діагностичний) зріз;
- здійснено кількісний та якісний аналіз отриманих результатів;
- відібрано рівноцінні за характеристиками контрольну та експериментальну групи.

Визначення критеріїв та показників було здійснено відповідно до компонентної структури патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, а саме: мотиваційного, когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісно-поведінкового компонентів (див. параграф 1.2).

Зауважимо, що ми опиралися на загальноприйняте трактування критерію як мірила [22, с. 588); ознаки, за допомогою якої виробляється оцінка сформованості певного явища, встановлюється рівень його відповідності ідеалу [160, с. 95]. Показник у науковій літературі розглядають як компонент критерію; те, на підставі чого можна судити про розвиток чи перебіг якогось процесу. При виокремленні критеріїв та показників сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти було дотримано об'єктивності (тобто вони не залежали від особистісних якостей автора); враховано основні закономірності формування та розвитку особистості, вимоги до діяльності майбутнього спеціаліста.

Отже, критеріями патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти визначено такі, як-от: мотиваційно-цільовий, інтелектуально-когнітивний, емоційно-чуттєвий, діяльнісний (див. таблицю 3.1.2).

Таблиця 3.1.2.

**Критерії та показники сформованості патріотичних ідеалів студентів
аграрних закладів фахової передвищої освіти**

№ п/п	Критерії	Показники
1	Мотиваційно-цільовий	стійкий інтерес до історії України
		потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність
		прагнення до забезпечення економічного добробуту країни
2	Інтелектуально-когнітивний	знання з історії України, про борців за самостійність
		знання про суспільно-політичні та економічні основи Української держави
		знання про екологобезпечне господарство
3	Емоційно-чуттєвий	усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань
		емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків
		ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання
4	Діяльнісний	дотримання норм національного законодавства
		громадська активність, ініціативність
		екологобезпечна поведінка

Мотиваційний компонент патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти доцільно визначати за ступенем сформованості цільових установок, потреб, мотивів, інтересів (*мотиваційно-цільовий критерій*) та прогнозувати його прояв у таких показниках: стійкий інтерес до історії України, потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність; прагнення до забезпечення економічного добробуту країни. *Когнітивний компонент* патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти відображає ступінь засвоєння теоретичних знань з

історії України, про борців за самостійність, про суспільно-політичні та економічні основи Української держави, про екологічнобезпечне господарство (*інтелектуально-когнітивний критерій*). Критерієм сформованості *емоційно-ціннісного компоненту* є *емоційно-чуттєвий*, а його показники такі, як от: усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань, емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків, прикладів розбудови держави, ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання. *Діяльнісно-поведінковому компоненту* відповідає *діяльнісний критерій*, що характеризує рівень розвитку практичних умінь та навичок та виражається через такі показники: дотримання норм національного законодавства, громадська активність, ініціативність, екологічнобезпечна поведінка.

З урахуванням описаних вище показників і критеріїв можемо виокремити рівні сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, зокрема високий, середній і низький та навести характеристики, що відображають їх зміст.

Високий рівень. Студенти аграрних закладів фахової передвищої освіти з високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів проявляють стійкий інтерес до історії України, мають яскраво виражену потребу в наслідуванні прикладів борців за незалежність, вирізняються високою мотивацією до забезпечення економічного добробуту країни; володіють ґрунтовними знаннями з історії України, знаннями про суспільно-політичні та економічні основи Української держави, екологічнобезпечне господарство. На цьому рівні здобувачам освіти притаманне високе усвідомлення спорідненості з рідним народом, відповідальне ставлення до громадянських обов'язків, раціональних способів господарювання. Студенти дотримуються норм національного законодавства, демонструють громадську активність, здатність жити й працювати, керуючись принципами сталого розвитку і зосереджуючись на поліпшенні екологічного становища країни.

Середній рівень характеризується епізодичним проявом у студентів інтересу до історії України. Потреба в наслідуванні прикладів борців за

незалежність та мотивація до забезпечення економічного добробуту країни є ситуативними, недостатньо стійкими. Студенти частково володіють основними поняттями з історії України, знаннями про суспільно-політичні та економічні основи Української держави, екологобезпечне господарство. Усвідомлення приналежності до рідного народу не є яскраво вираженим. Здобувачі освіти розуміють важливість відповідального ставлення до громадянських обов'язків та раціональних способів господарювання, дотримання норм національного законодавства, однак не готові систематично дотримуватися цих принципів. Студенти долучаються до громадського життя країни, але для прояву ініціативи потребують підтримки з боку інших.

Низький рівень. Здобувачі фахової передвищої освіти з низьким рівнем сформованості патріотичних ідеалів не проявляють інтересу до історії України. Потреба в наслідуванні прикладів борців за незалежність, як і мотивація до забезпечення економічного добробуту країни відсутні. Знання з історії України, відомості про суспільно-політичні та економічні основи Української держави, екологобезпечне господарство є фрагментарними. На цьому рівні здобувачам освіти непритаманне високе усвідомлення спорідненості з рідним народом, спостерігається байдуже ставлення до громадянських обов'язків. Студенти не проявляють бажання дотримуватися норм національного законодавства та раціональних способів господарювання.

Відповідно до встановлених критеріїв і показників було проведено первинний (діагностичний) зріз. Для визначення рівнів сформованості патріотичних ідеалів використовувалися наступні методики: експертне оцінювання, самооцінка, авторська методика діагностики патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Експертне оцінювання було проведено в кілька етапів: формулювання мети дослідження та оформлення опитувальника, комплектування експертних груп, інструктаж, безпосередньо опитування, аналіз результатів експертизи. У ролі експертів виступали науково-педагогічні працівники

зазначених вище аграрних закладів фахової передвищої освіти, зокрема куратори академічних груп (16 осіб). Кожного здобувача освіти експертна комісія оцінювала на запропонованому бланку за 3-бальною шкалою (від 1 до 3). Результати експертизи подано в таблиці 3.1.3.

Таблиця 3.1.3.

Результати експертної оцінки рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти

№	Показник	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	Стійкий інтерес до історії України	154	36,1	168	39,3	105	24,6
2	Потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність	137	32,1	219	51,3	71	16,6
3	Прагнення до забезпечення економічного добробуту країни	159	37,2	186	43,6	82	19,2
4	Знання з історії України та борців за її самостійність	75	17,6	180	42,1	172	40,3
5	Знання про суспільно-політичні та економічні основи Української держави	133	31,1	178	41,7	116	27,2
6	Знання про екологобезпечне господарство	106	24,8	180	42,2	141	33,0
7	Усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань	211	49,4	149	34,9	67	15,7
8	Емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків	158	37,0	186	43,6	83	19,4
9	Ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання	128	30,0	222	52,0	77	18,0
10	Дотримання норм національного	119	27,9	225	52,7	83	19,4

	законодавства						
11	Громадська активність, ініціативність	162	37,9	166	38,9	99	23,2
12	Екологічнобезпечна поведінка	98	22,0	228	53,4	101	23,6

Результати оцінювання, подані в таблиці, свідчать про те, що експерти досить високо оцінили рівень усвідомлення приналежності до народу, його духовних і культурних надбань, громадської активності та ініціативності, прагнення до забезпечення економічного добробуту країни. Найменші оцінки студенти отримали за інтелектуально-когнітивним критерієм: 40,3% мають низький рівень знань з історії України.

Для визначення рівня сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти ми послуговувалися і методом самооцінки. Респондентам було запропоновано оцінити власний рівень сформованості патріотичних ідеалів за певними показниками. Використано 3-бальну шкалу, де 1 – низький рівень, 3 – високий. Результати опитування за методом самооцінки представлені у таблиці 3.1.4.

Таблиця 3.1.4.

**Результати самооцінки сформованості патріотичних ідеалів студентів
аграрних закладів фахової передвищої освіти**

№	Показник	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	Стійкий інтерес до історії України	181	42,4	172	40,3	74	17,3
2	Потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність	143	33,5	225	52,7	59	13,8
3	Прагнення до забезпечення економічного добробуту країни	189	44,3	175	41	63	14,7
4	Знання з історії України та про	87	20,4	178	41,7	162	37,9

	борців за її самостійність						
5	Знання про суспільно-політичні та економічні основи Української держави	155	36,3	168	39,3	104	24,4
6	Знання про екологобезпечне господарство	83	19,4	207	48,5	137	32,1
7	Усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань	216	50,6	148	34,7	63	14,7
8	Емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків	168	39,3	183	42,9	76	17,8
9	Ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання	103	24,1	252	59,0	72	16,9
10	Дотримання норм національного законодавства	171	40	177	41,5	79	18,5
11	Громадська активність, ініціативність	181	42,4	150	35,1	96	22,5
12	Екологобезпечна поведінка	94	22,0	250	58,6	83	19,4

У результаті аналізу вдалося простежити, що найнижче студенти оцінюють свій рівень знань з історії України (37,9% - низький) та знання про екологобезпечне господарство (32,1% низький рівень). В основному, результати самооцінки досить близькі за більшістю показників до результатів експертної оцінки. Лише за показником «дотримання норм національного законодавства» 40% студентів вважають, що мають високий рівень сформованості, у той час як експерти віднесли до високого рівня на 12,1% менше.

Авторська методика діагностики патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти передбачала анкетування, у ході якого респонденти відповідали на два блоки запитань. Перший блок складається з 11 відповідних виокремленим показникам запитань та оцінюється за 3-бальною шкалою, де 1 бал – низький рівень, 2 – середній, 3 – високий. Другий блок містить 12 тестових запитань на визначення рівня

знань з історії України та про борців за її самостійність. Питання другого блоку оцінювалися наступним чином: 0-5 правильних відповідей – 1 бал (низький рівень); 6-9 – 2 бали (середній рівень); 10-12 – 3 бали (високий рівень). Результати діагностики за авторською методикою подано в таблиці 3.1.5.

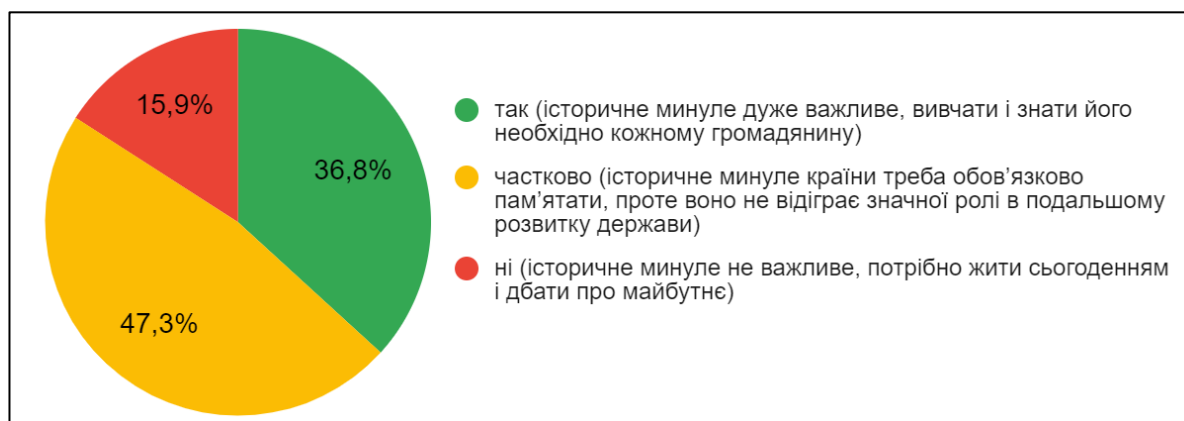
Таблиця 3.1.5.

Результати сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за авторською методикою

№ п/п	Показники	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		осіб	у %	осіб	у %	осіб	у %
1	Стійкий інтерес до історії України	157	36,8	202	47,3	68	15,9
2	Потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність	159	37,2	228	53,4	40	9,4
3	Прагнення до забезпечення економічного добробуту країни	149	34,9	219	51,3	59	13,8
4	Знання з історії України, про борців за самостійність	79	18,6	149	34,9	199	46,5
5	Знання про суспільно-політичні та економічні основи Української держави	126	29,5	187	43,8	114	26,7
6	Знання про екологічнобезпечне господарство	134	31,4	178	41,7	115	26,9
7	Усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань	189	44,3	169	39,6	69	16,2
8	Емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків	140	32,8	206	48,2	81	19
9	Ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання	146	34,2	201	47,1	80	18,7
10	Дотримання норм національного	162	37,9	186	43,6	79	18,5

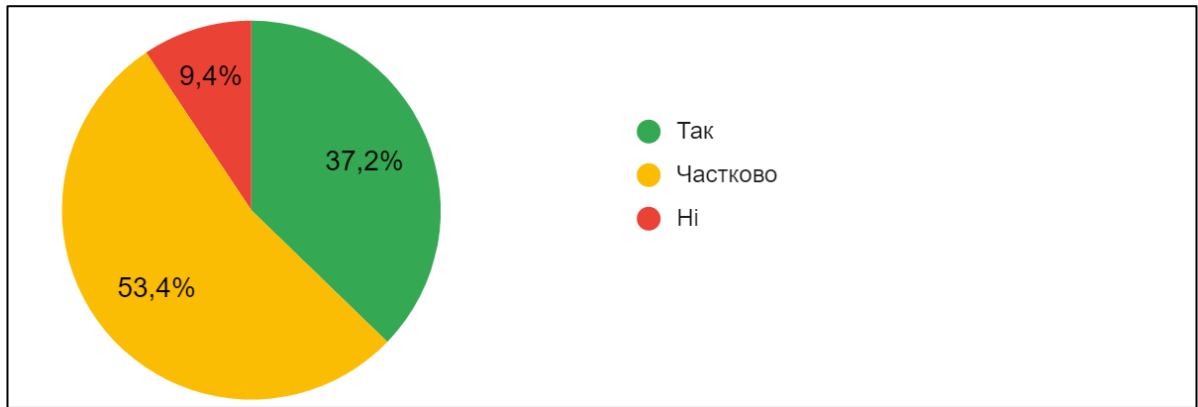
	законодавства						
11	Громадська активність, ініціативність	123	28,8	228	53,4	76	17,8
12	Екологічнобезпечна поведінка	101	23,7	265	62,1	61	14,3

Про інтерес студентів до історії України свідчать відповіді на запитання «Чи цікавитеся Ви історичним минулим України?» (див. рис. 3.1.1). Приємним є те, що інтерес до історії виявляє 36,8% здобувачів освіти. Майже кожен другий (47,3%) із студентів визнає необхідність знати і пам'ятати історію, хоча не вбачають її значної ролі в подальшому розвитку держави. І лише 15,9% опитаних зайняли неправильну позицію, вважаючи, що потрібно жити тільки сьогоднішнім і дбати про майбутнє.

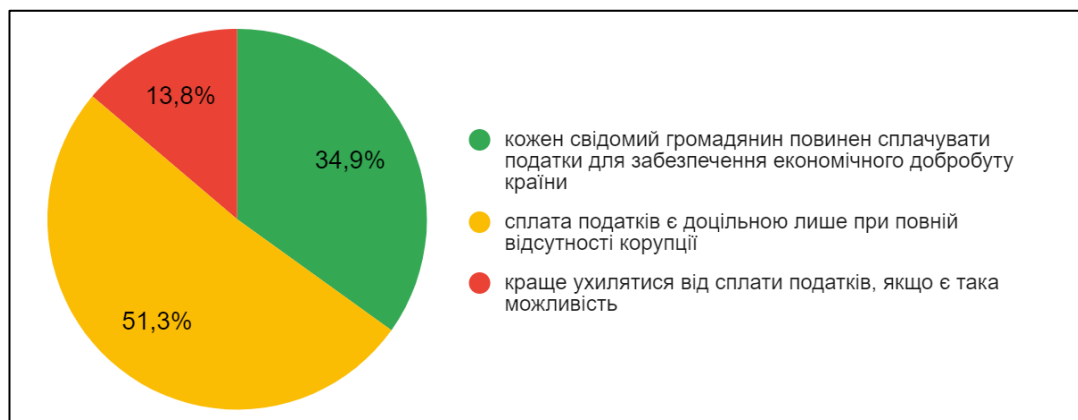
Рис. 3.1.1. Відповіді здобувачів на запитання «Чи цікавитеся Ви історичним минулим України?»

На запитання про те, чи відчувають студенти потребу в наслідуванні відомих історичних постатей, більшість (53,4%) відповіла, що відчуває частково. Зовсім невелика частина опитаних (9,3%) не мають такої потреби (див. рис. 3.1.2).

Рис. 3.1.2. Відповіді на запитання «Чи відчуваєте Ви потребу в наслідуванні відомих історичних постатей, борців за незалежність?»

Кожен свідомий громадянин має розуміти, що одним із кроків на шляху до забезпечення економічного добробуту країни є сплата податків. Це дозволяє державі мати стабільний дохід для здійснення економічних програм та реалізації соціальних ініціатив, створення нових робочих місць, підтримки малого та середнього бізнесу, розвитку інфраструктури та інвестицій у наукові дослідження та інновації. Згідно з результатами опитування, з цим погоджується 34,9% опитаних. 51,2% студентів вважає сплату податків доцільною лише за умови повної відсутності корупції, що теж є цілком позитивним. Така точка зору може свідчити про бажання молоді бачити прозору та ефективну систему управління з гарантіями того, що їхні кошти використовуються належним чином. 14% студентів висловили думку, що краще ухилятися від сплати податків, якщо є така можливість.

Рис. 3.1.3. Відповіді здобувачів на запитання «Яке з тверджень Вам імпонує найбільше?»

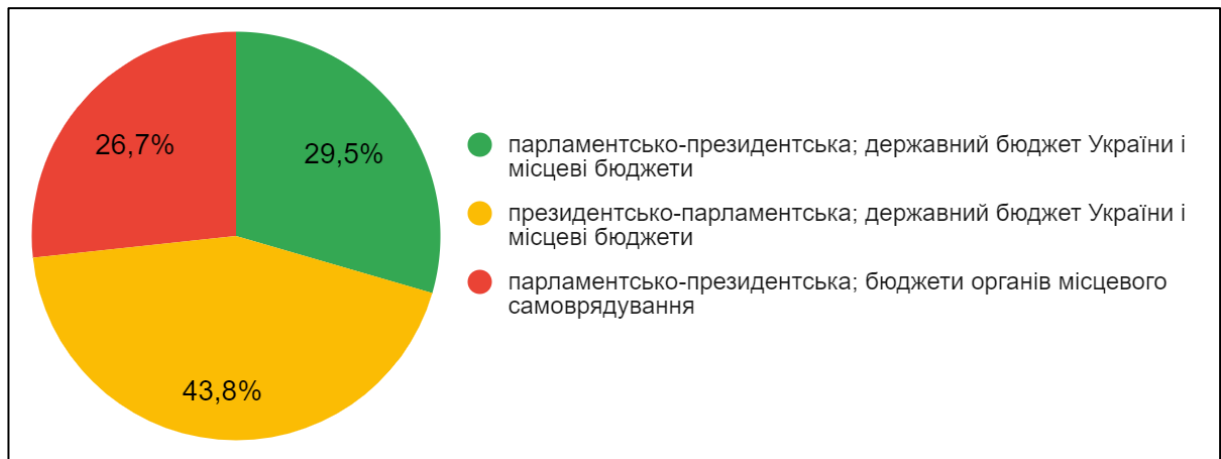
Рівень знань з історії України та про борців за її самостійність оцінювався за допомогою запитань другого блоку. Результати не є втішними. 46,5% опитуваних, що є найвищою частиною всієї вибірки, не змогла набрати більше, ніж 5 балів, тобто має низький рівень знань з історії України. Додатково було з'ясовано, які саме історичні етапи розвитку Української держави викликають труднощі у студентів. Переважно помилки було допущено у відповідях на питання, що стосувалися періоду Київської Русі та біографій окремих історичних діячів, борців за незалежність. Середній та високий рівні зафіксовано в 34,9% та 18,6% респондентів відповідно. Результати подані в таблиці 3.1.6.

Таблиця 3.1.6.

Результати оцінки рівня знань з історії України, про борців за самостійність

Рівень знань з історії України та про борців за її самостійність	Високий	Середній	Низький	Всього
Осіб	79	149	199	427
У %	18,6	34,9	46,5	100

Запитання щодо форми правління та бюджетної системи України було спрямоване на виявлення рівня знань про суспільно-політичні та економічні основи Української держави. 32,6% здобувачів фахової передвищої освіти володіє такою інформацією на високому рівні. 44,2% опитаних мають середній рівень знань і 23,3% – низький.

Рис. 3.1.4. Відповіді здобувачів на запитання «Укажіть форму правління та що входить до бюджетної системи України?»

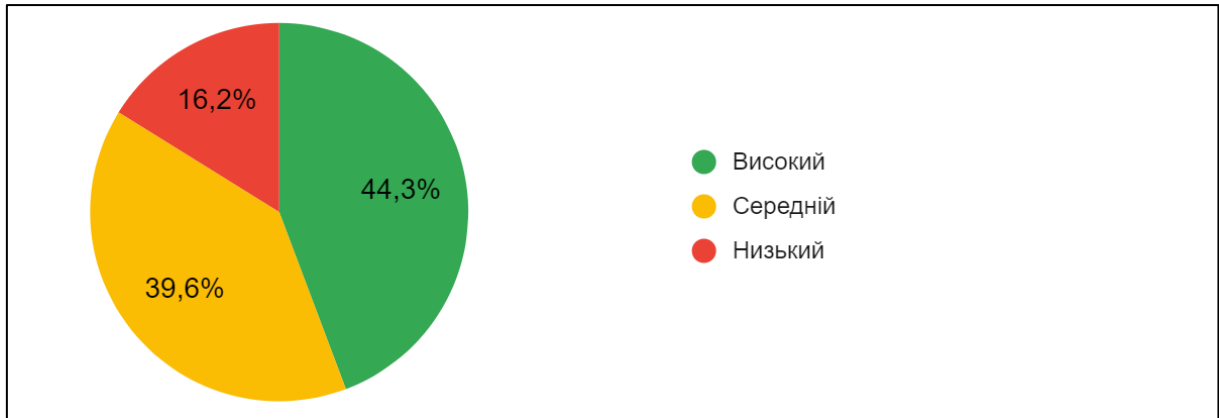
Відповіді студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти на запитання щодо суті поняття «екологічнобезпечне землекористування» свідчать, що 39,5% розуміє його правильно. Близько 42% респондентів дали неповну відповідь, проте розмірковують у потрібному напрямку. 18,6% помилилися у своїх судженнях.

Рис. 3.1.5. Відповіді здобувачів на запитання «Яке з поданих визначень, на Вашу думку, найповніше розкриває суть поняття «екологічнобезпечне землекористування?»»

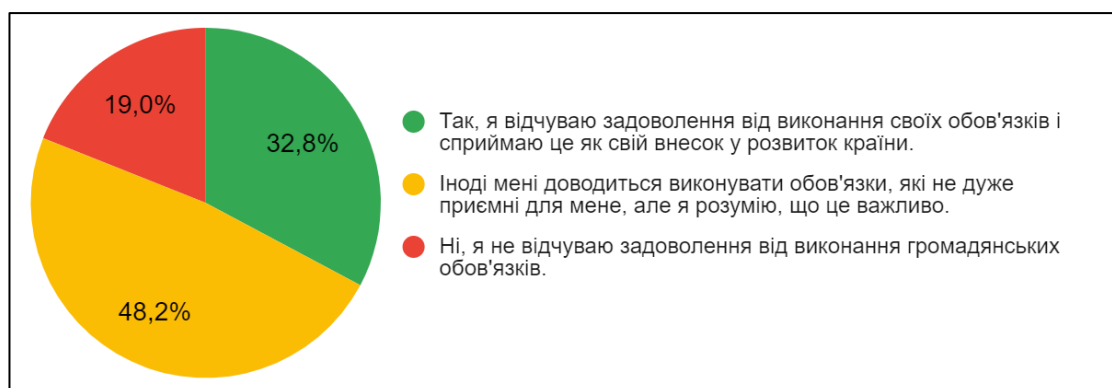
Для визначення рівня сформованості наступного показника студентам було запропоновано оцінити твердження «Я чітко відчуваю свою приналежність до українського народу, його духовних і культурних надбань і пишаюся тим, що українець/українка» за 9-бальною шкалою, де 9 – повністю

погоджуюся, а 1 – не погоджуюся. Виявлено, що високий рівень усвідомлення приналежності до рідного народу сформовано у 48% опитаних. Ще 43,7% мають менш виразну позицію, хоча й ідентифікують себе українцями. Досить невеликий відсоток, а саме 8,3%, респондентів мають низький рівень сформованості цього показника. Результати подано на рис. 3.1.6.

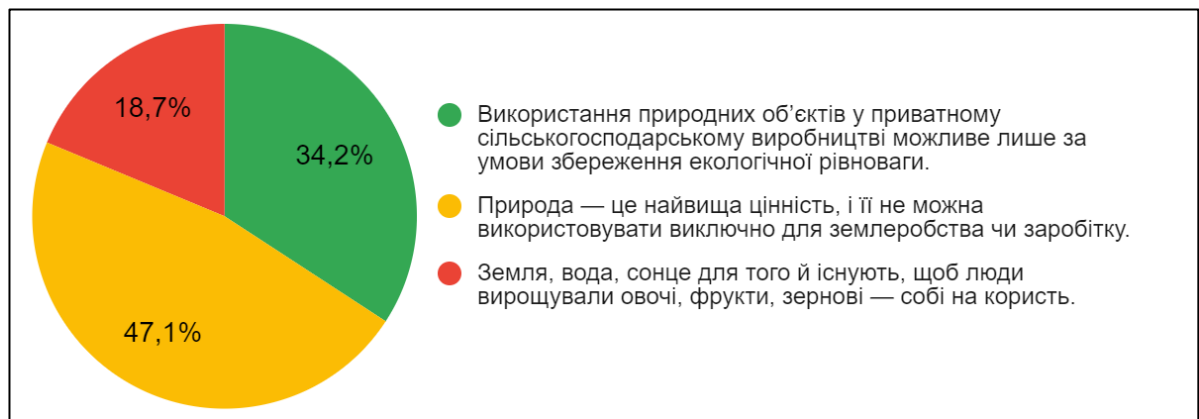
Рис. 3.1.6. Рівні сформованості за показником «усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань»

Емоційно-позитивне ставлення до виконання громадянських обов'язків сформоване на високому рівні у 37,2% студентів. Іноді громадянські обов'язки можуть охоплювали завдання, які не завжди є приємними. Однак, розуміння важливості виконання цих обов'язків стимулює майже кожного другого (46,5%) студента до виконання їх з відчуттям відповідальності та задоволення.

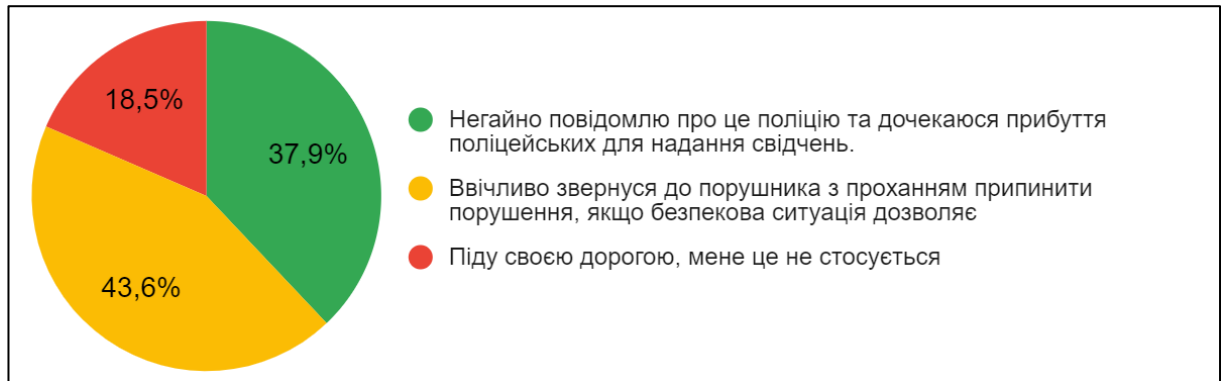
Рис. 3.1.7. Відповіді здобувачів на запитання «Чи дійсно приносить вам задоволення виконання громадянських обов'язків?»

Вселяє оптимізм те, що майже 42% опитаних вважають використання природних об'єктів для с/г виробництва можливим лише за умови збереження екологічної стійкості та рівноваги. Це свідчить про їх ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання, бажання досягти балансу між економічними потребами і впливом на довкілля. Неправильну позицію зайняли 18,6% студентів, розглядаючи природу як ресурс для задоволення особистих потреб.

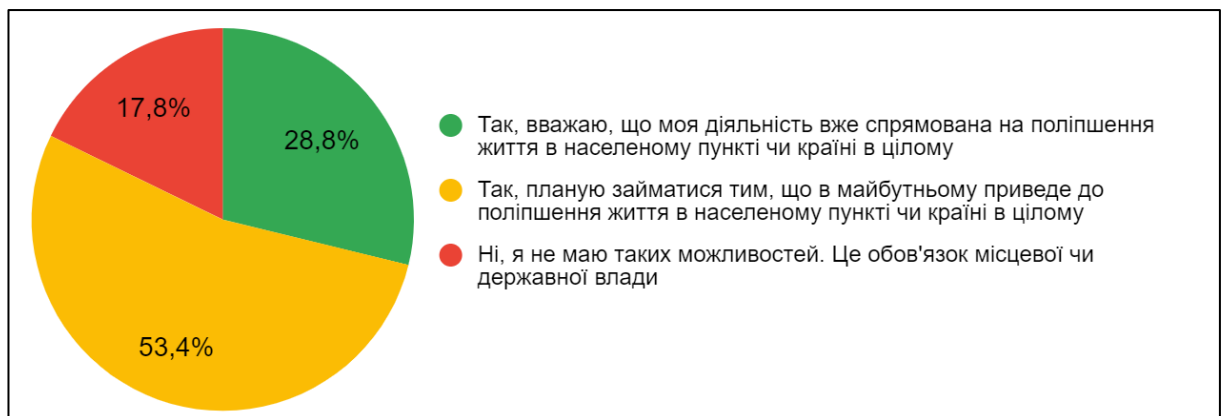
Рис. 3.1.8. Відповіді здобувачів на запитання «Яке з поданих тверджень Вам імпонує найбільше?»

На етапі первинного діагностичного зрізу було встановлено, що 48,8% здобувачів освіти знають і дотримуються норм національного законодавства, що підтверджується їх готовністю повідомити про злочин та надати свідчення поліції. 18,6% обрали варіант «Піду своєю дорогою, мене це не стосується». Ця група опитаних виявляє байдужість до ситуацій, що можуть містити ознаки кримінального правопорушення. Вони не готові втручатися або надавати інформацію поліції.

Рис. 3.1.9. Відповіді здобувачів на запитання «Ваші дії, якщо Ви стали свідком ситуації, яка, на Вашу думку, є протиправною?»

Про громадську активність, ініціативність свідчать відповіді респондентів на запитання «Чи вважаєте Ви, що можете щось покращити у вашому населеному пункті або в країні в цілому?». Значна частина опитаних (60,5%) визнає важливість активної громадянської участі і має намір віддати перевагу покращенню свого оточення в майбутньому. 25,6% не мають таких можливостей і вважають це обов'язком влади. Така позиція студентів може свідчити про дефіцит довіри до керівних органів та необхідність покращення взаємодії між громадянами й органами влади.

Рис. 3.1.10. Відповіді здобувачів на запитання «Чи вважаєте ви, що можете щось покращити у вашому населеному пункті або в країні в цілому?»

Екологічнобезпечна поведінка студентів може проявлятися в наступному: вони купують продукти з екологічним маркуванням, скорочують споживання енергії та води, сортують більшість відходів, носять екоторбу, обирають

більш екологічні способи пересування, надають перевагу речам, виготовленим із повторно перероблених речовин. Тому респондентам в анкетуванні було запропоновано обрати, що з переліченого вони робили протягом останніх 6-ти місяців для зниження їх особистого негативного впливу на довкілля. В результаті, 62% опитаних дотримуються хоча б 2-3 пунктів, що є досить позитивною тенденцією. 17,8% не роблять нічого, у той час як близько 30% студентів виконують майже всі пункти із запропонованих.

Рис. 3.1.11. Відповіді здобувачів на запитання «Чи робили Ви щось із наступного протягом останніх 6-ти місяців з метою зниження вашого особистого негативного впливу на довкілля...»

За допомогою відповідних підрахунків було визначено середній рівень сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, що представлено у таблиці 3.1.7.

Таблиця 3.1.7.

**Узагальнені результати сформованості патріотичних ідеалів
студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти на
констатувальному етапі експерименту**

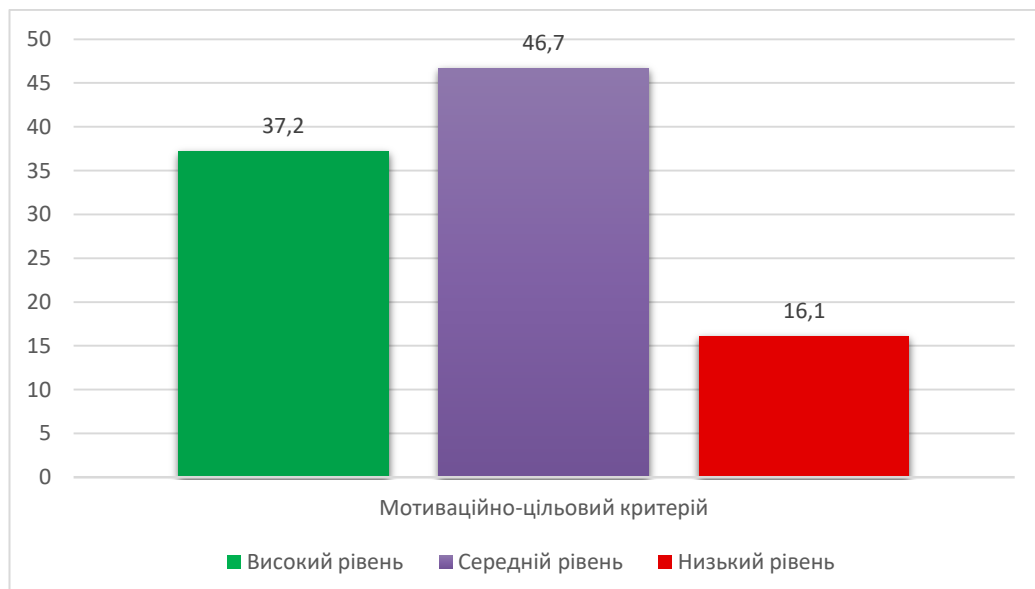
№ п/п	Показники	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		осіб	у %	осіб	у %	осіб	у %
1	Стійкий інтерес до історії України	164	38,4	181	42,3	82	19,3
2	Потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність	146	34,3	224	52,5	57	13,2
3	Прагнення до забезпечення економічного добробуту країни	166	38,8	193	45,3	68	15,9
4	Знання з історії України та про борців за її самостійність	80	18,9	169	39,6	178	41,5
5	Знання про суспільно-політичні та економічні основи Української держави	138	32,3	178	41,6	111	26,1
6	Знання про екологобезпечне господарство	108	25,2	188	44,1	131	30,7
7	Усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань	205	48,1	155	36,4	67	15,5
8	Емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків	155	36,4	192	44,9	80	18,7
9	Ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання	126	29,4	225	52,7	76	17,9
10	Дотримання норм національного законодавства	151	35,3	196	45,9	80	18,8
11	Громадська активність, ініціативність	155	36,4	182	42,5	90	21,1

12	Екологічнобезпечна поведінка	98	22,6	247	58,0	82	19,4
----	------------------------------	----	------	-----	------	----	------

Аналізуючи результати, подані в таблиці 3.1.7, можемо стверджувати, що найбільший відсоток здобувачів освіти із високим рівнем сформованості зафіксовано за такими показниками як: усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань (48,1%); прагнення до забезпечення економічного добробуту країни (38,8%); стійкий інтерес до історії України (38,4%). Водночас найбільший відсоток студентів, що мають низький рівень сформованості, зафіксовано за такими показниками: знання з історії України та про борців за її самостійність (41,5%); знання про екологічнобезпечне господарство (30,7%).

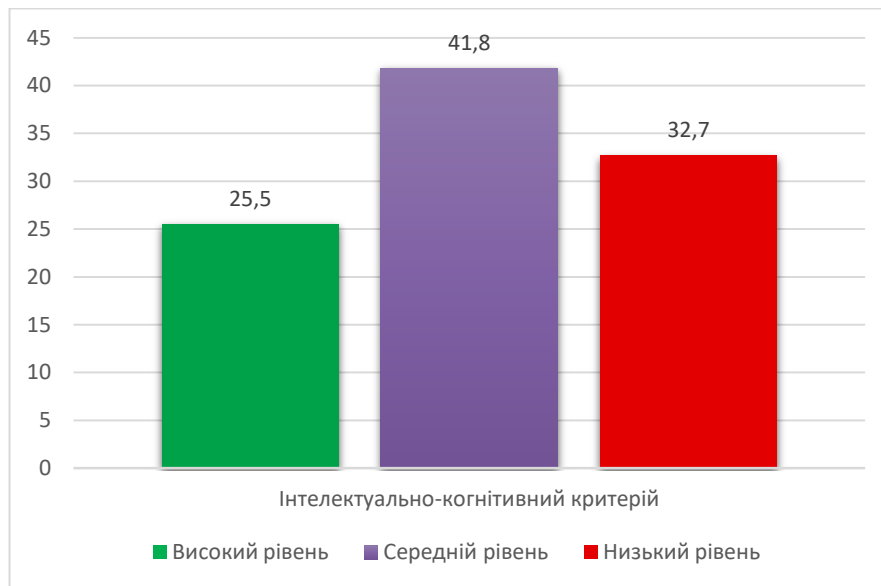
Наступний крок констатувального етапу експерименту передбачав узагальнення результатів діагностики та визначення рівнів сформованості патріотичних ідеалів в розрізі виокремлених критеріїв. Встановлено, що студентів із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів за мотиваційно-цільовим критерієм 37,2%, із середнім рівнем – 46,7; із низьким – 16,1% (рис. 3.1.12).

Рис. 3.1.12. Сформованість патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за мотиваційно-цільовим критерієм, у %

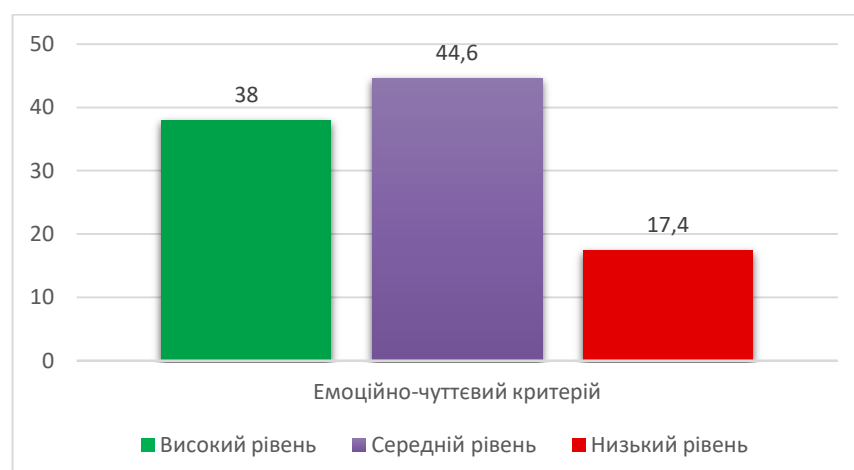
Студентів із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів за інтелектуально-когнітивним критерієм - 25,5%, із середнім рівнем – 41,8; із низьким – 32,7% (рис. 3.1.13).

Рис. 3.1.13. Сформованість патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за інтелектуально-когнітивним критерієм у %

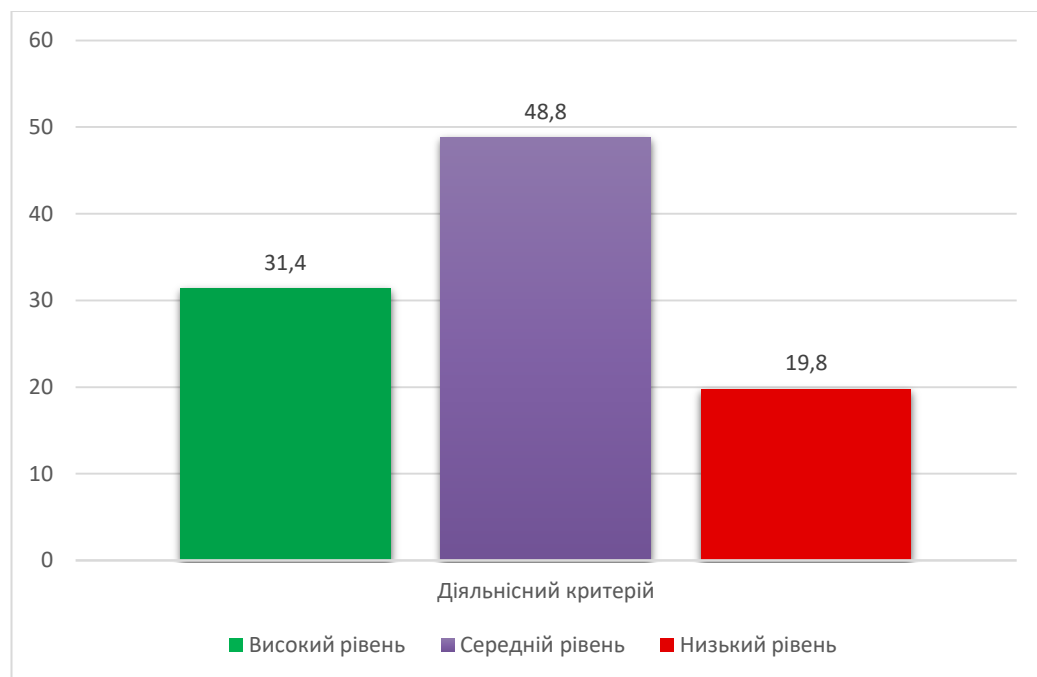
Якщо аналізувати в розрізі емоційно-чуттєвого критерію, то студентів із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів 38%, із середнім рівнем – 44,6, із низьким – 17,4% (рис. 3.1.14).

Рис. 3.1.14. Сформованість патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за емоційно-чуттєвим критерієм, у %

За діяльнісним критерієм фіксуємо такі результати: студентів із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів 31,4%, із середнім рівнем – 48,8; із низьким – 19,8% (рис. 3.1.15).

Рис. 3.1.15. Сформованість патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за діяльнісним критерієм, у %

Результати діагностичного зрізу, подані на рисунках 3.1.12-3.1.15, свідчать про те, що найменший відсоток студентів із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів констатуємо за інтелектуально-когнітивним критерієм (25,5%, проти 37,2% за мотиваційно-цільовим, 38% за емоційно-чуттєвим та 31,4% за діяльнісним критеріями). Найбільший відсоток від всіх опитаних із середнім рівнем сформованості патріотичних ідеалів за діяльнісним критерієм (48,8%, проти 46,7%, 44,6% та 41,8% за мотиваційно-цільовим, емоційно-чуттєвим та інтелектуально-когнітивним критеріями відповідно). Фіксуємо значний відсоток студентів, які проявили низький рівень сформованості патріотичних ідеалів за інтелектуально-когнітивним критерієм (32,7%) та діяльнісним (19,8%). Це дозволяє зробити висновок, що в ході формувального етапу експерименту особливо необхідно зосередити вплив на когнітивну та поведінкову сферу особистості.

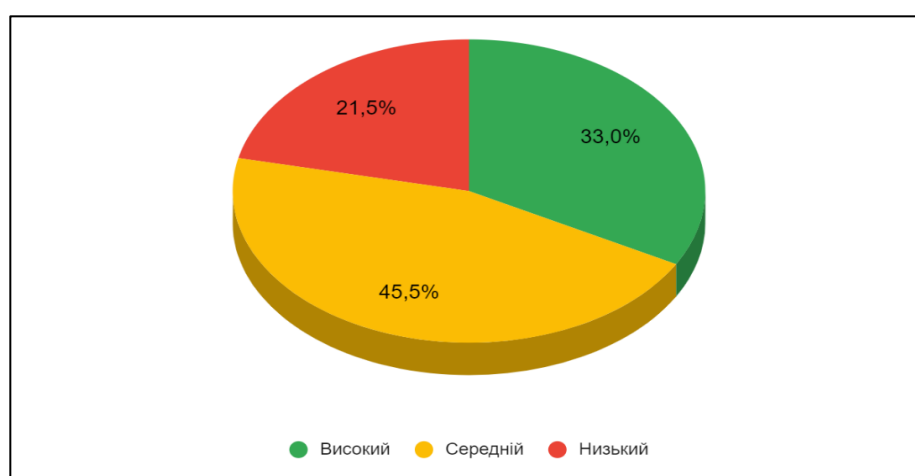
З метою узагальнення одержаних результатів рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за кількома методиками нами були зроблені певні розрахунки, які подані в таблиці.

Таблиця 3.1.8

Узагальнені результати рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової перед вищої освіти за кількома методиками

Методики / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	осіб	у %	осіб	у %	осіб	у %
Експертна оцінка	135	31,61	190	44,49	102	23,88
Самооцінка	148	34,66	190	44,49	89	20,85
Анкетування	139	32,56	202	47,3	86	20,14
Рівень сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової перед вищої освіти	141	33	194	45,5	92	21,5

Узагальнені результати рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти подано на рисунку 3.1.16.

Рис. 3.1.16. Рівні сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти на констатувальному етапі експерименту

Отже, студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів – 33,0%; із середнім – 45,5%; із низьким – 21,5%.

Після проведення діагностичного зрізу рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів вибірку (427 осіб) було поділено на 2 групи: контрольну та експериментальну (див. табл. 3.1.8). Контрольна група не піддавалася жодній інтервенції, тобто експериментальній перевірці. До експериментальної групи було застосовано розроблену методику формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Таблиця 3.1.9.

Розподіл на контрольну й експериментальну групи

№ п/п	Назва закладу освіти	ЕГ	КГ
1	ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ»	112	-
2	ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України»		97
3	ВСП «Заліщицький фаховий коледж ім. Є.Храпливого НУБіП України»	115	-
4	ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України»		103
Усього: 427		227	200

При розподілі груп на контрольну та експериментальну було враховано необхідність забезпечення однорідності груп за кількістю учасників та рівнем сформованості патріотичних ідеалів у межах статистичної похибки. Для перевірки однорідності за рівнями сформованості патріотичних ідеалів у контрольній та експериментальній групах був використаний статистичний метод - критерій Пірсона – χ^2 . Усі обчислення за цим методом відображено у таблицях 3.1.9, 3.1.10, 3.1.11

Таблиця 3.1.10.

**Сформованість патріотичних ідеалів студентів у розрізі
контрольних та експериментальних груп за показниками**

№ п/п	Показники	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	Стійкий інтерес до історії України	77	87	84	96	39	44
2	Потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність	69	78	105	119	26	30
3	Прагнення до забезпечення економічного добробуту країни	77	88	91	103	32	36
4	Знання з історії України та про борців за її самостійність	38	43	79	90	83	94
5	Знання про суспільно-політичні та економічні основи Української держави	65	73	83	95	52	59
6	Знання про екологічнобезпечне господарство	50	57	88	100	62	70
7	Усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань	96	109	73	83	31	35
8	Емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків	73	83	90	102	37	42
9	Ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання	59	67	105	120	36	40
10	Дотримання норм національного законодавства	70	80	92	104	38	43
11	Громадська активність, ініціативність	73	83	85	96	42	48
12	Екологічнобезпечна поведінка	45	51	116	132	39	44

Таблиця 3.1.11.

Емпіричні частоти критерію χ^2 Пірсона для студентів контрольних та експериментальних груп

Рівні	Емпіричні частоти		Усього
	Контрольна група	Експериментальна група	
Високий	66	75	141
Середній	91	103	194
Низький	43	49	92
Усього	200	227	427

Таблиця 3.1.12.

Обчислення критерію χ^2 Пірсона

Частота n_i	Очікувана частота $\tilde{n}_i$	$n_i - \tilde{n}_i$	$(n_i - \tilde{n}_i)^2$	$\frac{(n_i - \tilde{n}_i)^2}{\tilde{n}_i}$
66	66,04	-0,04	0,0016	0,00002422774076
75	74,95	0,05	0,0025	0,00003335557038
91	90,87	0,13	0,0169	0,0001859799714
103	103,13	-0,13	0,0169	0,0001638708426
43	43,09	-0,09	0,0081	0,0001879786493
49	48,90	0,1	0,01	0,0002044989775
				$\chi^2=0,000799911752$

Табличне значення χ^2 при $k=2$ і $\alpha=0,05$ $\chi^2_{0,05}=5,991$. Порівнявши $T_{\text{експ.}}$ з критичним значенням критерію $T_{\text{крит.}}$, отримуємо $0,0007999117529 < 5,991$, на

підставі чого можна констатувати однорідність двох вибірок – контрольної та експериментальної груп.

3.2. Методика формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

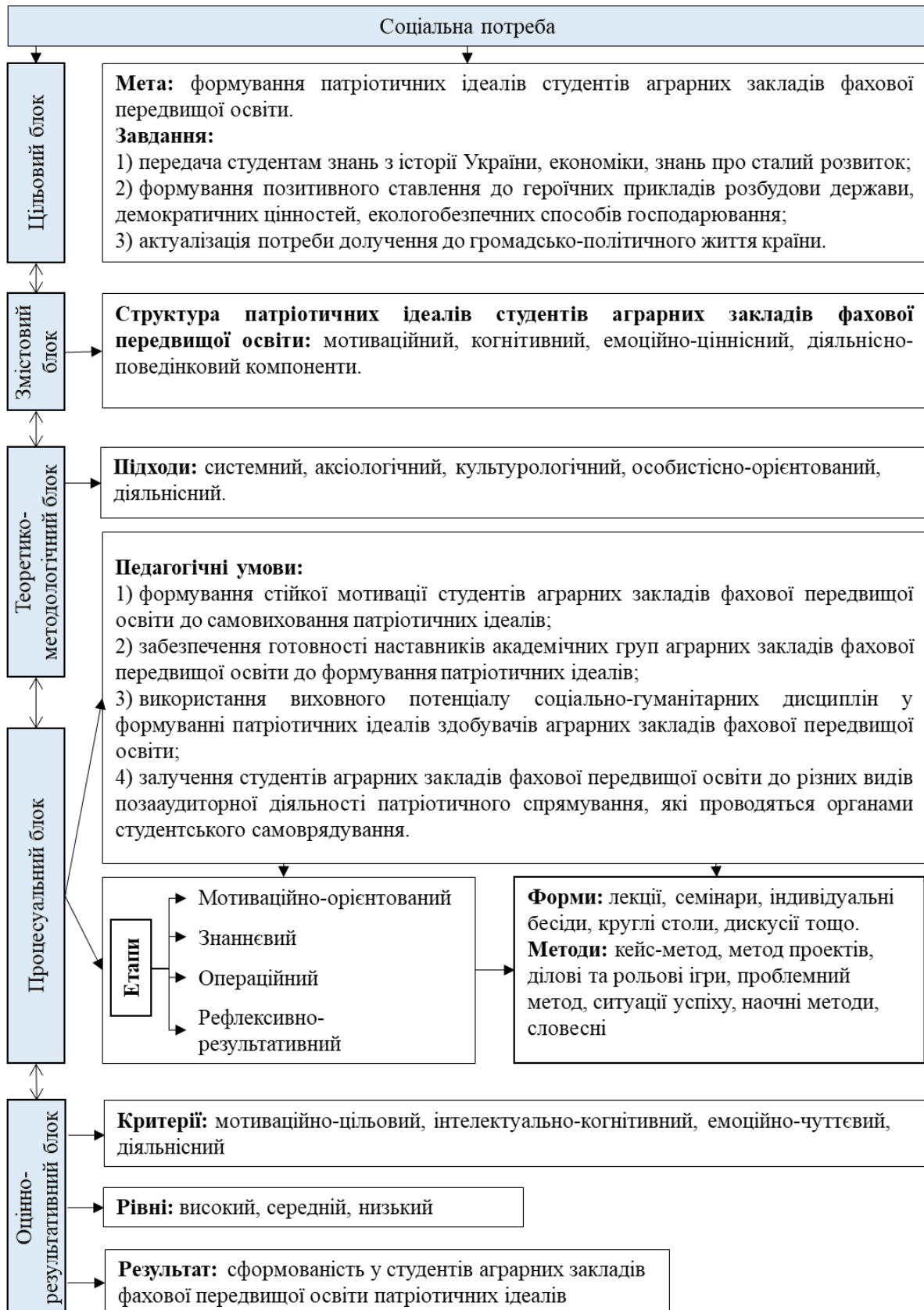
Як і будь-який інший процес, формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти є трудомістким та багатоаспектним. Для цілісного осмислення, аналізу та вдосконалення цього процесу необхідним є пошук дієвого інструментарію, який сприяв би оптимізації шляхів, способів і термінів отримання результату. Таким інструментарієм вважаємо моделювання, яке передбачає отримання нової інформації про об'єкт (оригінал) шляхом створення та дослідження його заміника (моделі). У ході аналізу довідкової літератури було з'ясовано, що модель – це

- «образ, аналог певного фрагмента природної чи соціальної дійсності» [2];
- така система, яка слугує засобом отримання інформації про іншу систему [37];
- уявна або система, яка реально існує, покликана відтворювати об'єкт дослідження і здатна змінювати його таким чином, що її вивчення сприяє отриманню нової інформації про цей об'єкт [51].

Сучасні науковці інтерпретують поняття «модель» як проміжну ланку між теоретичними напрацюваннями дослідника та їх практичною перевіркою в реальних умовах [29, с. 31]; штучний елемент, створений для кращого пізнання, чіткого розуміння системи [217 с.76-80].

Отже, незважаючи на те, що поняття «модель» багатозначне, вона зводиться до умовного образу (зображення, схеми, опису) деякого об'єкта або системи об'єктів. Конструювання моделі дасть нам змогу виробити ідеальну схему реального педагогічного процесу, що у свою чергу, сприятиме оптимізації та спрощеного самого процесу дослідження, економії ресурсів; визначити структурні компоненти системи та зв'язки між ними.

У нашому дослідженні педагогічна модель формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти (Рис. 3.2.1) розглядається як складна цілісна система, представлена сукупністю взаємопов'язаних блоків: цільового (мета і завдання), змістового (структурні компоненти патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти), теоретико-методологічного (підходи, принципи), процесуального (етапи розгортання методики, методи, форми, засоби роботи), оцінно-результативного (критерії та показники, рівні сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти).

Рис. 3.2.1. Модель формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Як відомо Україна володіє значним природно-ресурсним потенціалом, основу якого становлять земельні, водні, лісові, мінерально-сировинні

ресурси. Земля виступає основним засобом аграрного виробництва та економічного зростання держави. Незважаючи на це, останнім часом у побудові взаємовідносин між суспільством і природою з боку першого спостерігається деструктивний вплив: нераціональне природокористування, вирубка лісів, скорочення обсягів удобрення, недотримання протиерозійних заходів, розорювання пасовищ тощо. Здебільшого це спричинено домінуванням споживацьких інтересів над духовними. Крім того, станом на березень 2023 року близько 30% від усіх національних природоохоронних територій України уражені розпочатою рф війною; щодня армією агресора скоюються злочини проти флори і фауни, отруюється повітря та водні ресурси, що може призвести до екологічної катастрофи [198].

Отже, у сучасних умовах постійних викликів та загроз, політичних, економічних, суспільних та кліматичних змін, природних катаклізмів і, головне, в умовах військової агресії рф назріла гостра **соціальна потреба** у підготовці майбутніх аграріїв зі сформованими патріотичними ідеалами, здатних забезпечити продовольчу, екологічну і територіальну безпеку країни, її економічне процвітання.

В унаочненій моделі формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти цільовий блок є системоутворювальним. Він інтегрує мету та завдання, враховуючи соціальне замовлення та потреби суспільства. Центральним поняттям цього блоку є мета: конкретно сформульована ціль, загальна орієнтація, передбачення результату діяльності, яке визначає курс дій, засоби та способи його досягнення. У контексті нашого дослідження метою є формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Поставлена мета конкретизується в таких завданнях:

- 1) передача студентам знань з історії України, економіки, знань про сталий розвиток;
- 2) формування позитивного ставлення до героїчних прикладів розбудови держави, демократичних цінностей, екологобезпечних способів господарювання;

3) актуалізація потреби долучення до громадсько-політичного життя країни.

Наступний блок моделі – змістовий – містить характеристику структурних компонентів патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти: мотиваційний компонент (потреба в наслідуванні прикладу героїчних і трудових прикладів боротьби за незалежність, розбудову та зміцнення української економіки, забезпечення економічного добробуту); когнітивний (знання з історії України про борців за самостійність, економічні знання, знання про екологобезпечне господарство та сталий розвиток); емоційно-ціннісний (емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків, демократичних цінностей, прикладів розбудови держави, героїчних подвигів захисників територіальної цілісності, ціннісне ставлення до екологобезпечних та раціональних способів господарювання); діяльнісно-поведінковий компонент (готовність бути свідомим громадянином, наслідувати приклад борців за українську державність, відомих господарників, аграріїв, дотримуватись норм національного законодавства).

У теоретико-методологічному блоці моделі обґрунтовано основні підходи до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, а саме: системний (дозволяє визначити досліджуване явище як складну систему з безліччю взаємопов'язаних елементів); аксіологічний (дає можливість підійти до процесу формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти через засвоєння ними фундаментальних національних та загальнолюдських цінностей); культурологічний (сприяє інтеріоризації національних культурних цінностей та спрямуванню діяльності студентів на збереження і відтворення досягнень вітчизняної та світової культури); особистісно-орієнтований (базується на врахуванні індивідуально-вікових та мотиваційних особливостей студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти), діяльнісний (зумовлює орієнтацію системи підготовки студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти на діяльність як важливу умову

й ефективний засіб формування патріотичних ідеалів) (див. параграф 1.3).

Процесуальний блок передбачає поетапну реалізацію виокремлених та описаних у параграфі 2.2 педагогічних умов формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за допомогою спеціально розробленого дидактичного інструментарію, тобто комплексу форм, методів, засобів формування патріотичних ідеалів.

При формуванні патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти враховується воєнно-політична ситуація в країні. Після 24 лютого 2022 року, коли відбулося повномасштабне вторгнення росії на територію України, мав місце патріотичний сплеск. Широкомасштабна агресія рф стала сильним подразником, що спричинив підйом патріотичних настроїв та призвів до ментальних трансформацій та «прозріння» більшості громадян. Живучи в умовах реальної війни, більшість українців в одну мить стали патріотами та об'єдналися проти агресора. Події війни були враховані при розробці методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

На першому етапі – мотиваційно-орієнтованому – забезпечувалася реалізація першої педагогічної умови - здійснювалася робота з формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів. Так, студентам Заліщицького фахового коледжу ім.Є. Храпливого було організовано зустрічі з учасниками АТО та російсько-української війни, які є працівниками чи випускниками коледжу. Серед них - Андрій Степовий, Володимир Тимчук, Ярослав Симолюк, Віталій Зварич, Юрій Серета, Ігор Ковальчук. Ці зустрічі залишили вагомий слід у серці кожного студента.

Із здобувачами освіти експериментальних груп проводилися виховні бесіди «Патріотизм сьогодні для України і кожного українця», «Незалежна Україна – спільний дім для всіх її громадян», «Герої не вмирають», класні години інформаційно-просвітницького характеру: «Українська держава та її символіка», «Бабин Яр – трагедія народу України»; година пам'яті до дня вшанування студентів-героїв, що віддали своє життя в бою під Крутами:

«Герої Крут – вони назавжди в серці України», виховна година з нагоди річниці створення Західноукраїнської Народної Республіки «А ми тую славу збережемо...». У Березоворудському фаховому коледжі досить ефективною при формуванні патріотичних ідеалів стала виховна година «Україна – країна нескорених», де йшла мова про цінності, які відстоювали учасники українських революцій та за які сьогодні воюють захисники і захисниці: незалежність, територіальну цілісність, волю, соборність, гідність України та українців, про пам'ятні події та визначні здобутки українського народу в цій боротьбі.

Регулярно організовувалися серії виховних занять, присвячених роковинам від народження геніальних українських письменників, громадських діячів. Особливою подією, що знайшла значний емоційний відгук у серцях студентів-агрономів, був кінопоказ «М. Грушевський. Галицька весна української ідеї» до 155-річчя від Дня народження М. С. Грушевського – знаменитого українського історикознавця, державного та політичного діяча, Голови Центральної Ради УНР.

Оскільки здобувачам освіти сподобався такий формат зустрічі, як показ фільмів, враховано той факт, що для формування світогляду дуже важлива наявність у культурному просторі молодого покоління зразків для наслідування та конструювання ідентичності – персонажів фільмів, книг, діячів історії та сучасників, було зніційовано проведення кіновечорів. Загалом у рамках цих зустрічей студенти експериментальних груп переглянули фільми, присвячені подіям російсько-української війни: «Кіборги» (про сталевих захисників Донецького аеропорту), «Маріуполь. Невтрачена надія» (про російсько-українську війну очима цивільних громадян, які прожили у Маріуполі перший місяць повномасштабного вторгнення), «Свобода у вогні» (у фільмі зафіксовані свідчення очевидців злочинів росії, скоєних в Україні, трагічні історії простих людей в умовах війни), «Шлях поколінь» (воєнна драма, де проведено аналогії боротьби УПА з боротьбою сучасних захисників України). Також на кураторській годині студенти мали змогу переглянути художні фільми на історичну тематику:

«Поводир, або Квіти мають очі» (у фільмі відтворено автентичну атмосферу Голодомору 1930-х.), «Будинок «Слово» (зображено період сталінських репресій), «Захар Беркут», «Параджанов», «Плем'я», «Помаранчеве небо». Крім історичних наративів, було охоплено також проблеми неконтрольованих викидів сміття та знищення світу дикої природи у фільмі «Сміття», швидкі й невідворотні зміни клімату у фільмі «Перед потопом».

Дієвим інструментом у формуванні патріотичних ідеалів студентів є екскурсії на виробництво та зустрічі зі стейкхолдерами, оскільки інформація про роль роботодавців та виробничих підприємств у створенні робочих місць та економічному розвитку держави може підсилити патріотичні почуття студентів. З огляду на це, у ВСП «Березоворудський фаховий коледж» було організовано зустріч із представниками сільськогосподарського підприємства «Хоробор АГРО», під час якої студенти ознайомилися з умовами праці на виробництві, послушали реальні історії успіху працівників та обговорили можливість подальшої співпраці [65].

Знаннєвий етап процесуального блоку методики передбачав реалізацію другої педагогічної умови – забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів студентів. Здійснювалася робота з удосконалення теоретичної та методичної підготовки кураторів академічних груп. Для кураторів та педагогічних працівників коледжів було розроблено та впроваджено в освітній процес методичний посібник «Формування патріотичних ідеалів студентів». Проводилися семінари «Сучасні освітні технології», «Школа молодого викладача», під час яких прозвучали доповіді «Патріотизм і громадянська позиція: роль кураторів», «Психологічні аспекти творчого саморозвитку особистості», «Роль патріотичного виховання у становленні особистості студента», «Виховання духовних морально-ціннісних орієнтацій студентів ЗФПО» та інші. Під час науково-практичного семінару кураторів груп представлено програму «Фахівець, Громадянин, Патріот», в якій висвітлюються концептуальні засади розробки плану виховної діяльності для наставника академічної групи та інших учасників

освітнього процесу. Акцент було зроблено на важливості ознайомлення студентів з історією закладу освіти та його досягненнями, вивчення важливих аспектів української історії та культури, формування поваги до національних символів, обговорення літературних творів, які підкреслюють національну гідність, а також розвитку інтересу до обраної професії. Куратори, закріплені за експериментальними групами, доєднувалися до онлайн-зустрічі з науково-педагогічними працівниками Національного університету біоресурсів і природокористування України в рамках семінару підвищення педагогічної майстерності наставників [46].

На даному етапі втілювалася і третя педагогічна умова, а саме: «використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти». У Заліщицькому фаховому коледжі імені Євгена Храпливого щорічно проводяться предметні тижні. У рамках реалізації програми експериментальної роботи ми доєдналися до організації та проведення тижня соціально-гуманітарних дисциплін, зокрема ініційовано виставку-презентацію творчих проєктів під назвою «Війна очима студентів». Образ війни, боротьби та надії було втілено в малюнках, віршах, есе, виробках ручної роботи, фотоколажах. Такий вид активності показав, що мистецтво може бути сильним інструментом виразу почуттів та важливих цінностей. У рамках тижня було проведено флеш-моб на виконання стрілецького гімну « Ой у лузі червона калина . . . » - пісні, яка після російського вторгнення в Україну перетворилася на гімн захисників Батьківщини [150].

Також у ВСП «Заліщицький фаховий коледж ім. Є. Храпливого НУБіП України» нами було проведено тиждень, присвячений Дню захисників України «Захист Вітчизни - гордість України». У рамках тижня представлено виставку озброєння та спорядження військовослужбовців ЗСУ; організовано вишкіл студентів коледжу за участю воїнів ЗСУ; проведено розважально-спортивний захід «Богатирські ігри»; відбулося покладання квітів до меморіалу «Борцям за волю України»; презентувався інформаційний стенд, приурочений Захисникам та Захисницям України.

Студенти брали участь у навчально-тренувальних стрільбах у м. Чорткові на військовому стрільбищі.

У Березоворудському фаховому коледжі було проведено спортивні змагання між студентами коледжу з нагоди Дня козацтва, Дня захисників і захисниць України. У програмі були конкурси на ведення м'яча з перешкодами, естафета «Переправа», стрільба з пневматичної гвинтівки, перетягування канату.

Під час занять студенти виконували різні вправи: «Україна в історичних листах», «Екологічний «футпринт», «Життєві цінності», розв'язували різні кейси. Особливо цікавою виявилася вправа «Україна в історичних листах». Студентам потрібно було обрати будь-який період з історії та видатну постать цього періоду, ознайомитися з основними подіями того часу та, на основі цього написати лист для сучасної молоді від імені обраної особистості. Написані листи відображали події, почуття та думки героїв певної епохи. Під час виконання вправи «Екологічний футпринт» здобувачі отримали картки із зображенням різних видів діяльності та споживчих товарів. Потрібно було розташувати картки на спеціальній шкалі, визначаючи їхній вплив на екологію. Ця вправа була спрямована на усвідомлення величини власного екологічного сліду.

Додатково на сайтах закладів освіти, в яких локалізувалися експериментальні групи, регулярно додавалися інформаційні повідомлення з нагоди пам'ятних дат, річниць від дня народження важливих в історії України постатей.

З метою інтеграції неформальної освіти в процес підготовки майбутніх фахівців АПК України було підготовлено та запропоновано студентам добірку курсів з різних навчальних онлайн-платформ (Prometheus, EdEra, ВУМ online). При виборі курсів було враховано рівні сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за окремими критеріями (табл. 3.2.1).

Таблиця 3.2.1.

**Добірка онлайн-курсів для студентів з метою формування
патріотичних ідеалів**

№ п/п	Критерії	Курси, які сприяють формуванню цього критерію
1	Мотиваційно-цільовий	Знай свою Україну. Різдво (https://study.ed-era.com/uk/courses/course/825#)
2	Інтелектуально-когнітивний	Конституція України: абетка громадянина (https://vumonline.ua/course/constitution-of-ukraine/) Новітня історія України: від початку Другої світової війни до сучасності (https://prometheus.org.ua/course/course-v1:KNU+101+2014_T2)
3	Емоційно-чуттєвий	Небайдужі: базові емоційні потреби та соціальна взаємодія (https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+NI101+2023_T2)
4	Діяльнісний	Стратегії сталого розвитку для міст і громад: практичні поради (БУМ online) (https://vumonline.ua/course/sustainable-development-strategies-for-cities-and-communities/) Як правильно поводитись з побутовими відходами. Практикум свідомого громадянина (https://vumonline.ua/course/how-to-deal-with-household-waste/)

Третім етапом процесуального блоку методики був операційний, під час якого студенти експериментальних груп долучалися до різних видів активності. На цьому етапі було втілено четверту педагогічну умову: «залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування». Зокрема, у Заліщицькому фаховому коледжі студентським парламентом було організовано відкриття меморіальної дошки випускнику коледжу за спеціальністю «Прикладна екологія», захиснику України Миколі Тернопільському, який загинув у російсько-українській війні. На заході були присутні мати загиблого, рідний брат, міська влада, звучали спогади про Миколу - простого хлопця, який ще

кілька років тому був студентом, жив безтурботним життям, а з початком російсько-української війни пішов захищати країну та віддав за неї життя (Додаток 3).

Старостатом коледжу в телегазеті «Студентська хвиля» організовано рубрику «Наші герої», де знімалися короткі відеоролики про випускників коледжу, які загинули в російсько-українській війні (Побігун Сергій, Гурмус Богдан, Ковцун Іван, Колодрівський Владислав, Ференц Ігор).

Органи студентського самоврядування брали активну участь у волонтерській діяльності для допомоги ЗСУ: плели маскувальні сітки, виготовляли окопні свічки, ліпили вареники, випікали паски, збирали необхідні продукти, писали листи підтримки та подяки, долучалися до благодійних акцій, ярмарків, забігів, продавали власноруч сплетені синьо-жовті браслети-символи, а виручені кошти відправляли для потреб ЗСУ.

Включення студентів у науковий пошук та культивування науково-пошукової культури стають ключовими складовими активного розвитку освітнього простору, формуючи майбутніх учених та професіоналів. Тому студентів експериментальних груп долучали до гурткової роботи. Так, у Заліщицькому коледжі діє близько 30 гуртків, як от: «Екосвіт», «Мій рід, моя земля, моя Батьківщина», «Загально-природничий гурток», «Аграрні технології», «Дослідник», «Землеробство з ґрунтознавством», «Сучасний овочівник» та ін. Гуртківці є активними учасниками та ініціаторами екологічних заходів і зустрічей із цікавими особистостями, здійснюють догляд за колекційно-демонстраційними ділянками та клумбами закладу освіти, визначають якість води та ґрунту тощо [182].

На цьому етапі експерименту було застосовано також метод проєктів, який сприяє не лише запам'ятовуванню та відтворенню знань, а й застосуванню їх на практиці, активізує увагу та допомагає генерувати нові ідеї. Оскільки робота здійснювалася переважно в дистанційному форматі, студентам експериментальних груп було запропоновано розробити

інформаційний сайт на платформі Google, присвячений найцікавішим та дивовижним містам України. Метою такої інформаційно-творчої діяльності було не лише поглиблення знань студентів з історії та географії, а й опанування навичками створення та дизайну веб-сайтів, розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності, підтримка та популяризація національної культури. Позитивом такого способу організації навчальної діяльності є те, що студенти, перебуваючи у різних куточках України, могли в реальному часі працювати над спільними завданнями, спостерігати за процесом роботи одне одного.

Робота над проектом здійснювалася в декілька етапів:

- формулювання мети та завдань проекту;
- планування, розподіл ролей між учасниками;
- дослідницька робота (студенти проводили дослідження з метою збору необхідної інформації про обране місто, вивчали історичні джерела, географічні особливості, культурні надбання та інші аспекти, які вони хотіли включити на свою сторінку сайту);
  - створення веб-сайту (отримавши відповідні вказівки щодо створення веб-сайтів та використовуючи доступні інструменти та платформи, здобувачі розробляли дизайн та структуру сайту, вставляли зібрану інформацію, створювали тексти та додавали зображення);
  - презентація (кожен студент презентував свою сторінку на сайті перед іншими учасниками проекту та викладачами, розповідав про свої відкриття та ділився інформацією про місто, яке досліджували);
  - оцінка та рефлексія (на цьому етапі здобувачі освіти проаналізували якість своїх презентацій, визначаючи, наскільки вони були зрозумілі та цікаві для аудиторії; ділилися враженнями про такий формат роботи; оцінювали свої власні внески та досягнення один одного згідно із встановленими критеріями: дизайн, зміст, взаємодія, оригінальність).

Розроблений студентами експериментальних груп веб-сайт можна переглянути за посиланням: <https://sites.google.com/view/wonders-of-the-country/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0>.

Ефективною була робота студентського парламенту, актив якого працював над вирішенням ключових питань, що стосуються студентського життя та благополуччя закладу освіти. Під керівництвом викладацького колективу та автора роботи проведено серію консультацій та опитувань серед студентів для збору ідей і пропозицій, організовано ряд культурних та освітніх заходів, спрямованих на зближення та підтримку талановитих студентів. Це і спортивні змагання в гуртожитках, і шашкові та шахові турніри. У ВСП «Заліщицький фаховий коледж імені Є.Храпливого НУБіП України» за ініціативи студпарламенту відбувся патріотичний захід з нагоди Міжнародного дня студента [197].

Участь у студентських спортивних заходах сприяє не лише фізичному розвитку, але й становленню патріотичних цінностей серед молоді, робить молодих людей більш відповідальними, об'єднаними та гордими громадянами своєї країни. Студенти експериментальних груп у Заліщиках долучалися до благодійного забігу під назвою «Друзі», що був організований Освітньою програмою «Друзі» з нагоди Дня Незалежності України. Основною метою заходу є надання підтримки дітям-сиротам [112].

У Березоворудському коледжі студенти брали участь у спортивних змаганнях з мініфутболу, волейболу, а також у спортивних конкурсах з нагоди Дня захисника України: естафета «Переправа», перетягування каната, ведення м'яча з перешкодами.

Ефективним напрямом у ході операційного етапу методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти було залучення їх до участі в екологічних акціях, флешмобах. Так, студентами ВСП «Березоворудський фаховий коледж», для вшанування та увіковічнення пам'яті загиблих героїв було висаджено 43 саджанці дубів як

символу могутності, величі і нескореності. У Заліщицькому коледжі також студенти регулярно долучаються до впорядкування та озеленення території. Наприклад, першокурсниками було висаджено алею сакур, саджанці яких вони отримали від випускників, що виявилось своєрідним символом зв'язку поколінь, дружби та продовження традицій. Крім того, студенти долучалися до участі в акціях: «Чисте повітря навколо нас», «Година землі», «День довкілля», «Збережемо первоцвіти», Всеукраїнському екопроекті «ЧистоFest». У рамках його щочетверга вони займаються прибиранням закріплених за кожною групою ділянок.

Щоб систематизувати і закріпити отримані знання, враження та досвід, а також стимулювати самостійність та самовиховання студентів, на четвертому етапі методики – рефлексивно-результативному – здійснювалася робота з розвитку м'яких навичок студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, адже емпатія, ефективна комунікація та здатність до співпраці допомагають у створенні позитивного та об'єднаного соціального середовища, встановлення патріотичного духу в спільноті. Крім того, людина, яка вміє висловлювати свої думки, розвивати власні переконання та взаємодіяти з іншими, більш схильна до участі в громадських ініціативах та подіях. Стійкість до стресу та адаптація до змін дозволяють ефективно реагувати на виклики, що виникають в житті та суспільстві. З огляду на це, було проведено тренінги з розвитку лідерського потенціалу, критичного мислення, тайм-менеджменту. Пропонувалися техніки рефлексії для аналізу власного досвіду та вражень від участі в різноманітних просвітницьких та виховних заходах, стимулювання свідомого осмислення своїх дій та виборів.

Отриманий у результаті застосування моделі результат порівнюється з визначеною метою. Якщо порівняння відповідає вимогам суб'єктів освітнього процесу, особливо коли учасники експерименту досягли середнього і високого рівня сформованості патріотичних ідеалів, тоді процес продовжується без змін. Однак якщо виявляються розбіжності в результаті порівняння сформованості патріотичних ідеалів при використанні

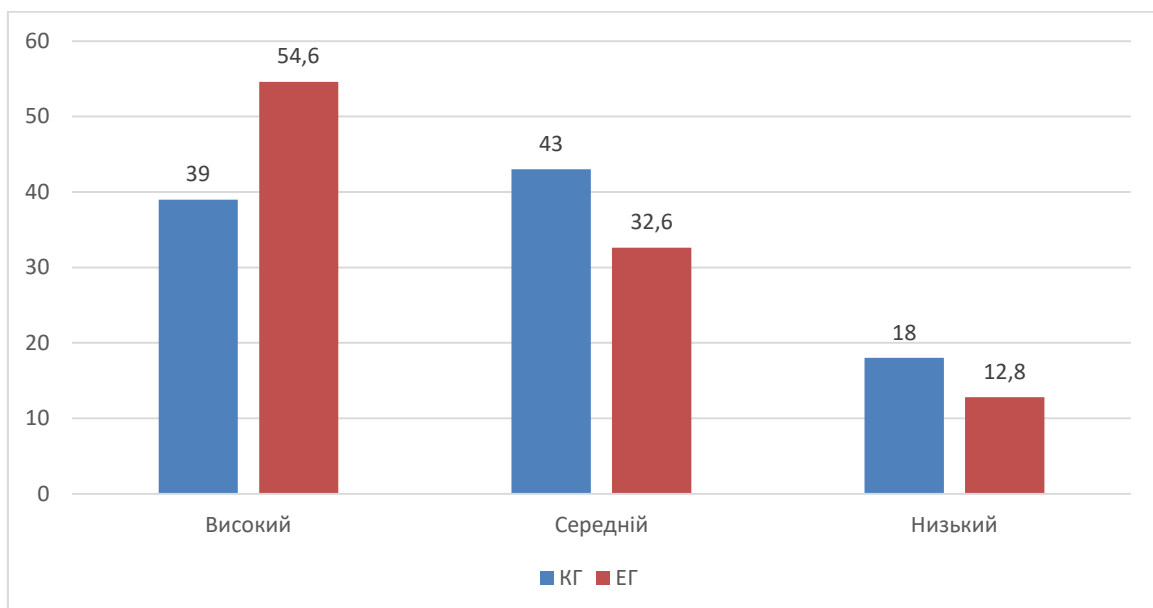

діагностичних інструментів (анкетування чи спостереження), тоді необхідно додати корективи в будь-який з компонентів моделі формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти (цільовий, змістовий, теоретико-методологічний, процесуальний, оцінно-результативний).

3.3. Аналіз результатів експерименту

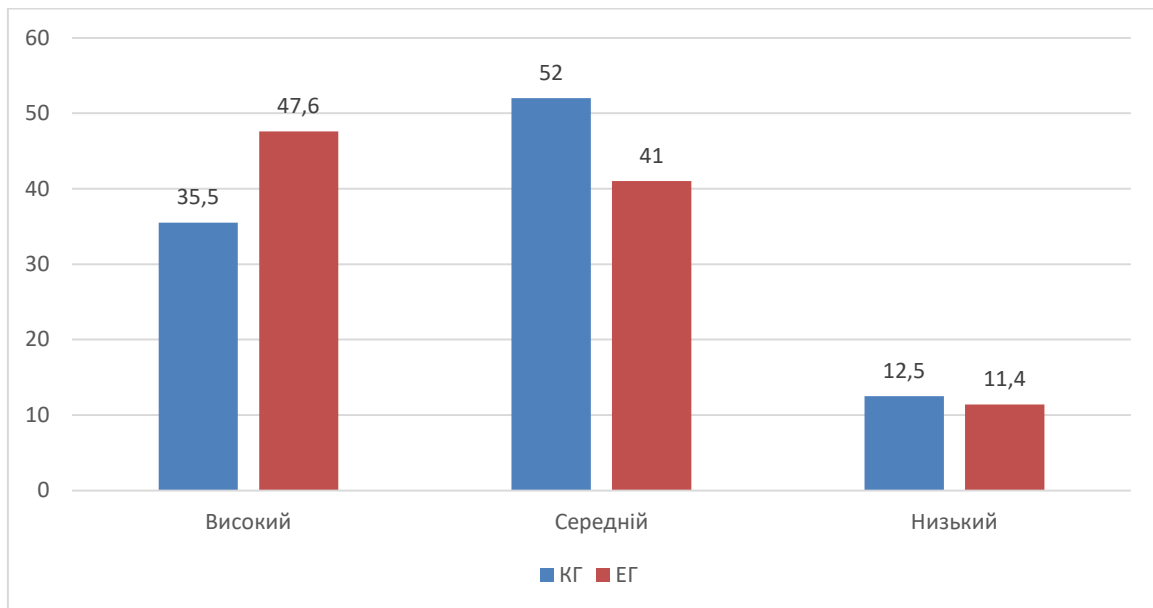
На заключному – контрольному – етапі експерименту було повторно проведено діагностичний зріз за тією ж методикою, що і на констатувальному. Після цього здійснювалося порівняння результатів сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти в контрольній та експериментальній групах після педагогічного впливу – формувального етапу, на якому реалізовувалася розроблена методика.

Встановлено, що в ході формувального експерименту в експериментальних групах значно підвищився інтерес до історії України, у той час як в учасників контрольних груп помітних змін не зафіксовано (рис. 3.3.1).

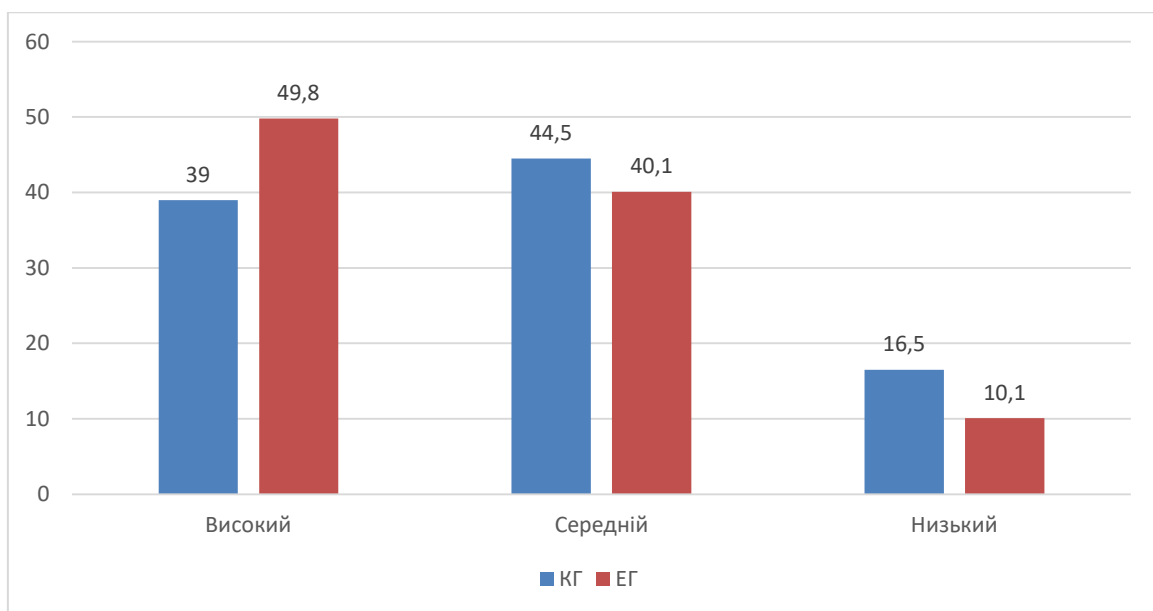
Рис. 3.3.1. Рівень сформованості інтересу до історії України у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

У студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, які належали до експериментальної групи, суттєво зросла потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність(рис. 3.3.2).

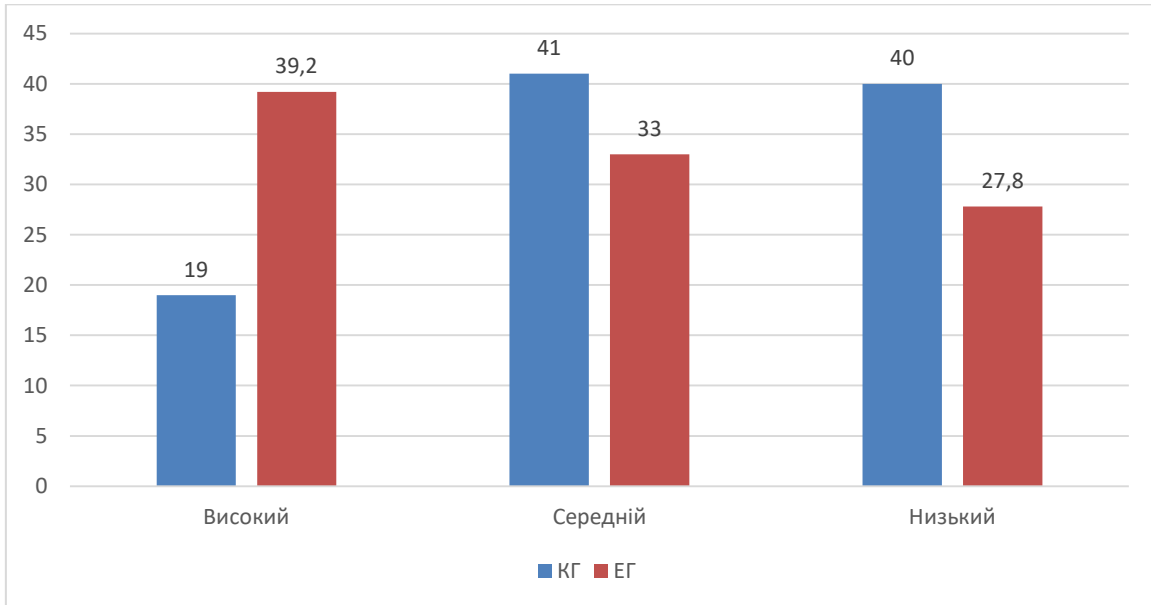
Рис. 3.3.2. Рівень сформованості потреби в наслідуванні прикладу борців за незалежність у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

Після формувального етапу експерименту кількість студентів з високим рівнем прагнення до забезпечення економічного добробуту країни зросла з 38,8% до 49,8%, а в контрольних групах - лише на 0,5% (рис. 3.3.2).

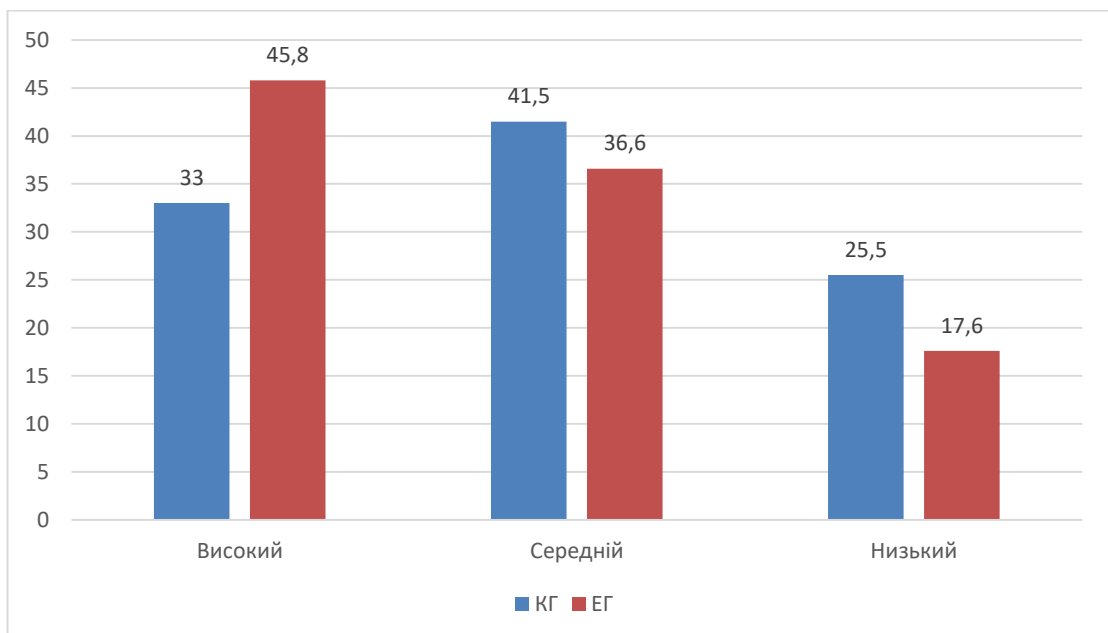
Рис. 3.3.3. Рівень сформованості прагнення до забезпечення економічного добробуту країни у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

Суттєві і досить позитивні зміни спостерігаються в експериментальних групах за рівнем сформованості знань з історії України про борців за самостійність: кількість здобувачів із високим рівнем зросла з 18,9% до 39,2%, а низький рівень зменшився з 41,4% до 27,8%. Аналіз результатів контрольних груп свідчить про те, що значних змін не відбулося (рис. 3.3.4).

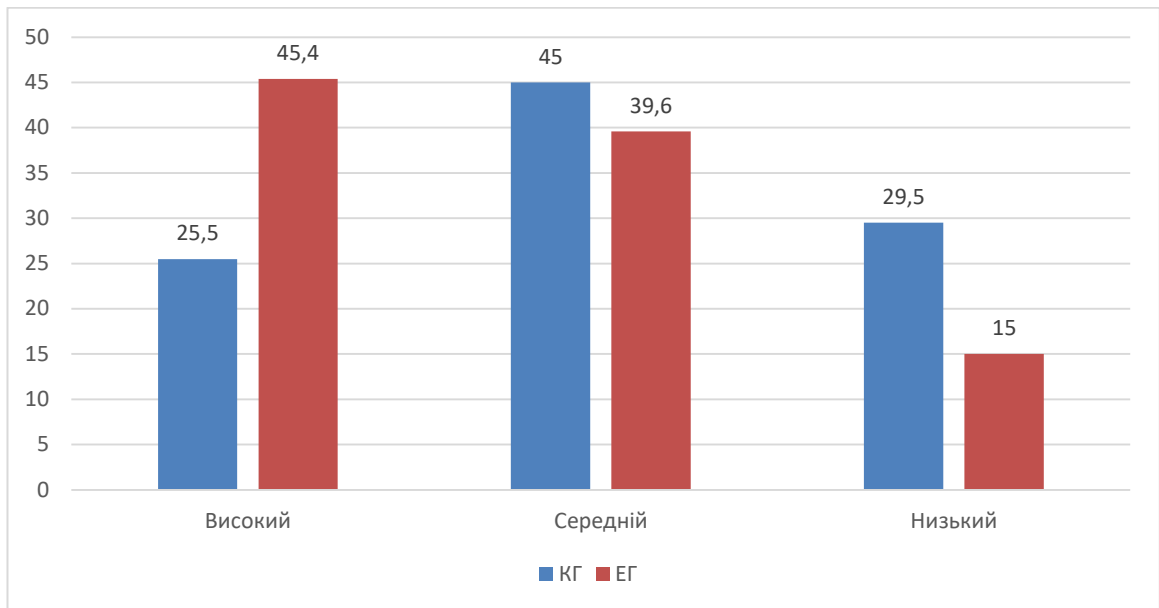
Рис. 3.3.4. Рівень сформованості знань з історії України про борців за самостійність студентів контрольних та експериментальних груп (%)

В експериментальних групах студентів фіксуємо зростання в межах 15% із високим рівнем сформованості знань про суспільно-політичні та економічні основи Української держави, тоді як відсоток із низьким рівнем не зазнав значних змін (рис.3.3.5).

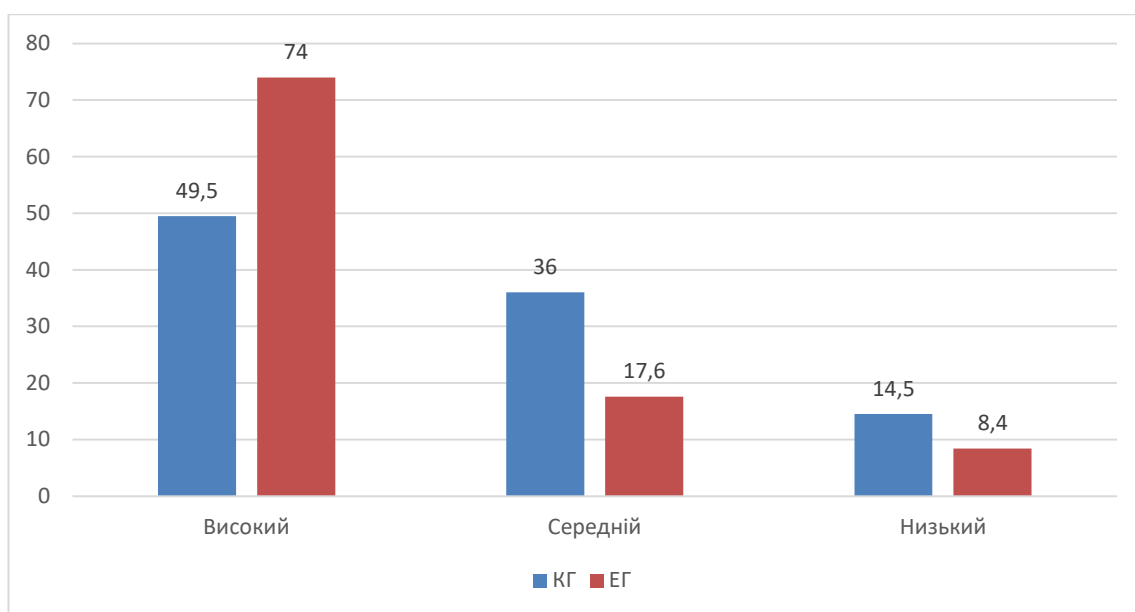
Рис. 3.3.5. Рівень сформованості знань про суспільно-політичні та економічні основи Української держави у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

В експериментальних групах виявлено значне збільшення здобувачів із високим рівнем знань про екологобезпечне господарство, а також помітно зменшився низький рівень, порівняно з контрольними групами (рис. 3.3.6).

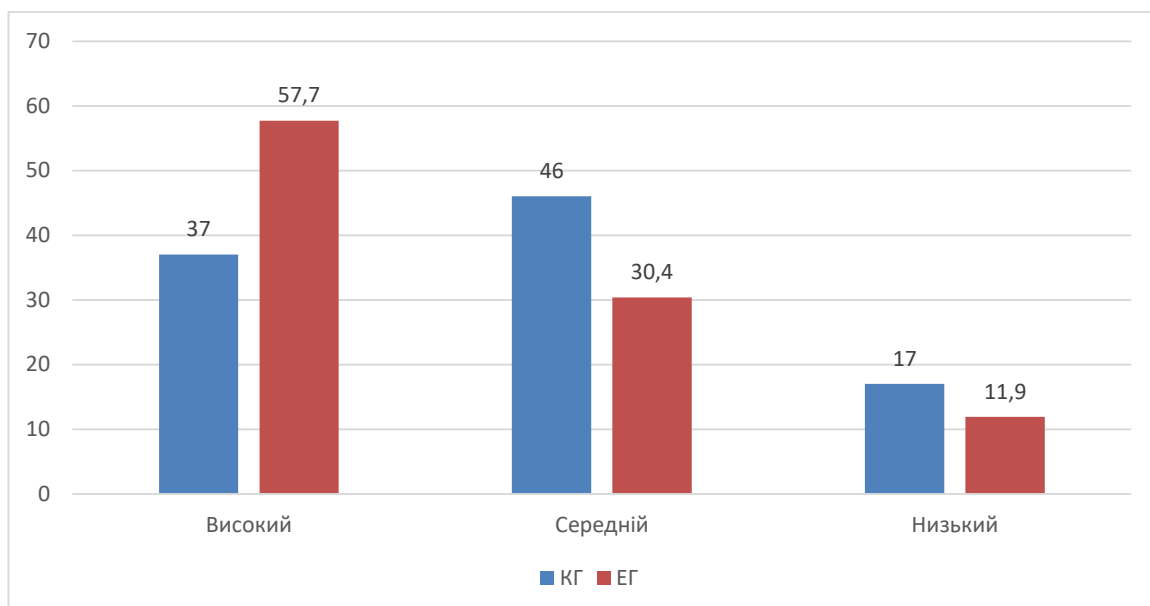
Рис. 3.3.6. Рівень сформованості знань про екологобезпечне господарство у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

Попри те, що рівень усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань був досить високим і на констатувальному етапі, після формувального все ж спостерігається покращення у студентів експериментальних груп на 26%, у той час як у контрольних групах показник зріс лише на 1,5% (рис. 3.3.7).

Рис. 3.3.7. Рівень усвідомлення приналежності до рідного народу надбань у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

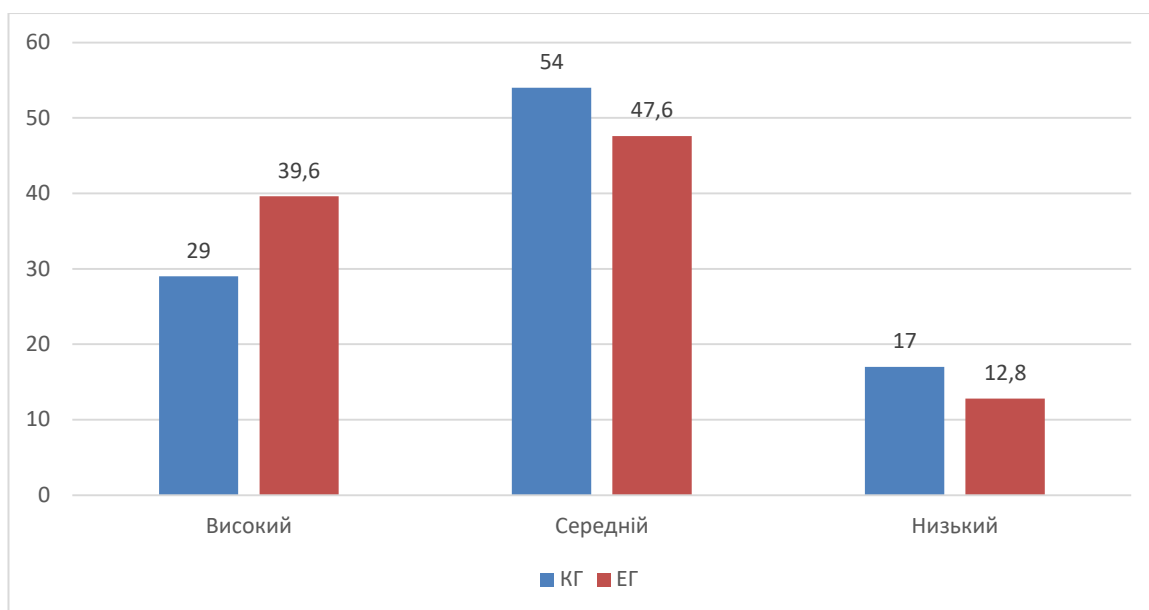
Позитивною є динаміка за показником «емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків». Високий рівень знань збільшився на 20% в експериментальних групах у той час як у контрольних суттєвих змін не зафіксовано (рис. 3.3.8).

Рис. 3.3.8. Рівень сформованості емоційно-позитивного ставлення до громадянських обов'язків у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

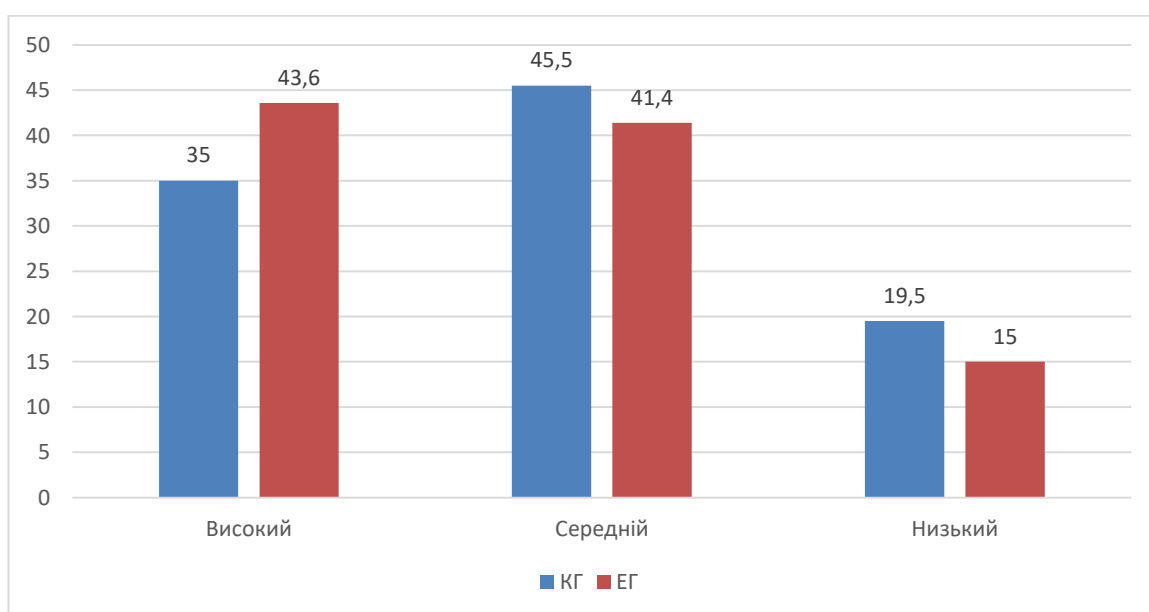
У 10% студентів експериментальних груп у позитивному ключі

змінлося ставлення до раціональних способів господарювання. Цікаво, що в контрольних групах високий рівень, навпаки, зменшився на 0,5% (рис.3.3.9).

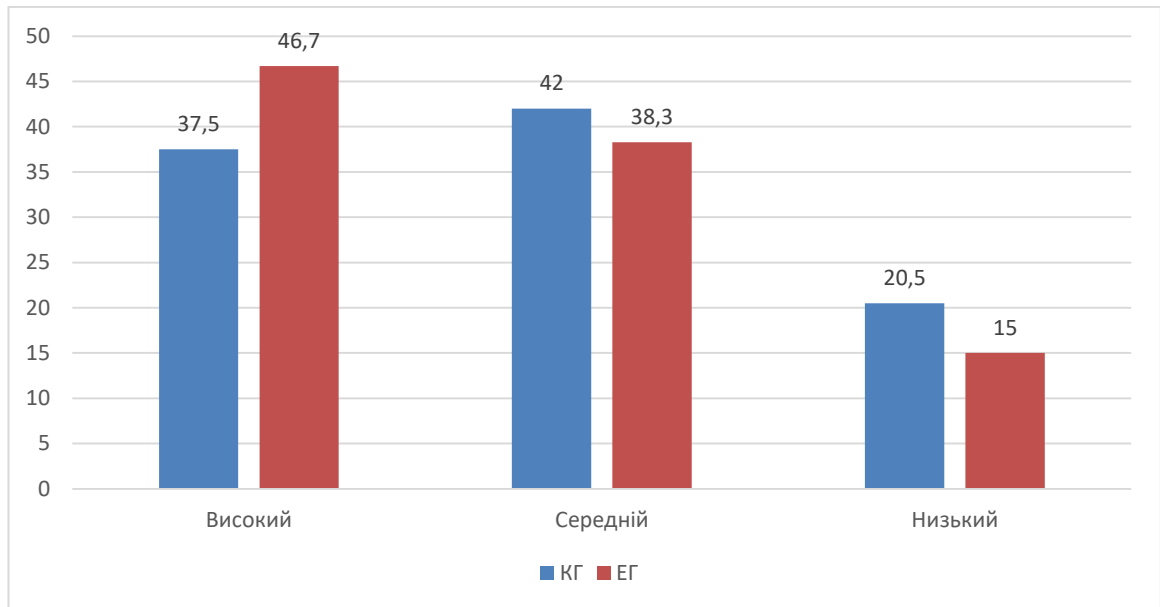
Рис. 3.3.9. Рівень сформованості ціннісного ставлення до раціональних способів господарювання у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

За результатами аналізу також встановлено, що зросла кількість студентів експериментальних груп, які на високому рівні дотримуються норм національного законодавства (43,6% проти 35,2% на контрольному етапі) (рис. 3.3.10).

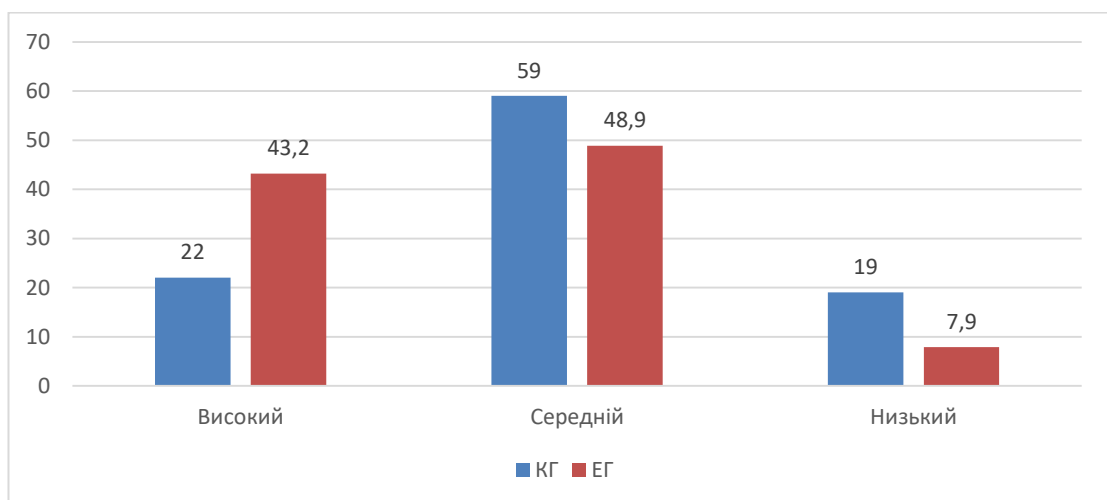
Рис. 3.3.10. Рівень дотримання норм національного законодавства студентами контрольних та експериментальних груп (%)

Фіксуємо також зростання високого рівня в межах 10% в експериментальних групах за показником «громадська активність, ініціативність». У контрольних групах суттєвої динаміки не спостерігається (рис. 3.3.11)

Рис. 3.3.11. Рівень сформованості громадської активності, ініціативності у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

Діагностовано, що після формувального етапу студенти експериментальних груп вирізняються більш екологобезпечною поведінкою, ніж учасники контрольних груп. Значно зменшився і низький рівень у здобувачів, що піддавалися педагогічному впливу: з 19,4% знизився до 7,9%, що є досить гарним результатом (рис.3.3.12).

Рис. 3.3.12. Рівень сформованості екологобезпечної поведінки у студентів контрольних та експериментальних груп (%)

З результатів другого діагностичного зрізу можемо зробити висновок, що в експериментальних групах за всіма критеріями і показниками зріс відсоток студентів із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів та суттєво зменшився із низьким рівнем (табл. 3.3.1). Якщо брати до порівняння контрольну та експериментальну групи, то найбільш помітними є результати впровадження методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за такими показниками, як усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань (різниця між контрольною та експериментальною групами 24,5%); екологобезпечна поведінка (різниця між контрольною та експериментальною групами 21,2%); емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків (різниця між контрольною та експериментальною групами 20,7%); знання з історії України, відомості про борців за самостійність (різниця між контрольною та експериментальною групами 20,2%).

Таблиця 3.3.1

Результати сформованості патріотичних ідеалів студентів контрольних та експериментальних груп у розрізі показників та критеріїв (%)

№ п/п	Показники	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
<i>Мотиваційно-цільовий критерій</i>							
1	Стійкий інтерес до історії України	39	54,6	43	32,6	18	12,8
2	Потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність	35,5	47,6	52	41	12,5	11,4
3	Прагнення до забезпечення економічного добробуту країни	39	49,8	44,5	40,1	16,5	10,1
<i>Інтелектуально-когнітивний критерій</i>							
4	Знання з історії України, відомості про борців за самостійність	19	39,2	41	33,0	40	27,8

5	Знання про суспільно-політичні та економічні основи Української держави	33	45,8	41,5	36,6	25,5	17,6
6	Знання про екологічнобезпечне господарство	25,5	45,4	45	39,6	29,5	15
Емоційно-чуттєвий критерій							
7	Усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань	49,5	74,0	36	17,6	14,5	8,4
8	Емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків	37	57,7	46	30,4	17	11,9
9	Ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання	29	39,6	54	47,6	17	12,8
Діяльнісний критерій							
10	Дотримання норм національного законодавства	35	43,6	45,5	41,4	19,5	15
11	Громадська активність, ініціативність	37,5	46,7	42	38,3	20,5	15
12	Екологічнобезпечна поведінка	22	43,2	59	48,9	19	7,9

Динаміку сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти на контрольному етапі експерименту в розрізі критеріїв подано в таблиці 3.3.2.

Таблиця 3.3.2

Динаміка сформованості патріотичних ідеалів студентів на контрольному етапі експерименту в розрізі критеріїв (%)

Рівні	Високий рівень				Середній рівень				Низький рівень			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
МЦ	37,2	37,8	37,15	50,7	46,7	46,5	46,7	37,9	16,2	15,7	16,15	11,4
ІК	25,5	30,3	25,4	43,5	41,7	38	41,85	36,4	32,8	31,7	32,7	20,1

ЕЧ	38	38,5	38,0	57,1	44,7	45,3	44,8	31,9	17,3	16,2	17,2	11,0
Д	31,3	31,5	31,4	44,5	48,8	48,8	48,8	42,9	19,8	19,7	19,8	12,6

МЦ – мотиваційно-цільовий критерій

ІК – інтелектуально-когнітивний критерій

ЕЧ – емоційно-чуттєвий критерій

Д – діяльнісний критерій

З таблиці 3.3.2 видно, що в експериментальних групах позитивна динаміка формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти із високим рівнем: за мотиваційно-цільовим критерієм приріст складає 13,55%; за інтелектуально-когнітивним – 18,1; за емоційно-чуттєвим – 19,1%; за діяльнісним – 13,1%. У контрольних групах різниця між першим та другим діагностичним зрізом за високим рівнем становить: за мотиваційно-цільовим критерієм приріст складає 0,6%; за інтелектуально-когнітивним – 4,8%; за емоційно-чуттєвим – 0,5%; за діяльнісним – 0,2%.

Аналіз рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти після формувального етапу дослідної роботи свідчить, що високим рівнем сформованості в експериментальних групах володіють 49% здобувачів, а в контрольних – 34,5%; із середнім рівнем в експериментальних групах – 37,2%, а в контрольних – 44,7%; із низьким рівнем в експериментальних групах – 13,8%, а в контрольних – 20%. Динаміка рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів контрольних та експериментальних груп представлена в таблиці 3.3.3.

Таблиця 3.3.3.

Динаміка рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів контрольних та експериментальних груп під час першого та другого діагностичних зрізів (%)

Рівні	Високий рівень			Середній рівень			Низький рівень		
	I	II	+/-	I	II	+/-	I	II	+/-
КГ	33	34,5	1,5	45,5	44,7	-0,8	21,5	20,8	-0,7
ЕГ	33	49	16,0	45,5	37,2	-8,3	21,5	13,8	-7,7

Щоб підтвердити достовірність отриманих результатів та пересвідчитися, що є суттєва різниця між рівнями сформованості патріотичних ідеалів до формульованого етапу експерименту та після, нами було використано метод χ^2 (критерій Пірсона). З огляду на попередні розрахунки, отримано дві вибірки розподілу здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти за рівнями сформованості патріотичних ідеалів. Обчислимо, чи має істотне значення різниця між цими показниками. Для цього сформулюємо нульову (H_0) та альтернативну гіпотези (H_a).

(H_0): студенти, включені до вибірки, походять з однієї і тієї ж генеральної сукупності. Іншими словами, будь-яка різниця в рівні сформованості патріотичних ідеалів між двома досліджуваними групами є несуттєвою. Отже, за цією ознакою ці групи можемо вважати однаковими.

(H_a): вибірки неоднорідні і представляють різні генеральні сукупності, тобто існує статистично значуща різниця в рівні сформованості патріотичних ідеалів між двома досліджуваними групами. Після прийняття гіпотези або відмови від неї з вірогідністю у 95% встановлюємо рівень значущості: $\alpha = 0,05$. Результати підрахунків подано у таблицях 3.3.4 – 3.3.5.

Таблиця 3.3.4.

Емпіричні частоти критерію χ^2 Пірсона для студентів контрольних та експериментальних груп

Рівні	Емпіричні частоти		Усього
	Контрольна група	Експериментальна група	
Високий	69	111	180
Середній	89	85	174
Низький	42	31	73
Усього	200	227	427

Таблиця 3.3.5. Обчислення критерію χ^2 Пірсона

Частота n_i	Очікувана частота $\tilde{n}_i$	$n_i - \tilde{n}_i$	$(n_i - \tilde{n}_i)^2$	$\frac{(n_i - \tilde{n}_i)^2}{\tilde{n}_i}$
69	84,3	-15,3	234,09	2,776868327
111	95,7	15,3	234,09	2,446081505
89	81,5	7,5	56,25	0,6901840491
85	92,5	-7,5	56,25	0,6081081081
42	34,2	7,8	60,84	1,778947368
31	38,8	-7,8	60,84	1,568041237
				$\chi^2 = 9,868230595$

Отже, $9,868230595 > 5,991$, що, відповідно, дає підстави відхилити H_0 про незалежність між упровадженням розробленої методики і рівнями сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти у студентів обох груп та прийняти альтернативну гіпотезу H_a про те, що різниця між результатами контрольних й експериментальних груп не є випадковою, а виникла внаслідок проведення формувального етапу експерименту.

Отже, здійснений нами порівняльний аналіз за результатами констатувального, формувального і контрольного етапів експерименту довів ефективність розробленої й реалізованої методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Висновки до третього розділу

На етапі констатувального експерименту було визначено й обґрунтовано критерії та показники сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, розроблено відповідний діагностичний інструментарій; розраховано репрезентативну вибірку, після чого проведено первинний (діагностичний) зріз. Результати діагностичного зрізу на констатувальному етапі експерименту свідчать про те, що найменший відсоток студентів із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів констатуємо за інтелектуально-когнітивним критерієм (25,5% проти 37,2% за мотиваційно-цільовим, 38% за емоційно-чуттєвим та 31,4% за діяльнісним критеріями). Найбільший відсоток усіх опитаних із середнім рівнем сформованості патріотичних ідеалів за діяльнісним критерієм (48,8%, проти 46,7%, 44,6% та 41,8% за мотиваційно-цільовим, емоційно-чуттєвим та інтелектуально-когнітивним критеріями відповідно). Фіксуємо значний відсоток студентів, які проявили низький рівень сформованості патріотичних ідеалів за інтелектуально-когнітивним критерієм (32,7%) та діяльнісним (19,8%). Тож у процесі формувального етапу експерименту було зосереджено вплив на когнітивну та поведінкову сферу особистості.

Для цілісного осмислення, аналізу та вдосконалення процесу формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти було використано метод моделювання, який передбачає отримання нової інформації про об'єкт (оригінал) шляхом створення та дослідження його заміника (моделі). У нашому дослідженні педагогічна модель формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів

фахової передвищої освіти розглядається як складна цілісна система, представлена сукупністю взаємопов'язаних блоків: цільового (мета і завдання); змістового (структурні компоненти патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти); теоретико-методологічного (підходи, принципи); процесуального (етапи розгортання методики, методи, форми, засоби роботи); оцінно-результативного (критерії та показники, рівні сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти).

Процесуальний блок передбачав поетапну реалізацію виокремлених та описаних педагогічних умов за допомогою спеціально розробленого дидактичного інструментарію, тобто комплексу форм, методів, засобів формування патріотичних ідеалів. На першому етапі – мотиваційно-орієнтованому – забезпечувалася реалізація першої педагогічної умови: здійснювалася робота з формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів. Проводилися виховні бесіди, круглі столи, кіновечори, організовувалися зустрічі з представниками агробізнесу, спортивні змагання та ін.

Знаннєвий етап процесуального блоку методики передбачав реалізацію другої педагогічної умови – забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів студентів. Здійснювалася робота з удосконалення теоретичної та методичної підготовки кураторів академічних груп. Було проведено семінари «Сучасні освітні технології», «Школа молодого викладача», науково-практичні конференції. На даному етапі втілювалася і третя педагогічна умова, а саме: використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти. У рамках реалізації програми експериментальної роботи ми доєдналися до організації та проведення тижня соціально-гуманітарних дисциплін, зокрема ініційовано виставку-презентацію творчих проєктів під назвою «Війна очима студентів». Під час занять здобувачі освіти виконували справи «Україна в історичних

листах», «Екологічний «футпринт», «Життєві цінності», розв'язували різні кейси. На сайтах закладів освіти, в яких локалізувалися експериментальні групи, регулярно додавалися інформаційні повідомлення з нагоди пам'ятних дат, річниць від дня народження важливих в історії України постатей.

Третім етапом процесуального блоку методики був операційний, під час якого студенти експериментальних груп долучалися до різних видів активності. На цьому етапі було втілено і четверту педагогічну умову - залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування.

Оцінно-результативний блок моделі представлено критеріями (мотиваційно-цільовий, інтелектуально-когнітивний, рефлексивний, діяльнісний) та відповідними показниками і рівнями (високий, середній, низький) сформованості патріотичних ідеалів. Визначення критеріїв та показників було здійснено відповідно до компонентної структури патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, а саме: мотиваційного, когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісно-поведінкового компонентів. Результатом впровадження розробленої моделі є позитивна динаміка зростання рівня сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

З результатів другого діагностичного зрізу можемо зробити висновок, що в експериментальних групах за всіма критеріями й показниками зріс відсоток студентів із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів та суттєво зменшився із низьким рівнем. Якщо брати до порівняння контрольну та експериментальну групи, то найбільш помітними є результати впровадження методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти за такими показниками: усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань (різниця між контрольною та експериментальною групами 24,5%); екологобезпечна поведінка (різниця між контрольною та експериментальною групами 21,2%); емоційно-позитивне ставлення до громадянських обов'язків

(різниця між контрольною та експериментальною групами 20,7%); знання з історії України про борців за самостійність (різниця між контрольною та експериментальною групами 20,2%).

Щоб підтвердити достовірність отриманих результатів та пересвідчитися, що є довірлива різниця між рівнями сформованості патріотичних ідеалів до формувального етапу експерименту та після, нами було використано метод χ^2 (критерій Пірсона). Аналіз рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти після формувального етапу дослідної роботи свідчить, що високим рівнем сформованості в експериментальних групах володіють 49% здобувачів, а в контрольних – 34,5%; із середнім рівнем в експериментальних групах – 37,2%, а в контрольних – 44,7%; із низьким рівнем в експериментальних групах – 13,8%, а в контрольних – 20%.

Отже, здійснений нами порівняльний аналіз за результатами констатувального, формувального і контрольного етапів експерименту довів ефективність розробленої й реалізованої методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертації викладено теоретичне узагальнення проблеми формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, запропоновано нове бачення щодо її розв'язання, яке знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Аналізи результатів дослідження свідчать про досягнення мети, вирішення поставлених завдань та дають підстави для формулювання наступних висновків.

1. На основі теоретичного аналізу наукових джерел встановлено, що проблема формування патріотичних ідеалів була актуальною завжди. Її першооснови закладені ще в давні часи в цивілізаціях Єгипту, Індії, Китаю, Греції та Риму. Любов до Батьківщини, готовність до самопожертви заради рідної землі та праця заради її блага вважалися найвищою доброчесністю. В епоху Середньовіччя патріот мав поєднувати любов до Батьківщини із церковним праведним життям. У період Нового та Новітнього часу ідеї формування патріотичних ідеалів набувають свого розвитку, висувуються нові ідеї щодо форм, методів та засобів виховання патріотів. У вітчизняній педагогіці значний внесок у формування патріотичних ідеалів здійснив К. Ушинський, який наголошував на важливості вивчення рідної мови, звичаїв, традицій та культури рідного краю. Для А. Макаренка патріот – це, перш за все, трудівник, який уміє господарювати та демонструє високі моральні цінності. У В. Сухомлинського система патріотичного виховання побудована на гуманістичних принципах, поєднаних із захопленням красою рідної землі. Г. Ващенко у праці «Виховний ідеал» український виховний ідеал побудований на християнській моралі та українській духовності, вбачає у служінні Богові та Батьківщині.

2. Визначено зміст поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», під яким ми розуміємо інтегративне особистісне утворення, що включає уявлення про зразок людської поведінки та залежить від знань про минуле українського народу, національно-

визвольну боротьбу героїв, а також знань екологічно безпечні технології в галузі АПК. Важливим є ціннісне ставлення до героїчних і трудових прикладів захисту Вітчизни, розбудови економічної могутності України; актуалізована потреба наслідування патріотичного ідеалу; патріотична поведінка спрямована на розбудову держави та сталий розвиток українського суспільства. Розкрито структуру поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів», яка включає такі компоненти, мотиваційний, когнітивний; емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий.

3. У процесі дослідної роботи визначено й обґрунтовано методологічні підходи до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, які дали змогу цілісно дослідити проблему та отримати про неї об'єктивну інформацію. Нами виділено наступні методологічні підходи: системний (дозволив досліджувати проблему як складну систему з великою кількістю взаємопов'язаних компонентів, розглядати основні умови існування системи, впливати на її розвиток і коригувати ризики); аксіологічний підхід (дав можливість формувати патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти шляхом засвоєння ними загальнолюдських та національних цінностей, при цьому забезпечувалася свобода вибору здобувачів освіти); культурологічний підхід (передбачав спрямування діяльності студентів на збереження та відтворення здобутків світової і національної культури); особистісно-орієнтований підхід (враховував мотиваційні, індивідуальні, вікові, фахові особливості здобувачів освіти при формуванні патріотичних ідеалів студентів); *діяльнісний* підхід (зумовив формування патріотичних ідеалів студентів через різні види діяльності: читання історичної літератури, участь у патріотичних виховних заходах, зустрічі з цікавими особистостями, що є зразками для наслідування).

4. Узагальнено зарубіжний та вітчизняний досвід виховання патріотичних ідеалів. Аналіз зарубіжного досвіду з цього питання свідчить, що у всіх країнах патріотичним та громадянським вихованням займаються заклади освіти. На них покладається обов'язок науково-методологічного

виховного супроводу, проведення виховних заходів патріотичного спрямування, співпраця з молодіжними організаціями, волонтерська робота. Аналіз вітчизняного досвіду засвідчив, що в закладах фахової передвищої освіти здійснюється певна робота з формування патріотичних ідеалів студентів. У даних закладах проводяться заходи патріотичного спрямування, приділяється увага вивченню минулого рідного краю, організуються історичні краєзнавчі походи, екскурсії в передові аграрні господарства, відбуваються зустрічі із цікавими особистостями, відомими аграріями, учасниками російсько-української війни, які для студентської молоді є зразками для наслідування. Здобувачів освіти залучають до участі в наукових семінарах та конференціях на історичну та аграрну тематику, в олімпіадах і тижнях дисциплін. Проте в аграрних закладах фахової передвищої освіти проблема формування патріотичних ідеалів студентів комплексно та системно з охопленням усіх компонентів виховного процесу не вирішувалася.

5. Виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. До них належать: 1) формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів; 2) забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів; 3) використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти; 4) залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування.

6. Для визначення рівнів сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти виділено відповідні критерії та показники, серед них: *мотиваційно-цільовий* (потреба в наслідуванні прикладу борців за незалежність України); *інтелектуально-когнітивний* (знання з історії України, зокрема про героїчні подвиги борців за її

незалежність); *емоційно-чуттєвий* (усвідомлення приналежності до рідного народу, його духовних і культурних надбань, ціннісне ставлення до раціональних способів господарювання); *діяльнісний* (готовність до захисту Батьківщини, та наслідування прикладу героїв, дбайливого екологічно безпечного господарювання). На основі визначених критеріїв і показників розкрито рівні (високий, середній, низький) сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. У результаті проведення констатувального етапу експерименту з'ясовано, що для студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти характерний такий розподіл за рівнями сформованості патріотичних ідеалів: із високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів – 33,0%; із середнім – 45,5%; із низьким – 21,5%.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено методикау сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, яка є комплексною і системною та охоплює всі компоненти виховного процесу (цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, процесуальний) і включає етапи: мотиваційно-орієнтований, знаннєвий, операційний, рефлексивно-результативний. Методика базувалася на системному, аксіологічному, культурологічному, особистісно-орієнтованому та діяльнісному підходах. У структурі методики забезпечено відповідні педагогічні умови (зазначені вище). Після повномасштабного вторгнення росії в Україну формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти відбувається з урахуванням воєнно-політичної ситуації в країні.

На першому, мотиваційно-орієнтованому, етапі реалізації методики – забезпечувалася реалізація першої педагогічної умови – здійснювалася робота з формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів. Тут були використані такі форми і методи виховання: зустрічі з працівниками та випускниками коледжів, які є учасниками російсько-української війни; виховні бесіди: «Патріотизм сьогодні для України і кожного українця»,

«Незалежна Україна – спільний дім для всіх її громадян», «Герої не вмирають»; кураторські години інформаційно-просвітницького характеру: «Українська держава та її символіка», «Бабин Яр – трагедія народу України», «Герої Крут – вони назавжди в серці України», «А ми тую славу збережемо...»; кінопокази: «Кіборги» (про сталевих захисників Донецького аеропорту), «Маріуполь. Невтрачена надія» (про російсько-українську війну з точки зору цивільних, які прожили у Маріуполі перший місяць повномасштабного вторгнення), «Свобода у вогні» (у фільмі зафіксовані свідчення очевидців злочинів росії, скоєних в Україні, трагічні історії простих людей в умовах війни), «Шлях поколінь» (воєнна драма, де проведено аналогії боротьби УПА з боротьбою сучасних захисників України), «М. Грушевський. Галицька весна української ідеї», «Поводир, або Квіти мають очі» (у фільмі зображено події Голодомору 1930-х.), «Будинок «Слово» (відтворено період сталінських репресій), «Захар Беркут», «Параджанов», «Плем'я», «Помаранчеве небо», «Сміття», «Перед потопом».

Знаннєвий етап процесуального блоку методики передбачав реалізацію другої педагогічної умови – забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів студентів. На цьому етапі проводилася робота з кураторами, закріпленими за експериментальними групами. Для кураторів та працівників коледжів було розроблено та впроваджено в освітній процес методичні рекомендації «Формування патріотичних ідеалів студентів», проводилися семінари, тренінги, онлайн-зустрічі з науково-педагогічними працівниками Національного університету біоресурсів і природокористування України, представлена програма виховання студентів «Фахівець, Громадянин, Патріот». На цьому етапі втілювалася також і третя педагогічна умова – використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти. У ході проведення тижня соціально-гуманітарних дисциплін представлено виставку проєктів «Війна

очима студентів». Молоді люди презентували власну поезію, малюнки, есе, фотоколажі, вироби ручної роботи. У рамках тижня Захисту України проведено виставку озброєння та екіпіровки військовослужбовців ЗСУ, вишкіл за участю воїнів ЗСУ, студенти презентували інформаційний стенд про захисників та захисниць України, брали участь у навчально-тренувальних стрільбах.

На операційному етапі процесуального блоку було втілено четверту педагогічну умову – залучення здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводилися органами студентського самоврядування. У ВСП «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого НУБІП України» відбулося відкриття меморіальної дошки випускникові коледжу Миколі Тернопільському, у телегазеті «Студентська хвиля» створена рубрика «Наші герої», яка містить короткі відео-сюжети про випускників коледжу, що віддали життя за Батьківщину в російсько-українській війні. Студенти експериментальних груп активно долучалися до волонтерської діяльності для допомоги ЗСУ (плели маскувальні сітки, виготовляли окопні свічки, брали участь у благодійних ярмарках, забігах, а виручені кошти спрямовували на цільові потреби ЗСУ), брали участь у спортивних змаганнях і турнірах, екологічних акціях та флешмобах (висаджено 43 саджанців дубів та алею сакур у ВСП «Березоворудський фаховий коледж НУБІП України»).

На четвертому етапі методики – рефлексивно-результативному – здійснювалася робота з розвитку м'яких навичок студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. На цьому етапі проведено тренінги з розвитку лідерського потенціалу, критичного мислення, тайм-менеджменту.

Результативний компонент методики включав наявність глибоких і міцних знань з історії України, зокрема про борців за її незалежність; відомості про суспільно-політичні й економічні основи української держави та екологобезпечне господарювання; актуалізовані потреби в наслідуванні героїчних і трудових прикладів оборони держави, розвитку її економічної

могутності та готовності до захисту Батьківщини, а також наслідування прикладу героїв; ведення дбайливого екологічно безпечного господарювання. У випадку, коли результат не досягався, методика передбачала контрольні-корекційні заходи.

Аналіз результатів дослідної роботи після впровадження запропонованої методики формування патріотичних ідеалів дав змогу встановити, що в експериментальних групах відбулися суттєві позитивні зміни за всіма критеріями, а в контрольних групах їх майже не відбулося. Отже, з високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів в експериментальних групах – 49% здобувачів освіти, а в контрольних – 34,5%; із середнім рівнем в експериментальних групах – 37,2%, а в контрольних – 44,7%; із низьким рівнем в експериментальних групах – 13,8%, а в контрольних – 20%. Результати експерименту свідчать про ефективність розробленої та впровадженої методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної теми.

Подальшого вивчення потребують питання формування національної самосвідомості, впливу технологій штучного інтелекту та робототехніки на професійне самовизначення сільської молоді, формування її господарсько-економічних ідеалів.

Рекомендовано адаптувати програму формування ціннісного світогляду студентів «Фахівець, громадянин, патріот» у систему закладів фахової передвищої освіти та реалізувати її.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрущенко В. (1999). Науковість, формування патріота та громадянина – основні тенденції трансформації гуманітарної освіти в Україні. Гуманітарна освіта: досвід і проблеми: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф, м. Ужгород.
2. Андрущенко В., Руденко Ю. (2009). Характер особистості: гармонія національних і загальнолюдських цінностей. Вища освіта України, (2), С. 5 - 12 .
3. Андрюшина Л.Л., Каковкіна О.А. (2015). Етапи розвитку освіти і педагогічної думки в Україні: методичні рекомендації. Дніпропетровськ, 2015. 32 с.
4. Антоненко Т.Л., Безугла М.В. (2017) Духовно-культурні цінності освіти студентської молоді: монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 254 с.
5. Антонєць В. (2021). Системний підхід до національно-патріотичного виховання студентської молоді. Актуальні питання гуманітарних наук, 1(35), С.188–192.
6. Аристотель. (2000) Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. К.: Основи. 239 с.
7. Артемова Л.В. (2006). Історія педагогіки України. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ:Либідь. 421 с.
8. Барвистий дивограй Регіонального мистецького фестивалю «З любов'ю до батьківської землі – 2019» вражає, зачаровує, надихає... Вінницький Національний аграрний університет. URL: <https://vsau.org/novini/novini-vnau/barvistij-divograj-regionalnogo-misteczkiego-festivalyu-«z-lyubov'yu-do-batkivskoi-zemli---2019»-vrazhae-zacharovue-nadixae...>(дата звернення: 20.10.2021).
9. Безлюдний О., & Кравченко, О. (2018). Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія» (I – VIII зміни) : навч. посіб. Умань, 2018. 220 с.

10. Бех І. Д. (2015). Виховання особистості. Вибрані наукові праці: у 2 тт.: Т.1: Букрек, 2015. 840 с.
11. Бех І. (2015). Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. Рідна школа, (1-2), С. 3-6.
12. Бех І. Д. (2008). Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 842 с.
13. Бех І. Д., & Чорна К. І. (2008). Національна ідея в становленні громадянина-патріота України:(програмно-виховний контекст). Київ: ІПВ АПН України. 46 с.
14. Бех І., & Чорна К. (2015). Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа українських Карпат, (12-13), С. 26-37
15. Бех Ю. В., & Слєпцов А. І. (2012). Філософські проблеми сучасного управління складними системами: ідеї, принципи і моделі. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 404 с.
16. Біда О. А., Чичук А. П., Сироечко О. В. (2023). Волонтерська діяльність як соціально-педагогічний феномен соціального становлення особистості. Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія. № 14(3). С. 164–171
17. Біда Олена, Орос Ільдико, Чичук Антоніна. (2023). Зміст громадянської відповідальності особистості у системі виховної роботи освітнього закладу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. (75). С. 44-49. URL: <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/200/229> (дата звернення: 12.06.2023).
18. Богуш А. (2005). Духовне виховання на засадах української християнської педагогіки/Алла Богуш. Дошкільне виховання, (8), С. 3-4.
19. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / В. В. Борисов. – Т., 2006. – 40 с.

20. Бондаренко Н. В., & Косянчук С. В. (2023, January). Формування громадянської компетентності і розвиток національно-патріотичної свідомості учнівства: ціннісні концепти. In The 11 th International scientific and practical conference “Modern research in world science”(January 29-31, 2023) SPC “Sci-conf. com. ua”, Lviv, Ukraine. 2023. 1579 p. (p. 600).
21. Буклов Ю. (2017). Національно-патріотичне виховання учнівської молоді: соціально-педагогічний аспект. Молодь і ринок, (12), С. 126-130.
22. Бусел В. Т. (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Ірпінь: ВТФ «Перун. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/588/mode/1up?q=%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B9> (дата звернення:10.01.2022).
23. Бутенко Л. В. (2006). Інтерпретація творів мистецтва в сучасній школі. Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту, (10), С. 14-17.
24. Васюк О., Виговська С., Виговський А. (2021). Вивчення патріотизму студентської молоді в університеті. Молодь і ринок. № 7-8 (193-194). С. 33-38. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/239134> (дата звернення 21.11.2022)
25. Васюк О., Виговська С., Зв'ягельський А. (2019). Дослідження патріотизму в студентської молоді. Молодь і ринок. №9(176). С. 38–44.
26. Ващенко Г. Г. (1994). Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник. 102 с.
27. Виховання і самовиховання на засадах національно-патріотичних цінностей: методичний посібник для студентів і науково-педагогічних працівників аграрних і природоохоронних ВНЗ (2014) / Укладачі Р.В. Сопівник, Г.В. Петрів. К.: «ЦП «Компринт», 185 с.
28. Вишневський О. І. (2006). Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 326 с.
29. Вітвицька, С. С. (2006). Основи педагогіки вищої школи: Підручник

за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 384 с.

30. Гавлітіна Т. М. (2007). Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу. Рівне: Волинські обереги.

31. Галацин К. О. (2013). Позааудиторна робота у вищому технічному навчальному закладі як чинник формування комунікативної культури у майбутніх інженерів. Наукові праці Вищого навчального закладу Донецький національний технічний університет. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія, (2), С. 30-35.

32. Гевко О.І., Романишина Л.М., Мірошніченко В.І. (2023). Формування громадянської свідомості студентів технічних спеціальностей на заняттях з гуманітарних дисциплін. Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2023. № 4 (10). URL:[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-390400](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-390400)<http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/4534> (дата звернення: 5.12.2023).

33. Гнатюк В. М. (1998). Управління системою національного виховання учнів загальноосвітньої школи : метод. посіб. Київ: Оріяни, 120 с.

34. Гончар І. (2012). Розвиток теорії вільного виховання у зарубіжній та вітчизняній педагогічній думці кінця XIX–першої половини XX століття. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, (43 (2)), С. 216-220.

35. Гончаренко С. У. (1997). Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 304 с.

36. Гончаренко С. У. (2008). Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ–Вінниця: ДОВ «Вінниця». 278 с.

37. Гончаренко С. У. (2011). Український педагогічний словник. Рівне, Україна: Волинські обереги. 552 с.

38. Гончарова О. (2023). Формування історичної пам'яті як головне завдання викладання історії України у вищих навчальних закладах. Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 10 травня 2023 р.)/Запорізький національний університет.–Запоріжжя: Запорізький національний університет. 305 с.

39. Грузевич Т., Ставицький О., Потапчук Т. (2022). Результати дослідно-експериментальної роботи з громадянського виховання учнів старших класів загальноосвітнього навчального закладу. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки/гол. Ред.. О.В.Діденко. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ. №2 (29). 516 с. С.152-172.

40. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть /Укладач О. Л. Копиленко. – Київ: «Знання» України, 1991. 240 с.

41. Гурткова робота – один з напрямів формування фахових компетентностей здобувачів освіти. (2023). URL: <https://www.zakyh.org.ua/index.php/novini/naukova-robota/2929-hurtkova-robota-odyn-z-napriamiv-formuvannia-fakhovykh-kompetentnostei-zdobuvachiv-osvity> (дата звернення: 5.12.2023)

42. Данченко І. О. (2017). Структурно-функціональна модель формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів. Міжнародний науковий журнал. Науковий огляд, 8(40). С. 65-80.

43. Демяненко, О. О. (2019). Активні форми взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі вищої школи: організаційно-методичні аспекти: навчально-методичний посібник. Біла Церква.

44. Дістервег Ф.А. (1956). Вибрані педагогічні твори. К. 374 с.

45. Діденко О. Г. (2014). Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні. Аспекти публічного управління. № 3-4. С. 55-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2014_3-4_9 (дата звернення: 29.01.2022)

46. До уваги наставників академічних груп! (2021). Національний університет біоресурсів і природокористування України. URL: <https://nubip.edu.ua/node/92292> (дата звернення: 5.06.2022).

47. Донченко М. В. (2004). Особливості позааудиторної роботи у вищих

навчальних педагогічних закладах України. Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць: Випуск XXI, С. 48-52.

48. Дорошенко Д.І. (1991). Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. 576 с.

49. Дурманенко О. (2012). Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. Молодь і ринок, (7), С. 135-138.

50. Дьюї Джон (1992). Школи майбутнього. URL: <https://studfile.net/preview/5319130/page:47/> (дата звернення: 25.01.2021).

51. Енциклопедія освіти (2008)/ Кременя В.Г. Київ, Україна: Юрінком Інтер, - 1040 с.

52. Жаровська О. П. (2015). Модель патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія, (43), С. 96-100.

53. Жаровська О. П. (2016). Патріотичне виховання студентів педагогічного університету: ціннісно-орієнтаційна складова. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія, (46), С. 35-40.

54. Жаровська О., &Цвяк Л. (2022). Роль самовиховання у структурі громадянського виховання старшокласників на основі національних традицій. Збірник наукових праць державної прикордонної служби. Серія. Педагогічні науки. №2 (29). С.222-233.

55. Завгородня Т.К. (2014). Історія педагогіки: навчально-методичний посібник /Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В.Стражнікова. Івано–Франківськ, 160 с.

56. Зайченко І.В. (2010). Історія педагогіки. У двох книгах. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. Видавничий дім «Слово», 624 с.

57. Заходи Школи аграрного лідера. Херсонський державний аграрно-економічний університет. URL: <http://www.ksau.kherson.ua/школа-аграрного->

лідера/restr-4/2702-2017-10-01-4.html (дата звернення: 20.01.2021)

58. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, (IV), С.56-58. URL: <http://www.journal.org.ua/index.php/appos/article/download/146/156> (дата звернення: 5.05.2022)

59. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки, 29(2), С. 222-333. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/download/1047/977> (дата звернення: 5.10.2021)

60. Звіт директора Відокремленого структурного підрозділу «Маслівський аграрний фаховий коледж ім.П. Х. Гаркавого Білоцерківського національного аграрного університету» за результатами діяльності 2020 року. URL: <http://matbnau.in.ua/pubinfo/zvit2020.pdf> (дата звернення: 10.01.2022).

61. Звіт про діяльність Національного університету біоресурсів і природокористування України за 2021 рік. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u331/zvit_2021.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

62. Звіт про роботу наукової бібліотеки Сумського національного аграрного університету за 2021 рік. <http://repo.snau.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9618/%d0%a1%d0%9d%d0%90%d0%a3-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

63. Звіт ректора Миколаївського національного аграрного університету про виконання умов контракту за 2020 рік. https://www.mnau.edu.ua/files/dostup/exvus/zvit_rector_2020.pdf

64. Злупко С. М. (1999). На чатах рідної землі: Євген Храпливий – учений, організатор, патріот. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 1999. 283 с.

65. Зустріч зі стейкхолдерами (2023). Відокремлений структурний підрозділ «Березоворудський фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету». URL: <https://bfk.pdau.edu.ua/2023/02/15/зустріч-з-стейкхолдерами/> (дата звернення: 3.03.2023).

66. Івченко Ю. В. (2016). Еволюція феномену патріотизму у світовій історії. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, (37 (3)), С.134-137.
67. Казмірчук О., Курчаба О. (2018). Національно-патріотичне виховання студентів крізь викладання суспільних дисциплін: теорія і практика. Педагогічний часопис Волині. 2 (9). С. 31–37.
68. Касперський А. В., & Бондаренко І. М. (2015). Національно-патріотичне виховання майбутніх учителів технологій. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна, (21), С. 197-200.
69. Качур М. М. (2009). Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства. Джерело доступу: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/1/visnuk_28.pdf.
70. Каюков В. І. (1997). Лицарське виховання у школі: Навчально–методичний посібник для вчителів / Василь Каюков; М-во освіти України; Всеукр. благод. фонд лицарського виховання ім. П. Сагайдачного ; М-во освіти України; Всеукраїнський благодійний фонд лицарського виховання ім. Петра Сагайдачного. – Кіровоград : Б.в., 263 с.
71. Квас О. (2011). Ідеї дитиноцентризму у педагогічній спадщині Марії Монтессорі. Молодь і ринок, (12), С. 44-47.
72. Квест «Подорож до країни «Агроному» у ВСП «Ногайський фаховий коледж ТДАТУ» (відео) - Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/kvest-podorozh-do-krajiny-agronomy-u-vsp-nohajskuj-fahovuj-koledzh-tdatu-video/> (дата звернення: 6.05.2022).
73. Квест Незалежності. Полтавський державний аграрний університет. URL: <https://www.pdau.edu.ua/news/kvest-nezalezhnosti> (дата звернення: 28.08.2022).
74. Кершенштайнер Г. (1918). Що таке державногромадянське виховання / авториз. пер. із 3-го лейпциз. вид. Василя Сімовича ; з перед.

словом авт., з його портр. та біоґр. Раштат. Київ. 94 с.

75. Кисла О. (2016). Формування стійкого інтересу до дисциплін гуманітарного циклу у студентів вищих аграрних навчальних закладів.//Проблеми та методи підготовки висококваліфікованих фахівців: виклик часу. С. 124–128.

76. Коваленко В. О. (2000). Педагогічні ідеї Дж. Дьюї та їх вплив на педагогічну теорію й практику в Україні (20-ті роки ХХ ст.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ. 188 с.

77. Коваленко Є.І. Белкіна Н.І. (2006). Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія. Навчальний посібник. Заг. ред. Є.І.Коваленко. Київ, Центр навчальної літератури, 664 с.

78. Коваль В. (2013). Виховання культури міжособистісних відносин студентів університету у позааудиторній діяльності [автореф. дис. канд. пед. наук]. Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини.

79. Козловець В. С., Бліхар М. А., Горохова Л. В., Федоренко В. В., & Федоренко В. О. (2020). Філософія: Словник термінів та персоналій. Комп'ютерно-видавничий, інформаційний центр. Київ: КВІЦ, 2020. – 274 с

80. Колодій О. О. (2010). Генетичні закономірності розвитку поняття патріотизму в історії педагогічної думки. Постметодика, (4), 2-6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2010_4_3 (дата звернення: 21.12.2021).

81. Коменський Я. А. (1982). Вибрані педагогічні твори: в 2-х т. / Я. А. Коменський. – К.: Вища школа. 656 с.

82. Костриця Н. (2009). Гуманітаризація аграрної освіти в контексті освітніх змін / Н. Костриця // Вісник Львівського університету. Вип. 25. – Ч. 1. С. 256–262.

83. Кравець В. (1996). Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва : навч. Посібник. Тернопіль, 436 с.

84. Кравцов, А. А. (2018). Національно-патріотичне виховання в країнах Далекого Сходу. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Філософія», (50), С. 170-175.

85. Кравченко І.В. (2008). Основні умови функціонування і розвитку

процесу особистісно-орієнтованого виховання студентів навчальної групи.// Філософсько-освітні і мистецькі проблеми сучасної культурології України: Всеукраїнська науково – практична конференція. – Полтава: Вид-во «ПДПУ». С. 49–51.

86. Кравченко О., &Резніченко І. (2022). Національно-патріотичне виховання студентської молоді засобами цифрових технологій в умовах дистанційного освітнього середовища. Наука і освіта, (1), С. 60–70. URL: <http://orcid.org/0000-0002-9732-6546> (дата звернення: 6.05.2021)

87. Кузь В.Г. (2000) В.О. Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно-зорієнтованого виховання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (26 трав. 2000 р.) / ред. : В.Г. Кузь; УДПУ ім. П. Тичини. – К. : Наук. Світ, 130 с.

88. Кузь В.Г. (1995). Українська козацька педагогіка і духовність. Умань.116 с.

89. Кулішов В. (2018). Застосування квест-технології у професійно-теоретичній підготовці учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. БІНПО УМО НАПН України. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718945/1/Посібник_Кулішов%202018.pdf (дата звернення: 10.02.2023).

90. Кульчицький В. (2019). Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». № 1 (44). С. 88-92.

91. Кульчицький В. (2020). Патріотичне виховання учнівської молоді в сучасній школі. Інноваційна педагогіка.№ 21. Т. 1. С. 41-44.

92. Кульчицький В. Й. (2017). Патріотичне виховання в Україні у 50-80-х рр. ХХ століття: регіональний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». № 2(41). С. 150-153.

93. Кульчицький В.(2020). Розвиток патріотичного виховання учнів в умовах сучасності (регіональні особливості). Інноваційна педагогіка.№ 20. Т. 1. С. 39-42.

94. Кульчицький В. (2014). Соціально-педагогічні основи патріотичного виховання у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Молодь і ринок, (3), С. 70-76.
95. Кучай Т., Чичук А., Біда О. (2024). Патріотичний зміст виховання студентів. Вісник науки та освіти (Серія «Педагогіка»), випуск 2. С. 140-158.
96. Лазарєв О. В. (2014). Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю на засадах компетентнісного підходу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Умань, 2014. – 255 с.
97. Литвин А., &Мацейко, О. (2013). Методологічні засади поняття педагогічні умови”. Педагогіка і психологія професійної освіти, (4), 43-63.
98. Лок Д. (2020). Два трактати про правління. Пер. Павло Содомора. Київ: Наш Формат. 312 с.
99. Лузан П. Г., Сопівник І. В., & Виговська С. В. (2010). Основи науково-педагогічних досліджень: навчальний посібник. Київ. 219 с.
100. Любар О. О. (1991). Педагогічна діяльність і погляди українських просвітителів (Друга половина XVII–XVIII ст.). Радянська школа, (4), 82-85.
101. Макіавеллі Н. (2007) Флорентійські хронічки. Державець. /Пер. з іт. А. Перепаді. Харків: Фоліо. 511 с.
102. Макаренко А.С. (1972). Колектив і виховання особистості. К.: Педагогіка. 333 с.
103. Максютів А. О. (2021). Тенденції розвитку дитячих громадських рухів на прикладі організації скаутів. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія». Вінниця: Видавець ТОВ «Твори». Вип. 67. С. 132-136.
104. Маслоу А. (1997). Психологія буття. К. 304 с.
105. Мелаш В. Д., &Варениченко, А. (2020). Педагогічні засоби формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до формування екологічної культури. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр., 2(73),

С. 103-106.

106. Мірошніченко В. І. (2019). Ментальність як визначальна категорія етнопедагогіки та основа формування національно-патріотичного світогляду особистості. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогіка: електрон. наук. фах. вид. Вип. 3 URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2019_3_9.pdf (дата звернення: 20.02.2022).

107. Мірошніченко В., Озимовський В. (2021). Методичні основи формування української ідентичності персоналу Державної прикордонної служби України. Інноваційна педагогіка. № 31. С. 125–129.

108. Мірошніченко В.І. (2023). Historical parallels of patriotism of border Guards in the history of world warii and modern Border guards. «Наука і техніка». (Серія «Педагогіка»): журнал. № 3(17) 2023. С. 212 –222.

109. Мірошніченко В.І. (2024). Роль освітнього середовища у формуванні патріотичних ідеалів студентів закладів фахової передвищої освіти. Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). № 2 (36).

110. Мірошніченко В.І., Совва С.М. (2022). Роль сім'ї в громадянському вихованні учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». Вип. 49. Том 2. 270 с., С. 171–176.

111. Мірошніченко В, Добровольська Г. (2020). Народознавство як невичерпне джерело розвитку особистості. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ. Том 23. № 4. С. 251–263.

112. Місія під назвою «Робити добро». URL: <https://www.zakyh.org.ua/index.php/novini/vikhovni-zakhodi/2436-misiia-pid-nazvoiu-robyty-dobro> (дата звернення: 25.06.2022).

113. Мор Т., Кампанелла Т. (1988). Утопія. Місто сонця. Київ:

Видавництво художньої літератури «Дніпро», 256 с.

114. Муц Р. В. Національно-патріотичне виховання в академічній групі коледжу. Парадигми національно-патріотичного виховання у ВНЗ: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. (Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, 25-30 листопада 2015 р.). Львів. 346 с.

115. Навольська, Г.І. (2011). Педагогічна діяльність ордену єзуїтів в Україні (XVII - перша половина XVIII ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіка / Галина Іванівна Навольська ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 20 с.

116. Навчально-науковий центр виховної роботи та соціального розвитку: План виховної роботи в гуртожитках студентського містечка НУБіП України на 2020-2021 н.р. URL: <https://nubip.edu.ua/node/47818/6> (дата звернення:25.06.2021).

117. Наторп Пауль. (1909). Соціальна педагогіка : теорія виховання волі на засадах громадської участі / Пауль Наторп. – 3-тє вид., допов. Штутгарт : Fr. Frommanns Verlag (E. Hauff). – XXIII, 402 с.

118. Огієнко І (1920). До українського народу (Зверененя)// Вісник Міністерства Ісповідань УНР. №2.

119. Огієнко І. (1995).Наука про рідномовні обов'язки. Львів:Фенікс, 72 с.

120. Окса М., &Семікін М. (2015). Національно-патріотичне виховання студентів в умовах сучасного інформаційного суспільства. Українознавчий альманах, (18), С. 24-27.

121. Онопрієнко, О. М., Онопрієнко, О. В. (2021). Педагогічні засоби патріотичного виховання студентів. Молодий вчений. 9 (97). 91-93.

122. Освітньо-професійна програма «Виробництво і переробка продукції рослинництва».(2020). Відокремлений структурний підрозділ «Аграрно-економічний фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії». URL: <https://drive.google.com/file/d/1p-QcaVcnDp3ccmJz5HEdiPk737yU0Ji/view> (дата звернення: 6.05.2023)

123. Осіпенко Н. С. (2021). Роль студентського самоврядування у

формуванні громадянської позиції молоді. ScientificCollection «InterConf». (54). С. 148-151.

124. Охріменко І.В. (1999). Виховання учнів старших класів на національно-культурних традиціях українського народу: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Полтава. 195 с.

125. Павленко М. А. (2015). Формування громадянської позиції майбутніх вчителів у процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук:13.00.07. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків. 2015. 209 с.

126. Павлов Ю. О. (2014). Теорія і практика формування основ професійної компетентності майбутніх фахівців ресторанного сервісу у професійно-технічних навчальних закладах: дис.... д-ра пед. наук: 13.00.04.Київ, 2014. 537 с.

127. Песталоцці Й. Г. (1938). Вибрані педагогічні твори. Т. 1. Київ; Харків : Рад. шк. 340 с.

128. Петриченко Л. (2010). Система позааудиторної роботи, спрямованої на підготовку майбутнього вчителя до творчої професійної діяльності. Гуманізація навчально-виховного процесу, (11), С. 33-40.

129. Петрів А.Б. (2020). Сутність і структура поняття «Патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, № 10 (104) Вісник Національного університету оборони України. Науковий журнал. Суми.: М-во освіти і науки України, Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. С. 218-226.

130. Петрів А.Б. (2021). Виховний ідеал у творчості Лесі Українки. Соціокомунікативний простір України: історія та сьогодення: зб. матеріалів ІV Міжнародної очно-дистанційної наук.-практ. конф. до 150-річчя від Дня народження Лесі Українки. Київ, 25-26 лютого. Київ: Міленіум. С. 118-119.

131. Петрів А.Б. (2021). Методологічні підходи формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, № 10 (114) Вісник Національного університету оборони України. Науковий журнал. Суми.:

М-во освіти і науки України, Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. С. 158-167.

132. Петрів А.Б. (2021). Приклад життєвого і творчого шляху Агатангела Кримського у конструюванні виховного ідеалу студентів аграрних коледжів. Україна між Сходом і Заходом: проблеми і перспективи міжкультурної комунікації (до 150 - річчя від дня народження Агатангела Кримського): зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 21-22 жовтня. К. С. 209-210.

133. Петрів А.Б. (2022). Аналіз творчої спадщини Григорія Сковороди у контексті формування патріотичних ідеалів молоді. Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди) зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 10 - 11 листопада. К. С. 267-268.

134. Петрів А.Б. (2022). Педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Науковий журнал Національного університету біоресурсів та природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. Київ. Том 13, № 3. С.69-75.

135. Петрів А.Б. (2023). Модель формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Науковий журнал Національного університету біоресурсів та природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. Київ. Том 14, № 2. С.66-70.

136. Петрів А.Б. (2023). Особливості формування патріотичних ідеалів молоді в контексті російсько-української війни. Трансформація системи міжнародних відносин (до дня спротиву Автономної республіки Крим та м. Севастополя) / (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 23 лютого 2023 р.). К. С.345-346.Бібліографічний опис

137. Петрів А.Б. (2023). Сучасна інтерпретація принципу народності К.Д.Ушинського. Всеукраїнська студентсько-учнівська науково-практична онлайн-конференція «Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих

дослідників» (до 200-річчя К.Ушинського і 125-річчя НУБіП України). Київ. С.143-144.

138. Петрів А.Б. (2023). Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу, присвяченої 125-річчю Національного університету біоресурсів і природокористування України: мат. Міжн. наук.-практ. конф., секція 4: Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів. Київ. С. 137-138.

139. Петрів Г. В. (2014). З досвіду патріотичного виховання у ВП НУБіП України «Заліщицький аграрний коледж ім. Є. Храпливого». Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. Київ.: НУОН. Вип. 1 (38). С. 128-133.

140. Петровський А.В. Особистість. Діяльність. Колектив. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/9961/1/%D0%92%D0%B0%D1%81%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%20\(2\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/9961/1/%D0%92%D0%B0%D1%81%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%20(2).pdf) (дата звернення: 25.04.2022).

141. Петронговський Р. Р., & Левківський М. В. (2003). Теорія і практика формування патріотизму старшокласників. Житомир. 2003. – 220 с.

142. Петронговський Р.Р. (2002). Структура патріотизму старшокласників // Вісник Житомирського пеуніверситету. - № 9. – С. 165–167.

143. Пехота О. М., Будаєв В. Д., Старєва А. М., Нор К. Ф., & Шуляр В. І. (2003). Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій (І. А. Зязюн & О. М. Пехота, Ред.). А.С.К. 240 с.

144. Підласий І. (2000). Ідеали українського виховання. Рідна школа, № 2. С. 3–7; № 4. С. 6–13.

145. План виховної та культурно-масової роботи на 2022-2023 навчальний рік. ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ» URL: http://gati.snau.edu.ua/web/files/vix_rob/org_vih_rob/plan_vix_rob.pdf (дата звернення: 25.03.2023).

146. Подмазін С.І. (2000). Особистісно-орієнтована освіта. Соціально-

філософське дослідження. Запоріжжя, 2000. 250 с.

147. Подмазін С.І. (2004). Чи настав час лідерів? // Управління освітою. № 34. С. 127-131.

148. Потапчук Т. (2024). Патріотичне виховання студентів закладів вищої освіти у контексті наукових досліджень. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки». Кропивницький: Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Випуск 212. С. 36-41.

149. Потапчук Т., Пукас І., Бабюк Т. (2023). Громадянська солідарність майбутніх педагогів як психолого-педагогічна проблема. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / Гол. Редактор Г. П. Шевченко. Том І. Вип. 3 (107). Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля. С. 82-91.

150. Презентація творчих проєктів «Війна очима студентів» (2022). URL: <https://www.zakyh.org.ua/index.php/novini/vikhovni-zakhodi/2355-presentatsiia-tvorchykh-proiektiv-viina-ochyma-studentiv> (дата звернення: 25.07.2022).

151. Про Національну доктрину розвитку освіти: указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.12.2021).

152. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 р. №2745-VIII: станом на 1 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення: 13.07.2022).

153. Рафальський О., Калакура, О., & Юрій, М. (2022). Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність (Я. Калакура, Ред.). 512 с.

154. Роджерс К. Становлення особистості. Погляд на психотерапію. URL: <https://www.rulit.me/books/stanovlenie-lichnosti-vzglyad-na-psihoterapiyu-read-405531-1.html> (дата звернення: 11.05.2022).

155. Руденко Ю. Д. (2012). Основи козацько-лицаського виховання. К.: Гетьман. 298 с.

156. Русова С. (1996). Вибрані педагогічні твори / упоряд., передм., комент. О. В. Проскура. К.: Освіта. 304 с.

157. Русова С. (1997). Вибрані педтвори у 2-х т. Київ: Либідь. 272 с.
158. Руссо Ж.-Ж. (2018). Вибрані трактати. К. 656 с.
159. Свистун В., & Мельничук Т. (2009). Готовність до професійної діяльності педагога аграрного ВНЗ. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна, (25).
160. Семенова А. В. (2006). Словник-довідник з професійної педагогіки. Пальміра. 272 с.
161. Сисоєва С. О., & Кристопчук Т. Є. (2009). Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: навч.-метод. посіб. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 460 с.
162. Ситник Т. (2021). До проблеми організації виховної роботи зі студентською молоддю у закладах вищої освіти. Вісник Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького. Серія : Педагогічні науки, (3), С. 40-45.
163. Сірополко С. (2002). Історія освіти на Україні. Київ: Наук. думка. 912с.
164. Сковорода Г. С. (1973). Повне зібрання творів: У 2-х т. К.: Наукова думка. Т. 1. 532 с.
165. Словник іншомовних слів (1974) / ред. О.С. Мельничук. Київ : Укр. рад. енциклопедія, 1974. 774 с.
166. Словник української мови (1980). Київ: Наук. Думка. 699 с.
167. Словник української мови: в 11 томах. Том 6, (1975). С. 521..
168. Слово о пълку Игоревѣ. Переклад і пояснення Омеляна Огоновського. Львів, 1876. 138 с.
169. Смалько О. (2014). Позааудиторна виховна робота як чинник професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки, (8), С. 77-81.
170. Смітюх С. (2021). Роль профспілки у національно-патріотичному вихованні підростаючого покоління. URL: <https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fwww.journal.org.ua%2F>

index.php%2Fappos%2Farticle%2Fdownload%2F146%2F156&psig=AOvVaw3QC3ifgENwvlaenxks82zY&ust=1710358951379000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAyQn5wMahcKEwiQppuPvu-

EAxUAAAAАНQAAAAAQBA (дата звернення:21.08.2022)

171. Смолюк А. (2016). Адаптація студентів до умов педагогічного коледжу та їх творчий розвиток. Педагогічний часопис Волині, (1), С. 15-19.

172. Сопилук М. В. (2010). На переломі століть...Становлення і розвиток фахового навчального закладу в Заліщиках у контексті суспільно-історичного розвитку краю. Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 447 с.

173. Сопівник І.В. (2014). Теорія і практика виховання моральної відповідальності сільської молоді (дис. док. пед. наук). Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, Сєверодонецьк. 489 с.

174. Сопівник Р., Сопівник І., Варивода Н. (2018). Лідерологія. Навчальний посібник. К., «Компринт», 488 с.

175. Сопівник І. В. (2013). Про необхідність підвищення педагогічної кваліфікації наставників академічних груп в аграрних і природоохоронних ВНЗ. Педагогічний альманах, (20), С. 147-155.

176. Сопівник І. В. (2014). Виховання моральної відповідальності сільської молоді:[монографія]. К.: Видавництво «Логос», 351 с.

177. Сопівник Р. В. (2012). Форми виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів. Педагогічна освіта: теорія і практика, (12), С. 139-143.

178. Співак Л. М. (2016). Психологічні основи розвитку національної самосвідомості в юнацькому віці : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 491 с.

179. Стельникович С. В. (2014). Володимир Мономах. Останній великий князь Русі. Історія України. Всеукраїнська газета для вчителів історії та правознавства., (22), С. 31-32.

180. Степанов О. М. (2006). Психологічна енциклопедія. К.:Академвидав, 424 с.

181. Стефанов Н. (1980). Мультипликационный подход и эффективность.

Политиздат. 208 с.

182. Студентський гурток «Екосвіт» (2022). URL: <https://www.zakyh.org.ua/index.php/navchannya/studentu/studentski-gurtki/11-navchannya/1994-studentskij-gurtok-ekosvit> (дата звернення: 25.06.2022).

183. Стьопіна, О. Г. (2007). Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва. Автореф. канд. пед. наук. Луганськ, 23 с.

184. Сусь Б.А & Шут М.І. (2007). Діяльнісний підхід як ефективний спосіб забезпечення дієвості знань. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Бердянськ, 2007.№ 4. С. 5–8.

185. Сухомлинський В.О. (1960). Як ми виховали мужнє покоління/ Василь Сухомлинський. - К.: Рад. школа, 1960.187 с.

186. Сухомлинська О.В., Дічек Н.П., Самоплавська Т.О. (2005). Українська педагогіка в персоналіях. У двох книгах. Книга перша X- XIX століття. Київ, «Либідь», 621 с.

187. Сухомлинський В. О. (1988). Сто порад учителю. К.: Рад.шк. 304 с.

188. Сухомлинський В.О. (2003). Серце віддаю дітям. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / Упор. О.О. Любар. Київ: Знання, с. 526-540

189. Теорія та історія соціального виховання: хрестоматія. Укладачі: О.Васюк, Р.Сопівник (2016). Київ, ТОВ «ЦП Комринт», 812.

190. Тесленко С. О. (2019). Національно-патріотичне виховання старших дошкільників. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. С.176-186

191. Тимків А. С., & Барна Л. С. (2023). Національно-патріотичне виховання учнів в освітньому процесі з предметів природничої освітньої галузі. Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи». URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28869/1/23_Tumkiv_Barna.pdf (дата звернення: 10.12.2023).

192. Тихолоз, В (2005). Материнська школа Я. А Коменського і проблеми родинного виховання сучасності. Наукові записки, (63), С. 200–204.

193. Ткаченко В. М. (2008). Патріотизм. Енциклопедія освіти./

В.Г. Кременя. К.: Юрінком Інтер. 1040 с.

194. Ткачук Л. В., & Ткачук, М. М. (2018). Теоретико-методологічні засади виховання патріотичних цінностей студентської молоді. С. 265-274.

195. Толле Екхарт. (2018). Нова земля. Усвідомлення життєвої мети .Пер. з англ. Ярина Винницька. Львів: Видавництво Terra incognita, 232 с.

196. Турнір з волейболу (2022). Відокремлений структурний підрозділ «Березоворудський фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету». URL: <https://bfk.pdau.edu.ua/2022/10/06/турнір-з-волейболу/> (дата звернення: 5.12.2022).

197. Українська національна еліта формується зі студентства. (2022). URL: <https://www.zakyh.org.ua/index.php/novini/studentske-zhittya/2521-ukrainska-natsionalna-elita-formuietsia-zi-studentstva> (дата звернення: 21.11.2022).

198. Українська правда _Життя. (2023, 6 березня). РФ має відповісти та виплатити компенсацію Україні за злочини проти довкілля. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/03/6/253191/> (дата звернення: 5.04.2023).

199. Ушинський К.Д. (1952). Твори: в 6 т. / К. Д. Ушинський. Київ:

Рад. шк.

200. Ушинський К.Д. (1983). Загальний погляд на виникнення наших народних шкіл. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Київ : Рад. школа. Т.2. – 200 с.

201. Федоренко О. М. (2021) Педагогічні умови формування національно-патріотичної вихованості в учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2021. 238 с.

202. Федчишин Н.О. (2009). Дидактична система Йоганна Фрідріха Гербарта та її вплив на розвиток вітчизняної освіти: : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 252 с.

203. Філіпчук Г.Г. (2014). Націєтворчість освіти. Чернівці: Зелена Буковина. 400 с.

204. Філософський енциклопедичний словник / За ред. Шинкарука В. І.

- К.: Абрис, 2002. 742 с.
205. Філософський словник соціальних термінів. / В.П. Андрущенко. Харків, Україна: Р.И.Ф. 672 с.
206. Фіцула М. М. (2007). Педагогіка. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 168 с.
207. Фоменко Т. (2019). Академічна мобільність студентів аграрних вишів: проблеми та перспективи. Збірник наукових праць. Педагогічні науки, (86), С. 370–374.
208. Франко І. Я. (2004). Одвертий лист до галицької української молодіжні // Франко І. Вибрані твори: У 3-х т. Т. 3. Дрогобич. С. 570-576.
209. Фюстель де Куланж. (2010). Стародавнє місто. Релігія, закони, інституції Греції та Риму. URL: http://www.sno.pro1.ru/lib/fustel_de_kulanzh_drevniy_gorod/index.htm (5.11.2021).
210. Хохлов А.С. (2020). Патріотизм як складова духовного розвитку особистості учня. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 95(2), С. 230-240.
211. Центр молодіжної політики. Офіційний сайт ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ». URL: <http://gati.snau.edu.ua/cmp> (дата звернення: 25.10.2021).
212. Чередник Л.А. (2019). Громадсько-педагогічна діяльність І.П. Котляревського: Рідний край. №2 (41). С. 151-155.
213. Чичук А., Біда О., Кучай Т. (2024). Формування патріотичних ідеалів студентів закладів фахової передвищої освіти. Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка»), Випуск 2. С.320-330.
214. Шакун С., & Сопівник, Р. (2020). Патріотичне виховання студентської молоді: порівняльний аналіз зарубіжного та національного досвіду. Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», № 11(3).
215. Швець Ф. Д. (2016). Методологія та організація наукових досліджень. Рівне. 151 с.
216. Шевченко Т. Г. (1999). Кобзар. К.: Дніпро. 672 с.

217. Шило В. (2002). До питання моделювання навчальної діяльності в системі інженерної освіти. Вища освіта України, (4), 76-80.
218. Шинкаренко В. В., Виноградова О. М., & Писарева Л. В. (2019). Сутність понятійного апарату патріотичного виховання особистості. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки, (2), С. 358-361.
219. Шинкарук В.Д., Сопівник Р.В., Сопівник І.В. (2015). Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах . Київ, УП «Компринт», 256 с.
220. Школьна М. (2017). Особливості виховання соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності. Молодь і ринок. 2017. № 10. С. 167–171.
221. Школьна М. (2017). До питання готовності кураторів студентських груп до виховання соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів. Молодь і ринок, (7), С. 165-169.
222. Щєпова, Д. (2014). Соціально-гуманітарна підготовка фахівців аграрних ВНЗ: аналіз стану та перспективи розвитку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 37 (90), С. 506–512. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/37/69.pdf> (дата звернення: 25.10.2021).
223. Щєрбак О. (2013). Педагогічні ідеї А.С. Макаренка в світлі сучасних підходів до підготовки педагогів професійної школи. Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки, (11), С. 346-351. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2341/1/Shcherbak.pdf> (дата звернення: 25.06.2021).
224. Щєрбань П. М. (2000). Національне виховання в сім'ї. К.: Культурологічне ПП «Борівітер», 260 с.
225. Яковенко Ю. (2023). Методика організації та проведення загальноуніверситетських заходів з метою національно-патріотичного виховання студентської молоді. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», (September 29, 2023; Bologna, Italy), С. 202–205. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-29.09.2023.58> (дата звернення 24.10.2023)

226. About Us. Campus Center for the Environment. URL: <https://cce.ucdavis.edu/about-us> (дата звернення 10.10.2021).
227. AIESEC. URL: <https://aiesec.org/about-us> (дата звернення: 10.02.2022).
228. Akademii Patriotyzmu. URL: <http://akademiapatriotyzmu.pl/o-projekcie/> (дата звернення: 5.01.2022).
229. Australian Bureau of Statistics. (2012). Reflecting a nation: Stories from the 2011 census, 2012-2013. Cat.No.2071.0. URL:<http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/Lookup/2071.0main+features902012-2013> (дата звернення: 10.01.2022).
230. Barr A., Gillard, J., Firth, V., Scrymgour, M., Welford, R., Lomax-Smith, J., ... & Constable, E. (2008). Melbourne declaration on educational goals for young Australians. Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs. PO Box 202 Carlton South Victoria, 3053, Australia. URL:<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534449.pdf> (дата звернення: 11.01.2022).
231. Elkins, Z., & Sides, J. (2003). The Foundations of National Identity: Individual, State-Level, and Temporal Factors. In annual meeting of the Midwest Political Science Association. URL:<https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/about/contact> (дата звернення: 10.01.2022).
232. EUROM/ European observatory on memories. URL: <https://europeanmemories.net/about-us/> (дата звернення: 15.01.2022)
233. Kanishevska L., Potapchuk T. (2020). Теоретичні аспекти становлення національно-культурної ідентичності у студентської молоді (Theoretical aspects of the national and cultural identity formation among student's youth). Znanstvena misel journal. №49. VOL.2 . The journal is registered and published in Slovenia. С.43-47.
234. Kerr D., Keating A., & Ireland E. (2009). Pupil Assessment in Citizenship Education: Purposes, Practices and Possibilities. Report of a CIDREE Collaborative Project.
235. Kołbuk, A. (2019). Patriotyczne postawy polskich sportowców olimpijczyków w

czasiedrugiejwojnyświatowej. BiografistykaPedagogiczna, 4(1), 71-96.

236. Leleka V., Khrolenko M., Kushnir A., Protsenko I., & Petriv A. (2023). Theoretical and methodological approaches to the educational potential of students in higher education institutions. *Amazonia Investiga*, 12(71), P. 162-174

237. LOI n° 2021-1104 du 22 août 2021 portantluttecontre le dérèglementclimatique et renforcement de la résilience face à seseffets (1) – Légifrance.URL:

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043956924> (дата звернення: 10.01.2022)

238. Maksyutov A. (2021). Tworzenie i rozwój pozaszkolnych placówek oświatowych w Polsce. Збірник наукових праць Уманського державного університету імені Павла Тичини: Проблеми підготовки сучасного учителя. Умань: ВПЦ «Візаві». Вип. 2(24). С. 64-71.

239. Merry M. S. (2009). Patriotism, History and the Legitimate Aims of American Education. *Educational Philosophy and Theory* (Special Issue: Patriotism and Citizenship Education), 41(4), 378–398.

240. Miroschnichenko V., Bloschynskiy I., Kuz Yu., Stavitskiy O., Pronenko K., Mysechko O., Shchegoleva T., Vakoliuk T. (2019). Verification of the pedagogical condition efficiency of future borderguard dofficers' military-patriotic education. *Revista DilemasContemporaneos: Educacion, Politica y Valores*. Ano: VII, Numero: 1, Artículo no.:17, Periodo: 1 deSeptiembreal 31 dediciembre, WoS. <https://dilemascontemporaneos educacionpoliticaayvalores>.

241. Nataliia Hrechanyk, Oksana Vasiuk, Lesya Matsenko, Nataliia Folomieieva, Oleksii Koriakin & Svitlana Vyhovska. Development of Higher Education of the XXI Century in the World Context in the Face of Global Challenges. *Journal of Curriculum and Teaching*. Vol. 12, No. 5, Special Issue 2023. URL: <https://doi.org/10.5430/jct.v12n5p96> <https://www.sciedupress.com/journal/index.php/jct/article/view/24701> (дата звернення: 15.01.2022)

242. Patriotyzm Jutra – MuzeumHistoriiPolski.MuzeumHistoriiPolski. URL: <https://muzhp.pl/pl/c/1532/patriotyzm-jutra> (дата звернення: 10.10.2021)

243. Pisarek M. (2015). Wydarzenia sportowe i sukcesy polskich sportowców zachęta do budowania tożsamości narodowej oraz postaw patriotycznych. *Studia Leopoliensia*. (8). P. 457-467.
244. Puhach S., Avramenko K., Michalchenko N., Chychuk A., Kuchai O., & Demchenko I. (2021). Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. *Формування юридичної компетентності спеціалістів у системі життєдіяльності*. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), P. 91-112.
245. QS World University Rankings for Agriculture & Forestry (2022). Top Universities. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2022/agriculture-forestry> (дата звернення: 10.10.2021).
246. Rising Youth's program cycle has closed / URL: <https://www.risingyouth.ca/> (дата звернення: 10.10.2021)
247. Smith, K. A., Sheppard, S. D., Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2005). Pedagogies of engagement: Classroom-based practices. *Journal of engineering education*, 94(1), 87-101. URL: https://www.shsu.edu/academics/cce/documents/Pedagogies_of_engagement_Classroom-based_practices.pdf (дата звернення: 10.11.2021).
248. Taking IT Global. URL: <https://www.tigweb.org/tiged/> (дата звернення: 10.01.2022).
249. Theoretical fundamentals of patriotic education of students – future geography teachers. *Pedagogy theory: collective monography / uporiad.*: O. Aksonova, S. Avdieieva, A. Maksyutov, V. Kobets, (2020). etc. International Science Group. Boston: Primedia eLanch. 321 p.
250. Tytko, M. M. (2015). Wychowanie patriotyczne w Polsce współczesnej: (wybrane zagadnienia). *Pedagogia Ojcostwa*, 10 (1), 75–114. URL: http://pedkat.pl/images/czasopisma/po10/PO10_4.pdf (дата звернення: 10.01.2022)
251. Une École engagée pour le développement durable et la transition écologique. Ministère de l'Éducation Nationale et de la Jeunesse.

URL: <https://www.education.gouv.fr/une-ecole-engagee-pour-le-developpement-durable-et-la-transition-ecologique-12017> (дата зверення: 10.01.2022).

252. UNESCO. (2015). Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993/PDF/232993eng.pdf.multi> (дата зверення: 10.01.2022)

253. Vasiuk O., Vyhovska S., Gulac E., Malys M., Shust V. (2022) YOUNG STUDENTS' PATRIOTISMFORMATION: ORGANIZATIONAL LEGAL AND SOCIO-PEDAGOGICAL ASPECTS. Bulletin the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan. Volume 1, Number 395. С. 118-124. URL: <https://doi.org/10.32014/2022.2518-1467.247>. (дата зверення: 10.01.2022)

254. 赵锦宏, &李德安. (2020). 利用中国物理学史在教学中渗透爱国主义教育. 物通报, 12, P. 116-118.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список опублікованих праць за темою дисертації, у яких відображаються основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Петрів А. Б. Сутність і структура поняття «Патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. № 10 (104). С. 218–226.

2. Петрів А. Б. Методологічні підходи формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 10 (114). С. 158–167.

3. Петрів А. Б. Педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Науковий журнал Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2022. Т. 13. № 3. С. 69–75.

4. Петрів А. Б. Модель формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Науковий журнал Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2023. Т. 14. № 2. С. 66–70.

Стаття у науковому виданні,

включеному до міжнародних наукометричних баз даних

Scopus та/або Web of Science Core Collection

5. Leleka V., Khrolenko M., Kushnir A., Protsenko I., **Petriv A.** Theoretical and methodological approaches to the educational potential of students in higher education institutions. Amazonia Investiga. 2023. Vol. 12 (71). P. 162–174. *(Петривом А. Б. проаналізовано та обґрунтовано сутність особистісно-орієнтованого та ціннісного підходів при вихованні особистості у закладах вищої освіти, при цьому визначальними для особистості виступають*

національні, загальнолюдські, професійні цінності. Лелекою В. М. обґрунтовано культурологічний та системний підходи в процесі виховання особистості. Хроленко М. В. розкрито специфіку та особливості впровадження компетентнісного та синергетичного підходу у професійну підготовку здобувачів вищої освіти. Кушнір А. О. визначено вплив онтологічного та гуманістичного підходів на освітній процес та підвищення якості професійної підготовки майбутнього фахівця. Проценко І. І. проведено пошуково-експериментальне дослідження та перевірено ефективність теоретико-методологічних підходів виокремлених у дослідженні).

Тези наукових доповідей

6. Петрів А. Б. Виховний ідеал у творчості Лесі Українки. Соціокомунікативний простір України: історія та сьогодення: IV Міжнародна очно-дистанційна науково-практична конференція до 150-річчя від Дня народження Лесі Українки, м. Київ, 25–26 лютого 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 118–119.

7. Петрів А. Б. Приклад життєвого і творчого шляху Агатангела Кримського у конструюванні виховного ідеалу студентів аграрних коледжів. Україна між Сходом і Заходом: проблеми і перспективи міжкультурної комунікації (до 150 – річчя від дня народження Агатангела Кримського): Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 21–22 жовтня 2021 року: тези доповіді. Київ, 2021. С. 209–210.

8. Петрів А. Б. Аналіз творчої спадщини Григорія Сковороди у контексті формуванні патріотичних ідеалів молоді. Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди): Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 10–11 листопада 2022 року: тези доповіді. Київ, 2022. С. 267–268.

9. Петрів А. Б. Особливості формування патріотичних ідеалів молоді в контексті російсько-української війни. Трансформація системи міжнародних відносин в умовах російсько-української війни (до дня спротиву окупації

Автономної республіки Крим та м. Севастополя): Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 23 лютого 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 345–346.

10. Петрів А. Б. Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 125-річчю Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, 25 травня 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 137–138.

11. Петрів А. Б. Сучасна інтерпретація принципу народності К. Д. Ушинського. Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників» (до 200-річчя К. Ушинського і 125-річчя НУБіП України: Всеукраїнська студентсько-учнівська науково-практична он-лайн конференція. м. Київ, 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 143–144.

Авторська методика діагностики сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти

АНКЕТА

Шановні студенти! У рамках виконання дисертаційного дослідження проводиться анонімне опитування щодо рівня сформованості в студентів патріотичних ідеалів. Просимо об'єктивно відповісти на запитання анкети. Результати опитування будуть відображені в публікаціях в узагальненому вигляді. Дякуємо за співпрацю!

1. Чи цікавитеся Ви історичним минулим України?

- А. Так (історичне минуле дуже важливе, вивчати і знати його необхідно кожному громадянину);
- Б. Частково (історичне минуле країни треба обов'язково пам'ятати, проте воно не відіграє значної ролі в подальшому розвитку держави);
- В. Ні (історичне минуле не важливе, потрібно жити сьогоденням і дбати про майбутнє).

2. Чи відчуваєте Ви потребу у наслідуванні відомих історичних постатей, борців за незалежність?

- А. Так;
- Б. Частково;
- В. Ні.

3. Яке з тверджень Вам імпонує найбільше?

- А. Кожен свідомий громадянин повинен сплачувати податки для забезпечення економічного добробуту країни;
- Б. Сплата податків є доцільною лише при повній відсутності корупції;
- В. краще ухилитися від сплати податків, якщо є така можливість.

4. Укажіть форму правління та що входить до бюджетної системи України?

- А. Парламентсько-президентська; державний бюджет України і місцеві бюджети;
- Б. Президентсько-парламентська; державний бюджет України і місцеві бюджети;
- В. Парламентсько-президентська; бюджети органів місцевого самоврядування.

5. Яке з поданих визначень, на Вашу думку, найповніше розкриває суть поняття «екологічнобезпечне землекористування»?

- А. Процес використання земель людиною, який передбачає збереження та підвищення рівня родючості ґрунтів за допомогою застосування системи заходів: удосконалення структури с/г угідь і посівних площ, ґрунтозахисний обробіток земель тощо;
- Б. Комплексна система заходів, спрямованих на освоєння, відновлення, поліпшення, охорону природного середовища;
- В. Система користування землею, що передбачає підтримання екологічного балансу та виробництво безпечної продукції та сировини.

6. Чи дійсно приносить вам задоволення виконання громадянських обов'язків?

- А. Так, я відчуваю задоволення від виконання своїх обов'язків і сприймаю це як свій внесок у розвиток країни;
- Б. Іноді мені доводиться виконувати обов'язки, які не дуже приємні для мене, але я розумію, що це важливо;
- В. Ні, я не відчуваю задоволення від виконання громадянських обов'язків.

7. Оцініть твердження «Я чітко відчуваю свою приналежність до українського народу, його духовних і культурних надбань і пишаюся тим, що українець/українка» за 9-бальною шкалою, де 9 – повністю погоджуюся, 1 – не погоджуюся.

8. Яке з поданих тверджень Вам імпонує найбільше?

- А. Використання природних об'єктів у приватному сільськогосподарському виробництві можливе лише за умови збереження екологічної рівноваги;
- Б. Природа — це найвища цінність, і її не можна використовувати виключно для землеробства чи заробітку;

В. Земля, вода, сонце для того й існують, щоб люди вирощували овочі, фрукти, зернові — собі на користь.

9. Ваші дії, якщо Ви стали свідком ситуації, яка, на Вашу думку, є протиправною?

А. негайно повідомлю про це поліцію та дочекаюся прибуття поліцейських для надання свідчень;

Б. Ввічливо звернуся до порушника з проханням припинити порушення, якщо безпекова ситуація дозволяє;

В. Анонімно повідомлю поліцію про злочин і піду своєю дорогою.

10. Чи вважаєте ви, що можете щось покращити у вашому населеному пункті чи країні в цілому?

А. Так, вважаю, що моя діяльність вже спрямована на поліпшення життя в населеному пункті чи країні в цілому;

Б. Так, планую займатися тим, що в майбутньому приведе до поліпшення життя в населеному пункті чи країні в цілому;

В. Ні, я не маю таких можливостей. Це обов'язок місцевої чи державної влади.

11. Чи робили Ви щось із наступного протягом останніх 6-ти місяців з метою зниження вашого особистого негативного впливу на довкілля:

- Купували продукти з екологічним маркуванням;
- Скоротили споживання енергії;
- Скоротили споживання води;
- Сортували більшість ваших відходів для переробки;
- Почали носити екоторбу;
- Вибирали більш екологічний спосіб пересування;
- Надавали перевагу речам, виготовленим із повторно перероблених речовин.

А. Так, майже все;

Б. Так, хоча б 2-3 таких правила намагаюся дотримуватися;

В. Нічого з переліченого не робив.

Тест на перевірку рівня знань з Історії України

1. Яке слов'янське плем'я стало засновником Київської Русі?

А. Точно не древляни, бо Ольга їх спалила;

Б. Звісно, русичі - це ж Русь;

В. Географічно це були поляни;

Г. В'ятичі об'єдналися і збудували першу державу.

2. Кого вважають першим князем Київської держави?

А. Здається, це був Святослав;

Б. Це був Володимир Великий, Святослав - то його син;

В. Якщо добре подумати, то можна згадати загадкових Аскольда і Діра;

Г. Не треба забувати войовничого Ігоря - точно він.

3. Ми успадкували козацьку кров, а хто був засновником відомої Запорізької Січі?

А. Славний і розумний козак Іван Мазепа;

Б. Про нього майже нічого не відомо, але кажуть, що це був козак Мамай;

В. Його ім'я запам'ятовується - Дмитро "Байда" Вишневецький;

Г. Не Дмитро, а Ярема Вишневецький.

4. Про якого діяча йдеться в уривку з історичного джерела: «Сподвижник

Б. Хмельницького, полковник. Відмовився скласти присягу на вірність московському цареві. Підтримав курс гетьмана І. Виговського на незалежність від Москви, проте виступив проти Гадяцького договору (1658 року), піднявши повстання на Правобережній Україні. Згодом заперечував зближення козацької держави з Туреччиною»?

А. І. Брюховецького;

Б. П. Дорошенка;

В. М. Ханенка;

Г. І. Богуна.

5. Громадський і політичний діяч, засновник Української народної партії, «батько українського націоналізму»:

- А. Євген Чикаленко;
- Б. Микола Міхновський;
- В. Михайло Грушевський;
- Г. Володимир Винниченко.

6. «Акт відновлення Української держави» було проголошено:

- А. 30 червня 1941 р. у Львові;
- Б. 30 листопада 1941 р. у Станіславі;
- В. 28 червня 1941 р. в Києві;
- Г. 25 червня 1941 р. в Одесі.

7. Дата створення Української повстанської армії (УПА):

- А. 1 вересня 1939 р.;
- Б. 22 червня 1941 р.;
- В. 2 серпня 1940 р.;
- Г. 14 жовтня 1942 р.

8. Яке гасло українського національно-визвольного руху відповідає змісту Четвертого Універсалу Української Центральної Ради (УЦР)?

- А. «Хай живе самостійна Україна!»;
- Б. «Україна для українців!»;
- В. «Вся влада Радам!»;
- Г. «Геть Тимчасовий уряд!».

9. За фактами біографії діяча укажіть його ім'я:

Засновник та редактор «Українського вісника», мав прізвисько «Неугомонний», виступив у кінотеатрі «Україна» на прем'єрі фільму Параджанова «Тіні забутих предків» з протестом проти арештів української інтелігенції.

- А. Іван Дзюба;
- Б. Микола Руденко;
- В. Василь Стус;
- Г. В'ячеслав Чорновіл;
- Д. Василь Симоненко.

10. «Револуція на граніті» – це:

- А. Страйк шахтарів у 1989 р. з економічними та політичними вимогами;
- Б. Голодування студентів на Площі Жовтневої революції з політичними вимогами;
- В. Хвиля мітингів та демонстрацій під політичними гаслами в 1989 р.;
- Г. «Живий ланцюг» утворений людьми між Києвом та Львовом на роковини Злуки УНР та ЗУНР.

11. Яка подія дала поштовх процесу міжнародного визнання України як незалежної держави?

- А. Прийняття Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 року);
- Б. Схвалення Акту проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року);
- В. Проведення Всеукраїнського референдуму (1 грудня 1991 року);
- Г. Утворення Співдружності Незалежних Держав (8 грудня 1991 року).

12. Що можна назвати прототипом сучасної Конституції?

- А. Найпершу Конституцію Війська Запорізького;
- Б. Відому на весь світ Конституцію Пилипа Орлика;
- В. Збірку прав та свобод Галицького князівства;
- Г. Правові норми Ярослава Мудрого «Руська правда».

Додаток 3

“Затверджую”
 Заступник директора
 з навчальної частини
 _____ М.В.Сопилюк
 “___” _____ 2022 р.

П Л А Н
роботи історичного гуртка
«Мій рід, моя земля, моя Батьківщина»
на 2022-2023 н.р.

№ п/п	Зміст роботи	Дата виконання	Відповідальні за виконання
Організаційна робота			
1.	Комплектування складу гуртка, ознайомлення з метою та завданнями.	вересень	Петрів А.Б.
2.	Обговорення плану роботи гуртка на навчальний рік.	вересень	Петрів А.Б.
3.	Облік відвідувань, облік виконаної роботи.	Протягом року	Петрів А.Б.
4.	Участь у загально-коледжівських виставках технічної творчості, науково-теоретичних, практичних конференціях різного рівня.	Протягом року	Петрів А.Б.
5.	Організація та участь у загальноколеджівських заходах історичної тематики	Протягом року	Петрів А.Б., гуртківці
2. Дослідницька робота			
1.	Тематика науково-дослідної роботи: 1. Історія рідного краю в контексті загальноукраїнських подій Другої світової війни 1939-1945 рр. 2. Розстріляне відродження: доля духовно-культурного та літературно-мистецького покоління в Україні 3. Широкомасштабне вторгнення росії в Україну: перебіг, результати. 4. Підготовка та захист проектів «Війна очима студентів»	Протягом року	Члени гуртка, керівник гуртка
3. Навчально-виховна та бібліографічна робота			

1.	Допомога в організації та участь в заходах присвячених Дню державного прапора та Дню незалежності України	23-24 серпня 2023 р.	Керівник гуртка, гуртківці
2.	Організація тижня історії (за окремим планом)	серпень 2023	Петрів А.Б., Олійник М.Д., гуртківці
3.	Організація церемонії відкриття меморіальної дошки випускнику коледжу, що загинув в російсько-українській війні Тернопільському Миколі	29 серпня	Петрів А.,Б. гуртківці
4.	Проведення наукової конференції «Герої України у боротьбі за нашу державність»	вересень	Керівник гуртка, гуртківці
5.	Проведення віртуальних екскурсій визначними історичними місцями України	Протягом року	Керівник гуртка
6.	Систематично поповнювати новими матеріалами поурочні папки з історії України та всесвітньої історії.	Постійно	Керівник гуртка
7.	Провести конкурс між студентами I курсу на знання стрілецьких пісень: «А ми тую стрілецькую славу збережемо»	Жовтень	Керівник гуртка, гуртківці
8.	Підготовка заходів приурочених Дню пам'яті жертв Голодоморів (90 років Голодомору 1932-1933рр.)	29.11.2022	Керівник гуртка, гуртківці
9.	Підготовка та захист навчально-дослідних проектів «Війна очима студентів»	Травень 2023 р.	Гуртківці
10.	Організація волонтерської роботи (акції, організація різних видів допомоги, проекти)	Протягом року	Керівник гуртка, гуртківці
11.	Участь у Всеукраїнському флеш-мобі присвяченому Дню української вишиванки	Травень 2023	Керівник гуртка, гуртківці
12.	Проведення олімпіади з історії України та всесвітньої історії	II семестр	Викладачі історії
13.	Випуск студентської телегазети на історичну тематику	Протягом року	Керівник гуртка, гуртківці

Керівник гуртка _____ **Петрів А.Б.**

Додаток 4

**СЦЕНАРІЙ ВІДКРИТТЯ МЕМОРІАЛЬНОЇ ДОШКИ
ВИПУСКНИКУ ВСП «Заліщицький фаховий коледж ім. Є. Храпливого
НУБіП України»
ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ МИКОЛІ ВАСИЛЬОВИЧУ,
який загинув під час російсько-української війни**

Обладнання: Дошка вкрита атласною матерією. Під дошкою: столик, скатертина з рушником, квіти у вазі, свічка на підсвічнику, портрет Тернопільського Миколи у рамці перев'язаний чорною стрічкою, колач.

Ведучий:

Добрий день, шановна громадо, сьогодні у день пам'яті захисників України ми зібралися, щоб вшанувати пам'ять Героя, нашого випускника, земляка, захисника України, що віддав своє життя за незалежність та свободу, за всіх нас, за чисте небо над Батьківщиною – Тернопільського Миколи Васильовича.

Ведуча

Церемонія відкриття меморіальної дошки пам'яті Тернопільському Миколі Васильовичу, оголошується відкритою.

Гімн України**Ведучий**

(звучить журлива мелодія)

Перед іконою я стану на коліна,
Воскову свічку тихо запалю
І помолюсь за рідну Україну,
За тих солдатів,
Що полягли в жорстокому бою.

Ведуча

Солдате український, я за тебе
Щодня благаю Бога і молю,
Щоб захистив ти жовте поле, синє небо,
І щоб живим залишився в бою.

Ведучий

Перед солдатом стану на коліна,
Воскову свічку тихо запалю
За те, що захищає Україну
В запеклому жорстокому бою.

Ведуча

І пам'ятник величний звести треба
Тим, хто Україну так любив свою,
Життя віддав за жовте поле, синє небо
В запеклому жорстокому бою.

Ведучий

Микола Васильович Тернопільський народився 31 січня 1998 року у с. Зелений Гай Заліщицького району. В 2013 році вступив до Заліщицького фахового коледжу імені Є. Храпливого на спеціальність «Прикладна

екологія». Коли навчався, паралельно працював в місцевій піцерії, аби заробити собі на прожиття і бодай трохи допомогти мамі. Йому було 15-ть, коли трагічно на заробітках за кордоном загинув його батько. І мама залишилась сама з двома синами.

Ведуча

У 2019-му пішов на строкову службу — в лавах Нацгвардії у Запоріжжі. Після служби їздив на заробітки до Чехії, а, коли почалась війна, працював таксистом і прийняв рішення іти захищати Батьківщину. Микола був стрільцем 1 взводу оперативного призначення військової частини 3029 Національної гвардії України, старшим солдатом. Загинув на Запорізькому напрямку 19 листопада 2022 року, похований у селі Зелений Гай. У Героя залишились мама Марія і старший брат Юрій з сім'єю.

Ведучий

Йому тепер назавжди 24... Він багато чого не встиг, не встиг одружитися, не встиг продовжити рід, не встиг, не встиг, не встиг...

Ведуча

Він був таким красивим, молодим, позитивним, надзвичайно добрим, щирим хлопцем, воїном...

Ведучий

Він був справжнім патріотом своєї землі, таким він був і залишиться в нашій пам'яті...

Ведуча

Ми сьогодні схилиємо голови перед стійкістю матерів, які втратили своїх синів на війні за єдність і цілісність України. Шановна пані Маріє... , для нас завжди буде прикладом героїзм і мужність вашого сина. Низький Вам уклін і велике спасибі.

Почесне право відкрити дошку пам'яті надається матері Миколи Тернопільського.

Ведучий

Запрошуємо всечасних отців освятити пам'ятну дошку

Ведучий

Допоки ми живі — житиме пам'ять про Героїв. Серед наших захисників, випускників коледжу, які віддали життя за Україну у наших серцях також викарбувані імена Побігуна Сергія, Гурмуса Богдана, Ковцуна Івана, Колодрівського Владислава, Ференца Ігора...

Вшануємо Героїв хвилиною мовчання.

(Метроном)....Дякую

Вірш читає Мартинюк Галя акомпонує Михалюк Анастасія

Ведуча

До слова запрошуємо голову Заліщицької міської ради Дрозда І.П.

Ведучий

До слова запрошується директор коледжу Борис Степанович Павлюк.

Ведуча:

Холодний смуток душу охопив,
Дощем заплакав... Свічка догорає...
Він не дожив, не докохав, не долюбив...
Та праведна душа не помирає...

Ведучий:

Вона тепер у світлому раю,
Вона тепер на небі вже, у Бога.
Поліг із честю воїн у бою,
Щоб ближча стала наша перемога.

Ведуча

Подвиг героїв щоденно нагадує нам, що вони поклали найцінніше - життя, на вівтар служінні Батьківщині, щоб ми жили в переможній, мирній, квітучій Україні. Нехай добрий, світлий спомин про загиблих захисників назавжди залишаться у нашій пам'яті, у пам'яті усіх хто знав їх, любив та шанував. Ви наші небесні янголи, тож спочивайте з Богом у Царстві Небесному. Світла та вічна пам'ять героям.

Ведучий

Просимо покласти квіти до меморіальної дошки нашому Герою .

Студенти у вишиванках ставлять кошик з квітами. Також квіти ставлять всі бажаючі.

Пісня**Ведучий**

Україно, соборна державо,
Сонценосна колиско моя,
Ще не вмерла
Й не вмере твоя слава,
Завойована в чесних боях!

Звучить «ГІМН»**Ведуча**

Дякуємо всім присутнім, що були сьогодні з нами.

ВІЧНА СЛАВА НАШИМ ГЕРОЯМ! СЛАВА УКРАЇНІ!

ТЕМАТИЧНА ГОДИНА: «МИХАЙЛО ТА ОЛЕНА ТЕЛІГИ – БОРЦІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ»

Мета. Ознайомити студентів життєвим шляхом Михайла Теліги, виховувати активну громадську позицію, шанобливе ставлення до діячів минулого, їх патріотизму та самопожертви. Розвивати пізнавальний інтерес до вивчення історії, літератури та культури українського народу, виховувати глибокі національні почуття, любов та повагу до Батьківщини.

Обладнання: У залі підготована невеличка виставка присвячена Михайлові та Олені Телізі, зібрані їх фото, публікації в пресі, книжкові видання.

Хід проведення

Викладач.

Оглядаючись на минулі епохи, ми найчастіше пригадуємо імена мудрих правителів, визначних дипломатів, славетних полководців. Вона поза сумнівом, є символом своєї доби, проте в усі часи, навіть тоталітарних режимів було й ще повсякденне життя тисяч простих людей. Життя сповнене радістю, коханням, сумом від втрати рідних і близьких. Ці люди найчастіше страждали від марнославства політиків, які заради власної величі час від часу кидали цілі народи в полум'я війни, досягали власної мети проливаючи кров та знищуючи мільйони. Проте саме моральність і праця цих простих людей створили все те, що становить найвищі цінності нашої цивілізації. Історія є конкретної, але її виклад не завжди є фотографічною копією подій. Одні з них були не заслужено забуті чи викривлені, інші ж – міфологізовані

І ось сьогодні ми поговоримо про людину чие ім'я справді незаслужено забуте, ми поговоримо про Михайла Телігу, кубанського кобзаря, інженера, громадського діяча. Частіше згадуємо про його дружину Олену Телігу, але саме він навірнув її до українства, саме він пройшов з нею до їх останнього подиху. Він все своє коротке життя стояв на сторожі рідної історії, культури, духовності. Він не тільки оберігав її, він творив її своїм словом, душею і серцем, подвигом свого невсипущого життя. Його мрією була Вільна, Велика, Соборна Україна.

Михайла розстріляли разом з Оленою в лютому 1942 року в Бабиному-Ярі. Він не жалів себе, він любив Україну. Він не вмів і не бажав себе берегти. Спершу Україна і праця на її благо, все інше мало бути потім...

Ведучий 1.

Про Олену Телігу – видатну українську поетесу і мужнього борця за визволення рідного краю – вже написано, особливо останніми роками. Її ім'я обростає легендами, ним називають вулиці та майдани. Але про того, хто її, корінну санки-перербержску, навірнув до українства, хто ставши з нею на рушничок, чесно і мужньо пройшов поруч до останнього її і свого подиху, згадують лише кількома скупими словами. І впливає з тих слів, що ніби не вона при ньому, а він при ній. Але кожен лист Олени криком кричить, що це

неправда. Її дорогий Михайлик, любий, коханий, якого їй завжди бракувало, був для неї тією неприступною фортецею, з бійниць якої вона ляляла розпечену смолу свого гнівного слова на душі та голови ворогів України.

Михайло Теліга народився 1898 року на Кубані, в станиці Охтирській, у сім'ї станичного отамана і лікаря.

Ведучий 2.

Брати Михайлові усі загинули в боях з денікінцями та більшовиками, а йому вісімнадцятилітньому, поталанило втекти від денікінської мобілізації з Кубані до Києва і вступити до капели кобзарів під орудою Василя Ємця. Та з початком віроломного наступу більшовицьких орд покидає молодий кубанський козак-кобзар капелу. За його біографією можна писати історію української революції. Її карколомні злети і не менш карколомні падіння. Куди тільки, на які фронти не кидала його громадянська війна! З ким він тільки не бився! Відомий український скульптор, автор надмогильного пам'ятника Іванові Франкові на Личаківському цвинтарі у Львові С. Литвиненко лишив чудовий спогад про те, як після бою з матросами молодюсінський фельдшер Михайло Теліга, щойно по закінченні юнацької старшинської школи в Кам'янці-Подільському, вправно бинтує козацькі рани.

Студент 1.

Було це весною 1919 року. Був прекрасний сонячний день, що пройшов не зауважений у важкому бою, а надвечір'я, підтримуваний санітаром, шкутильгав у напрямі недалекого лісу. Куди вже не долітала ворожа стрільба. На гілці дерева повзала біла хорогва із червоним хрестом, емблема милосердя. Поміж деревами і сиділи й лежали поранені стрільці, чекаючи своєї черги на перев'язку. На весь курінь був один лікар. І то молоденький, 19 літній. Я критично приглядався до праці того як мені здавалося "молокососа". А він кидався від хворого до хворого. М'яким, жіночим, а водночас рішучим голосом кидав короткі накази хворим і санітарам, блискавичними рухами робив перев'язки. А коли він мені тонким, ніжними дуже гарними пальцями перев'язав рану, я вже був захоплений ним.

Увечері мене потягло на пункт. Не далеко від брезентового санітарного шатра на фоні лісу, облитого місячним сяйвом в оточенні поранених козаків сидів молоденький юнак. На колінах сперта бандура, ніжний ліричний тенор співає думу про Байду. Миле обличчя з чепурною по козацькому підстриженою чуприною, осяяне місячним світлом. Видається просто надприродним. Задивлені вдалечінь сірі очі ніби бачать те, про що співається в думі: лицарів козацької доби, велич козацького духу.

Звуки пісні далеко не розходились, бо гурт слухачів покvapно ловить їх серцем і душею, ховає глибока і далі не пускає.

Це молоденький фельдшер Михайло Теліга старими думами будив до чину дітей українського відродження.

Ведучий 3.

Слава про незвичного кобзаря-фельдшера дійшла і до Симона Петлюри. Зворушений кобзарським хистом Теліги, Головний Отаман вписує його до складу своєї особистої охорони.

Судилося сотникові Михайлу Телізі перейти і страхітливий «трикутник смерті», в якому опинилася українська армія 1919 року, й померати в ньому не від ран, а від тифу, чудом вижити й потрапити на два роки в пекло польських таборів для інтернованих українських вояків. Вижив співаючи про „Січ та могили” нещасним дітям нещасного краю і там. А вийшовши на куцу емігрантську волю, пішов з бандурою через плече від одного лемківського села до другого, визволяти з облудних московсько-фільських тенет довірливі лемківські душі. Ось як про ці події писав Михайло Теліга в своєму щеденнику:

Студент 2.

У 1915 році я навчався у військово-фельдшерській школі в Катеринодарі. Одного разу я почув гру на бандурі Михайла Богуславського, вчився в нього. Вчитель дав мені читати „Історію України” Миколи Аркаса. Я прочитав прекрасний вступ до неї. В тій хвили я відчув, що сила тих слів перевертає весь мій психічний уклад. Мені стало соромно за самого себе, як я не знав, що українська нація не вчорашня, а має за собою тисячолітню історію. Далі вчитель дав мені читати історичну повість А. Кащенко „У запалі боротьби”. Я став свідомим українцем, але власна моя свідомість мене не задовольняла, мені хотілося, щоб і мої товариші знали, хто вони. Мені було дуже боляче, що ми, козаки, нащадки запорожців, не йшли шляхом наших дідів-лицарів, а обернулися на купу сміття, стали сліпою зброєю в руках московських посіпак.

В 1917 році в Катеринодарі організувалася „Кубанська Національна Рада” – КНР. Я передплачував її газету „Нова Рада”, „Просвітянські вісті”. До революційної маніфестації я замовив синьо-жовтий прапор (саме синьо-жовтий, а не жовто-блакитний). Я ніс прапор. Люди дивувалися: „Що то за прапор?”. А я з гордістю відповідав: „Це наш національний український прапор!”

Коли за віком надійшов час іти до війська, то я подумав: „Ніж я маю загинути на війні за московські інтереси, то краще я загину за Україну”. І пішов добровольцем до Української Народної Армії Симона Петлюри.

Ведучий 1.

Свого особистого життя в Україні поза військом – в перші роки Михайло не уявляв. Воно мало початися вже тоді, коли українська самостійна держава, всіма визнана, із могутньою міліарною силою, стане на власних ногах. Аж тоді йому ввижався медичний факультет Київського університету.

Та не Київський університет судилося Михайлові закінчувати, а Подебрядську господарську академію. Ось як описує знайомство Олени Шовнівної з Михайлом Телігою Жданович:

Студент 3.

... ідучи якомсь містом стріла молодого, стрункого, гладко зачесаного молодого студента, що певним кроком, провадячи сміливо і твердо глядів у вічі. Хто це такий?

Другого дня на якійсь вечірці запитала вона знайомого товариша – хто це такий?

-студент лісового відділу, старшина Української армії, бандурист і співак Михайло Теліга, - відповів товариш. – хочеш, познайомлю.

При знайомстві децю змішана студентка запитало по-московськи: „Ви галічанін?” Почула спокійну і тверду відповідь: ” Ні, я кубанець!” Почалася звичайна розмова двох молодих людей на вечірці. Олена Шовгенівна вже не забувала і більше по-московськи не розмовляла.

Твердість поглядів чарівній дочці ректора (батько Олени був ректором Подебрадської академії) заімпонувала так, що кубанський козак Михайло Теліга став для неї символом молодого і невгнутаго, бойового й глибокого та шляхетного українця. Захоплене серце відчуло, що це той рідний світ за яким тужило. Світ гарний і великий, в якому для неї відтепер місце назавжди.”

Ведучий 1.

30 квітня 1926 року, вона майбутня випускниця української гімназій в Жевниціях біля Праги Писала Михайлові:

Студентка 1.

„Там за вікном віконцем розквітали вишні.

А тут, в кімнаті – фіялки сині.

Чому ж зникли всі сні колишні?

Чому ж на душу лягають тіні?

Це початок мого вірша, який ніколи не матиме закінчення, Мій єдиний коханий Михайлик! Бо я тільки одержала від вас листа і одразу ж з душі зникли вісі „тіні”, і я певна , що з’являться всі колишні сні, а за вікном такі чудові вишні, а в кімнаті- фіялки

Та й взагалі жити на світі чудово!

...Між іншим, папа приїздив до Праги оповідав, як Ви чудово грали на якійсь вечірці і який ви були „холосий” в українському вбранню От, шкода, що я Вас не бачила!

Михайлику Єдиний, зустріч моя найсвітліша! Яке ж щастя, я зустрілася з Вами. Тепер що зі мною не буде, я завжди буду знати, що є на світі люди такі, як Ви. Не пошлі, не порожні – милі, милі...

Ви пишете, що приїдете до Праги аж за тиждень, бо в цю суботу поїдете на вечірку Це, звичайно, шкода, бо я буду за вами скучати...

Але, звичайно, на вечірку піти варто. Потім будете оповідати мені про неї, а я буду така горда, що ось Ви маєте стільки людей, панночок, але кохаєте лише одну мене!

„любов свободна”, Михайлику, і я ніколи не візьму ніяких обіцянок і нічого такого... Робіть, любий, як знаходите краще, ходіть всюди, знайомтесь, „фліртуйте”. І мені ви ніколи не зробите неприємності, тільки така любов гарна, як у нас, коли вона не „каторга єгипетська”, не

обов'язок, а світле, радісне, вільне щастя! Любов не можлива, без повного цілком довір'я. А я Вам вірю безмежно! Тільки будьте завжди щирим, а я знаю, що я для вас єдина...”

Ведучий 2.

У липні 1941-го, коли Олена та Улас Самчук перейшли вбхід, наражаючись на смертельну небезпеку, річку Сян, коли цілували, стоячи навколішки, рідну, виморену й вистраждану землю, вони ще сподівалися на чуду. Бандерівці проголосили у Львові самостійну Україну, а в Києві мельниківці на чолі з Ольжичем створили Українську національну Раду. Треба лише однієї іскри, і спалахне від Сяну до Кавказу полум'я національно-визвольної боротьби на два фронти - більшовицький і німецько-фашистський. Вони стануть отією іскрою. Навіть якщо доведеться пожертвувати задля цього власним життям.

Але у Львові, у Рівному чекало їх гірке розчарування. Розділена у сороковому році на два табори ОУН. Спливає кров'ю і на ратному полі, і в братовбивчих сутичках.

Ведучий 3.

А в Києві – ще гірше. Люди, в яких вони шукають опертя, вірнопіддано лижуть патинки фашистам. Вони для них „западнікі”, тобто чужі. А ідея створення української незалежної держави для тих людей – також чужа. Зацьковані, застрахані, обозначені більшовицьким терором, вони не хочуть нікого бачити, нічого чути. Живуть за принципом – покірне телятко дві матері ссе. А ще до всього більшовицькі провокатори, які гніздяться по всіх німецьких установах (навіть у гестапо!), знищують німецькими руками тендітне паросль українських самостійницьких сил. Уже розстріляли редактора газети „українське слово” Івана Рогача, журналістів Оршана-Чемерського, Олійника, Яковенка. Києвом уперто повзуть чутки про арешти й масові розстріли українських патріотів у Базарі, Радомишлі, Житомирі, Полтаві. О. Ольжич наказує всім розконспірованим членам Організації покинути столицю. Олена рішуче заявляє:

- Я з Києва вдруге не виїду!

Вона чекає Михайла з Кракова – Михайло зрозуміє її на відміну від інших. Допоможе стояти до кінця. Вона все своє свідоме життя писала про відвагу, твердість, шляхетність посвяти своїм поглядам. Своїми поглядами закликала інших заради майбутнього Української держави йти на смерть. Тож чому вона, автор цих закликів. Має сидіти в безпечному запіллі? Михайло зрозумів її і поїхав з „безпечного запілля” на неминучу смерть.

Ведучий 1.

9 лютого 1942 року гестапівці прийшли на квартиру подружжя Теліп, несамовито грюкали в двері. Їм не відчинили, але виламувати двері чомусь передумали.

Вночі прийшов посланець від Ольжича, радив не йти до спілки письменників, законспіруватися. Олена відповіла:

- На мене чекають люди. Я не можу не прийти тому, що боюся арешту. Зрештою їх також по арештують. Я не може втекти. Бо хтось міг би сказати: в небезпеці нас лишила, а перед небезпекою говорила

про патріотизм і жертовність. Коли я не повернуся, то не забувайте про мене. Коли я загину, то знайте. Що свій обов'язок я сповнила до кінця.

Через годину Михайло будучи вдома, серцем відчув – біда! Спілка зустріла його кільканадцятьма парами заляканих, зацькованих очей. Тільки Оленчині очі сміялися.

Гестапівець, що чатував біля вхідних дверей, поглянув на годинник. Була рівно третя.

- Alles, муркнув, - хто належить до управи та персоналу Спілки, прошу підвести руку.

Михайло Теліга, хоч і не належав „до управи та персоналу”, свою кобзарську руку підніс. А член керівництва спілки Юрій Музиченко руки не підніс, і його та ще одного випадкового відвідувача гестапівці відпустили.

Ведучий 2.

Кати, які допитували, катували і розстрілювали О. Телігу, лишили свідчення, що вона трималася винятково мужньо не лише на допитах, а й під час екзекуції в Бабиному Яру. Одному із них дослідники приписують такі слова: „Я не бачив мужчини, щоб так героїчно вмирав, як ця гарна жінка”.

Для того, щоб вона вмирала героїчно, добровільно зголосився на смерть Михайло Теліга. Бо ж ніхто інший, а тільки він гартував її волю, впоював ненавистю до ворогів і любо'ю до розіп'ятого краю. Це він навчив її ставити громадське вище особистого. Й Олена виявилася вельми здібною ученицею. Зі спогадів М. Бачинської-Донцової:

Студентка 2:

„однієї ночі, в половині лютого, над ранком. Над ранком зчинився у в'язничних коридорах рух. В'язниця насторожилась. Раптом чути крик:

- хто вийде живим, скажіть, що гестапівці розстріляли Михайла Телігу з Кубані!

Почулися крики катів, посипалися удари, загуркотіли двері – все стихло.

Інший оповідав. Що в котрійсь з келійна стіні бачили видряпаний напис: „тут сиділа і звідси йде на розстріл Олена Теліга”. Зверху – тризуб. Ось сліди трагедії”.

Ведучий 3.

21 лютого 1942 року їх розстріляли в Бабиному Яру. У тому Бабиному Яру, який чомусь „власть імущі” незалежної України вперто намагаються перетворити на суто єврейську святиню, „забувши”, що там сплять, окрім розстріляних німецькими фашистами 29 вересня 1941 року кількох десятків тисяч київських євреїв, ще й сотні тисяч замордованих з початку 20-х років свідомих і несвідомих українців та жертв більшовицьких голок остів.

Розстріляним німецькими фашистами євреям у Бабиному Яру уже височить величний пам'ятник. Заради істини, нам треба поставити не менш величний пам'ятник потоптаному більшовиками та німецько-нацистськими чобітьми українському цвітові в образах Михайла та Олени Теліп. А на пам'ятнику треба викарбувати ось цього вірша Олени Теліги:

Студентка 3.

*Як ми можемо жити, сміятись і дихати?
Як могли ми чекати – не битись , а спать,
В ніч, коли у в'язниці спокійно і тихо
Ви збиралися вмерти-у шість двадцять п'ять.
І коли проволікся заплаканий ранок,
Вас покликала смерть у похмурій імлі -
А тепер наші душі і топчуть і ранять
Ваші кроки остання по зимній землі.
А тепер в кожному серці пожежу пригаслу
Розпалили ви знову спаливши життя.
І мов гімн урочистий, мов визвольне гасло
Є для нас двох імен нерозривне злиття.
Над могилою вашою тиша і спокій.
Та по рідному краю зловіщі вогні.
Та піти послідах ваших скошених кроків
Рвучко тягнуться сотні окрилених ніг*

**ВИХОВНА ГОДИНА
ПРИСВЯЧЕНА 104 РІЧНИЦІ ПРОГОЛОШЕННЯ ЗУНР
«А МИ ТУЮ СЛАВУ ЗБЕРЕЖЕМО...»**

Мета: Виховувати особистість громадянина-патріота, здатну приймати важливі рішення, відповідати за свої вчинки, відчувати прекрасне, цінувати минуле, творити та надихати на творчість інших.

Обладнання:

Зал, прибраний рушниками, прикрашений калиною, державною символікою ЗУНР, портретами діячів ЗУНР (Є. Петрушевича, К. Левицького, Д. Вітовського). Влаштовано книжкову виставку «У боротьбі за Українську ідею».

**Музичний кліп “Не спи моя рідна земля”
(із репертуару гурту “Мандри”)**

Виступ викладача історії.

1 листопада минає 95 років як на західноукраїнських землях була проголошена ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА.

Напередодні поразки Австро-Угорщини у Першій світовій активізувався визвольний рух у західноукраїнських землях.

18 жовтня 1918 р. депутати-українці в австрійському парламенті, скликали у Львові збори політичних і громадських діячів Галичини і Буковини, на яких було обрано Українську **Національну раду**. **Українська Національна рада (УНР)** заявила, що усі західноукраїнські землі мають створити Українську Державу.

Створення Західноукраїнської Республіки відбувалося одночасно з відродженням Польщі, яка претендувала не тільки на свої етнічні землі, а й на українські, зокрема на Східну Галичину. Тому Українська Національна Рада поставила перед австрійським урядом питання про

передачу їй всієї повноти влади у Галичині та Буковині, однак їй було відмовлено

У відповідь на це українські національно-демократичні сили вирішили взяти владу у Львові збройним шляхом. У ніч на **1 листопада 1918 р.** частини легіону українських січових стрільців на чолі зі сотником **Д.Вітовським** зайняли у Львові всі урядові установи та стратегічні пункти. Австрійський

намісник, перелякавшись, передав усі владні адміністративні повноваження – Українській Національній Раді.

Західноукраїнська Народна Республіка проіснувала 257 днів, її поразку зумовив цілий ряд факторів. Але навіть за такий короткий час і навіть у таких складних обставинах ця держава була справді народною, демократичною, її політичний устрій являв собою добру модель тогочасної європейської правової держави. Президентом республіки було обрано Є.Петрушевича. Урядові ЗУНР вдалося налагодити адміністрацію краю, пошти, телеграфу, залізниці, забезпечити функціонування шкіл, шкільництво отримало державний статус, національним меншинам надавалося право "на школу рідною мовою", утверджувався державний статус української мови.

Значні зусилля були спрямовані на об'єднання з УНР. Після переговорів з Директорією 22 січня 1919 р. у Києві проголошено Акт Злуки УНР та ЗУНР (зараз 22 січня відзначається як День соборності України). Діяльність ЗУНР мала значний вплив на формування національної свідомості всього українського народу.

Для захисту республіки була утворена босздатна Українська Галицька Армія (УГА), яка досягла 100 тис. чоловік. Її основу склали загони Українських Січових стрільців. Основними рисами цієї армії були непохитна відданість національній ідеї, товариська солідарність, сміливий молодечий запал, дух самопожертви у боротьбі за незалежну соборну Україну, достатньо високий військовий вишків старшин і стрільців. Без втручання Антнти, УГА, ймовірно, могла би захистити рідні терени як від Польщі, так і від більшовиків.

Десятки тисяч стрілецьких могил і сьогодні нагадують про звитягу та славу тих днів.. Ми з вами – нащадки тих гордих лицарів листопадового чину! Адже за Україну воювали ваші ровесники чи, можливо, на кілька років старші за вас молоді люди. Тому дуже хочеться, щоб свої дії та помисли ви звіряти з їх прикладом, пам'яттю, невмирущою славою.

Дуже шкода, що в сучасній Україні, ми не завжди беремо з нашого минулого краще і не можемо оцінити тих національних надбань, що залишили нам попередні покоління.

Вшановуючи сьогодні пам'ять творців Західно-Української Народної Республіки, ми повинні усвідомити, що приклад їхнього служіння Україні повинен залишатися взірцем для кожного з нас.

Ведучий 1.

Благослови, небес Владико,
пожертву чесну і велику,
народних лицарів, що в бій
відважно йдуть за нарід свій!

Ведучий 2.

Благослови Ісусе Христе.
любов до волі, серце чисте –
вони ж ідуть на ворогів
за милих друзів і братів.

Ведучий 3.

Благослови, Пречиста Мати,
зусилля їх тверде, завзяте,
благослови їх рани, біль
і краплі крові серед піль.

Ведучий 4.

Благослови на чесний бій
Героїв, Юрію святий,
і перемогу їм подай
за Нарід свій, за Рідний край!

Ведучий 1.

Благословіть усі Святії,
Борців тих подвиги й надії
і дайте їм найбільший дар:
проміння волі з-поза хмар,
щоб їх зогріла Божа ласка,
здійснилась Листопаду казка,
щоб звеселити Київ, Львів
у шумі рідних прапорів.

Українською Республікою.

Ведучий 3.

У жовтні 1918 р. почався розпад Австро-Угорщини, яка терпіла поразку в I світовій війні і була охоплена революційно-визвольним рухом. 18 жовтня 1918 р. українські політичні діячі та церковні ієрархи Східної Галичини і Буковини утворили у Львові **Українську Національну Раду на чолі з Євгеном Петрушевичем**. Своєю метою УН Рада оголосила **об'єднання західноукраїнських земель в єдине ціле - Українську державу**.

Ведучий 4.

Ранок 1 листопада видався сірим, похмурим і вологим від нічного дощу. Саме цього дня з ініціативи Військового комітету у Львові відбувся виступ солдатів - українців, активно підтриманий населенням міста.

Ведучий 1.

Повстання розпочалося, коли на вежі Ратуші пробила 4 година. Над

Ведучий 2.

Перший листопад був, є і залишився в українському житті однією з найбільших подій української історії. Саме тоді, 1 листопада 1918 року після шести століть іноземного поневолення західноукраїнських земель, виникла національна українська держава, яка на основі Тимчасової Конституції стала іменувати себе **Західно –**

Львовом сіялась зтяжна осіння мжичка. Але на душі в жменьки українського війська було свято. Мешканці Львова вийшовши на вулиці, були вражені змінами в місті: синьо-жовтими прапорами, українською військовою патрульною службою на вулицях. **Зранку Дмитро Вітовський**, який очолив повстання повідомив Київ по телефону: “Зайнятий українським військом Львів складає поклін Києву, столиці всієї України”.

Лунає пісня "Повіяв вітер степовий".

Ведучий 2.

1 листопада 1918 року дзвони кафедрального собору святого Юра сповістили радісну новину – проголошення незалежної західноукраїнської держави. Після сотень років займанщини на вежі Львівської ратуші на листопадовому вітрі замаєв український національний прапор.

Ведучий 3.

На мурах міста з'явилося звернення до населення Львова і відозва Національної ради до галичан про створення Української держави.

Виходить читець в строї січового стрільця і зачитує промову:

"До населення міста Львова":

Волею українського народу утворилася на українських землях колишньої австро-угорської монархії Українська Держава. Найвищою державною владою Української Держави є Українська Національна Рада. З нинішнім днем Українська Національна Рада обійняла владу в столичнім місті Львові і на цілій території Української Держави

Ведучий 4.

Було затверджено Основний закон держави, президентом республіки обрано Євгена Петрушевич. Уряд, **очолив Кость Левицький, а згодом - Сидір Голубович, (уродженець Чортківського району)**. Легіон Українських Січових стрільців став ядром збройних сил молодої держави – Української Галицької Армії. Впродовж майже дев'яти місяців вона героїчно захищала республіку.

Ведучий 1.

Була прийнята державна символіка ЗУНР. Гербом став золотий лев на синьому полі (це старовинний герб міста Львова). Згодом гербом було затверджено тризуб, окрім цього синьо-жовтий прапор став державним прапором ЗУНР, затверджено державну печатку.

Ведучий 2.

Перший листопад раз і назавжди перекреслив плани колонізації західно – українських земель. Во ім'я великої ідеї український народ в листопаді 1918 року почав війну з Польщею, яка прагнула приєднати до свого складу західноукраїнські землі. Новостворена **Українська Галицька Армія (УГА), по-геройськи обороняла здобуту волю.**

Студент читає вірш.

Чаклує Вітовський над картою Львова,
Старшини схилились в задумі важкій.

Хай Бог допоможе. Рушаймо, панове,
 За ньку Україну у праведний бій.
 Багряниться осінь над Замком Високим,
 Вирує Європа під залпи гармат,
 З Народного дому стрілецькі потоки
 Розходяться містом, щоб бити в набат.
 Хоч зліва поляки, а справа – червоні,
 На півдні гуляє денікінський рій,
 Летять галичани на змилених конях
 За ньку Україну у праведний бій!
 Рідіють завзяті, гартовані сотні –
 Їх скошують кулі, dokonує тиф,
 І падають хлопці у вічну безодню
 Крізь трепетне сяйво зірок золотих.

Ведучий 3.

УГА була добре організована, й боєздатна, вона досягла 100 тис. чол. Бездоганна дисципліна відзначалася високою національною свідомістю старшин і вояків. Слабкістю УГА була нестача старшин, зокрема вищого ступеня. Престиж старшин УГА був високий, бо вони здебільшого мали вищу освіту і значний життєвий досвід. Про боєздатність УГА свідчать її численні перемоги, часто над краще озброєними противниками.

Ведучий 4.

Не зважаючи на велику нестачу матеріальних засобів та труднощі, УГА була кращою армією серед тих, що постали на руїнах Австро-Угорщини. Існування УГА має історичне значення: вона відновила українську військову традицію на Західних Українських Землях і змогла поширити її серед широких мас.

Польсько-українська пісня «Гей, соколи».

Ведучий 1.

Світлі постаті героїв,
 старшин і стрільців, які ціною
 свого життя обороняли західні
 кордони української землі, стали
 бойовим прикладом, вояцькою
 гордістю та джерелом
 національної традиції для
 майбутніх поколінь української

нації.

«Вісімнадцятого року листопад» читає студентка.

Пригадаймо: золотіла тиха осінь,
 Застеляла жовтим листям княжий Львів
 Із війни ішли батьки голодні й босі,
 Їх обов'язок у рідне місто вів.
 А як перший сірий ранок листопаду
 Понад межі простягнув своє крило,

Львів побачив українську, рідну владу,
 Рідним прапором обвив своє чоло.
 А цісарські учорашні ще жовніри
 З синьо – жовтими стрічками на шапках,
 З серцем, повним сонця, радості і віри,
 Поспішали звідусіль під рідний стяг.
 То були вони, герої славні наші,
 Рідні наші то діди й батьки були,
 Що життя своє і сили щонайкращ
 В подарунок Батьківщині віддали.
 Скільки років відлетіли журавлями!
 Скільки років, наче ріки, відплили!
 Але спомини лишалися між нами,
 Наче сонце нам просвічують з імлі.
 І куди б нас не носила доля світу,
 І куди б не гнала нас із рідних хат,
 Нам залишиться священним заповітом
 Вісімнадцятого року листопад.

Ведучий 2.

Українська влада в Заліщиках встановилася 3 листопада 1918 року.

Членами військового комітету у Львові були наші земляки: Іван – Теодор Рудницький із Торського, сотник УГА, Василь Бараник (м. Заліщики) – хорунжий УГА, референт преси секретаріату військових справ УГА, Український державний повітовий комісар у Товстому, а пізніше в Борщові.

Ведучий 3.

Слід згадати державних повітових комісарів в Заліщиках: Григорія Юрійчука, Олександра Українця, урядовця комісаріату Романа Коцика з Хмелеви, Степана Фірманюка, писаря повітової станційної команди. Відзначився також сотник УГА – Яків Гандзюк з Іване-Золотого. Серед імен учасників національно – визвольних змагань – **М.Гайворонський** –

візитатор оркестрів при УГА, **Осип Маковей** - директор семінарії та інші.

Українська народна пісня «Гей ви стрільці січовії».

Ведучий 4.

Під натиском польської армії уряд ЗУНР покидає спочатку Львів, потім Станіслав і на початку червня 1919 року деякий час перебуває в Заліщиках, в Товстому зупиняється штаб Начальної команди УГА. Їх влада обмежувалась тоді невеликим трикутником поміж річками Дністром на півдні та Збручем на сході. Із цього трикутника розпочалася героїчна чортківська офензива (наступ) УГА, яка відкинула польські війська майже до Львова.

Ведучий 1.

Саме в Заліщиках 9 червня Євгена Петрушевича проголошено диктатором. Тоді ж він призначає командувачем 25 тисячної галицької армії генерала О. Грекова.

Пісня «Ой у лузі червона калина похилилася»

Ведучий 2.

У кривавих битвах за незалежність рідного краю галицькі вояки проявили зразки героїзму і самопожертви. Тритижнева оборона Львова, Вовчухівська операція, Чортківський пролом, наступальні операції на Львів, Городок, Судову Вишню і Хирів увійшли золотими сторінками до драматичного літопису національно-визвольної війни Українського народу. Ця війна закінчилася поразкою українців. Та, мабуть, вина армії в цьому-найменша!

Ведучий 3.

В липня 1919 року після наступу поляків підтриманих Антантою війська УГА та уряд ЗУНР змушені були відступати за річку Збруч. Учасник цих подій колишній стрілець УГА, поет Олесь Бабій напише:

Студент зачитує спогади:

«Ми не плакали і не ридали, йдучи за Збруч. Ми не лили дрібних сліз, кидаючи рідну землю. Все, що вміло лиш плакати і нарікати осталося поза нами. Втекло додому, забажало спокою. Залишились тверді, як скеля, і незламні, як граніт. Ми не лякалися непевного завтра на Україні. Нас манив український степ, як люба дівчина, нас кликала до себе Україна, як рідна мати кличе немовля. Ми раділи, що побачимо Україну, що зможемо служити їй. Ми йшли спокійні, повні віри і надії у втомленій душі. Нас не злякали могили, які залишились поза нами, і хрести, що значили наші сліди. Ми знали, що месник новий підніметься на наших зболілих кістках, ми знали, що жодний нарід не здобував волі без жертв».

Ведучий 4.

Коли на фронтах встановлювалась відносна тиша, тут уже творилась поезія, писалася музика. Поезія, що лягла в основу стрілецьких пісень, народжувалася з-під пера таких поетів, як Юрій Назарук, Андрій Лотоцький, Юрій Шкрумеляк. Знанням композитором, що поклав на музику десятки творів січових стрільців, був наш земляк Михайло Гайворонський.

Справжнім поетом стрілецтва став Роман Купчинський, який спочатку у лавах УСС, а потім у складі УГА пройшов її шляхом перемог і поразок спочатку до кінця. Він увійшов в історію як талановитий письменник, поет і гуморист, журналіст і композитор–пісняр, співець стрілецької слави.

Пісня "Зажурились галичанки".

Ведучий 4:

Листопадова революція – це крок до проголошеної три місяці пізніше, 22 січня 1919 року, урочисто на Софіївській площі в Києві Соборності всіх українських земель в одну велику українську державу. В історичному акті соборності й державного об'єднання українських земель ідея Листопадового зриву знайшла своє всеукраїнське завершення.

Ведучий 1.

22 січня стало національним святом Соборності українського народу. Звідси починається наша єдність. Витерти її з пам'яті вже не змогли події наступних

місяців, років, десятиліть, хоча й були вони здебільшого трагічними і несприятливими для України.

Ведучий 2

Значення Листопадового чину – величезне, епохальне. Збройний виступ у Львові відновив і закріпив в українському народі світлу традицію лицарського духу з княжих і козацьких часів. Він зрушив націю з тривожної зневіри й апатії та став джерелом творчої сили, що започаткувала нову добу наших визвольних змагань. То ж давайте вшануємо пам'ять борців за волю України хвилиною мовчання, адже, завдячуючи їм, ми з вами маємо незалежну самостійну державу – Україну.... Дякую.

Учасники заходу вшановують пам'ять борців за волю України хвилиною мовчання.

Ведучий 3.

Минають роки...1-й листопад 1918 року належить історії. Нині – він чарівний спогад, наче прекрасний сон, що приснився нашому народові. Це один з найкращих днів історії Галичини, день, коли над вежами города-князя Львова замаяли синьо-жовті прапори.

Ведучий 4:

Живи та міцній, Українська Державо! –
Вмирили у битвах мільйони борців,
Щоб стяг синьо-жовтий піднявсь величаво
Й над Києвом столярним віки майорів.

Ведучий 1:

Боролись ми довго за волю, за право,
Щоб нині твій час, Україно настав.
Живи та міцній, наша юна Державо,
У дружньому колі свободних держав.

Ведучий 2.

Ми, сьогоднішні українці вже не такі, якими були 104 роки тому, коли проголошувалась ЗУНР. Що ж єднає нас із нашими предками? Наша історія наша генетична пам'ять. Вона живе у гронах калини, у колядках, стрілецьких піснях, у кожному слові рідної мови.

Ведучий 3:

Стара латинська мудрість називає історію вчителькою життя. Тому кожне покоління звертається до минулого, говорить з минулим, щоб почерпнути звідти досвіду для сучасного й майбутнього. То ж звертаймося батьківської пам'яті, у неї наше коріння і спасіння. Ця пам'ять дасть нам сили вистояти й не втратити гідності й честі.

Пісня «Україно».

Додаток 7

ГОДИНА МУЖНОСТІ

«Небесна сотня. Вони загинули за Україну»

Мета: збагачувати знання учнів про події в Україні в епоху Євромайдану, Революції гідності, про людей, які стали на захист інтересів України; розвивати в учнів почуття патріотизму, любові до свого народу; сприяти пробудженню бажання вивчати історію своєї держави, вболівати за її майбутнє, виховувати повагу до людей, які полягли за незалежність країни.

Обладнання: відеоролик пісні «Гей, пливе кача», фотоальбом «Революція гідності», фотографії пам'ятників Небесній сотні, прислів'я і приказки про героїзм, пам'ятки «Юному патріоту України».

ХІД ЗАНЯТТЯ

Хай молитва до неба полине,
 За всіх нас, як спокута летить.
 Та найперше за рідну країну
 Буду щиро я Бога просить.
 Боже, змилуйся, прошу, над нами,
 Нагадай нам, що всі ми брати,
 Хай синів не втрачатиме мама
 Дім від ворога нам захисти.
 Боже, дай нам і спокою й миру,
 Колоситься хай хліб золотий.
 За Вкраїну молюся я щиро:
 Бережи, Боже, край наш святий.

Викладач

Ми живемо у важкий час. Час боротьби нашого народу за незалежність держави Україна.

30 років українській державі. Але це лише мить, незначна частина нашого минулого. Одна за одною гортаються сторінки життя, біжить у далечінь загадкова дорога історії. Українське козацтво, Січові стрільці, Герої Крут, воїни ОУН – УПА, герої нашого часу – Небесна сотня. Усі вони змінювали історію України. Ціною свого життя. Бо дуже любили Україну. Адже,

* Шматок землі, ти зवेशся Україною. Ти був до нас. Ти будеш після нас.

Л. Костенко

• Люблять батьківщину не за те, що вона велика, а за те, що своя.

Сенека

• Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекареслить мій народ!

В. Симоненко

Рівно рік тому, 21 листопада 2013 року у Києві на Майдані Незалежності розпочались мітинги, демонстрації, студентські страйки.

Для чого люди вийшли на майдан?
 Що їхні сонні душі розбудило?
 Розвіявся густий-густий туман,
 Що прикривав всю правду так грайливо...
 Для чого мерзнем, нащо стоїмо?
 Бо хочем Україну ми підняти!
 Її «Європою» ми гордо назвемо
 Бо вона гідна статус такий мати.
 У всіх містах великих і малих,
 У всіх куточках неньки України
 Всі люди, всі від юних до старих
 Пророчать позитивні й стрімкі зміни.
 Тож не сидіть тихенько в стороні,
 Не будьте ви до цих подій байдужі!
 Бо знайте, ви сьогодні не одні!
 А разом ми нестримні й справді дужі!

Студентка

На знак підтримки європейського вектора зовнішньої політики України, проти корупції, свавілля правоохоронних органів та сил спецпризначення.

На Майдані Незалежності люди почали збиратися близько 22:00 і до кінця доби учасників мітингу нараховувалось близько 1500 осіб. Прийшли журналісти, громадські активісти, опозиційні політичні лідери. 22 листопада кількість людей росте. Увечері відбувся мітинг, на який зібралося близько 3 – 5 тисяч людей.

Ще зовсім недавно більшість молодих українців майже не виявляли активності, байдуже спостерігали за подіями в країні та світі з екранів телевізорів. Раптом відчуваємо небачений сплеск патріотизму серед молодих людей.

Студент

Поїхав у Київ, свободи хотів,
 Втомився від постійного гніту,
 Бажання було – захистити батьків
 І щасливо щоб жили діти.
 Кругом барикади, і пострілів звук,
 Тут борються кожну хвилину,
 І стяг синьо-жовтий узявши до рук,
 Пішов захищати країну.
 Не прагнув війни, стояв він за мир,
 За правду, за чесність, за волю,
 І саме за це політичний упир,
 У серце впустив йому кулю.

Грудень. Масові протести продовжуються. З'являється міліція та посилені загони Беркуту. Б'ють журналістів, ухвалюють репресивні закони проти громадянських прав. У боротьбі Київ не один. В обласних і районних центрах також збираються люди на підтримку.

(Перегляд фото з майдану у Зборові, Тернополі).

Справжні патріоти є у нашому селі. Залишивши свої справи, вони поїхали у Київ відстоювати незалежність. Ремеза О., Дерех Г., Клепач Б., Дармограй Ів., Пех М., Ништа Р.

(Перегляд фото з Майдану у Києві).

Розмова з очевидцями подій.

Січень. Штурм на Грушевського, захоплення обласних та міських адміністрацій, масові арешти учасників протестних акцій.

Лютий. Сутички під Кабміном, штурм Майдану, штурмують блокпости на Інститутській, снайпери розстрілюють майданівців. Готель «Україна» перетворився на лазарет для поранених, притулок майданівцям дає Михайлівський собор.

(Бесіда із викладачем Шипітка Б.І. переглядом фотоальбому «Революція гідності»).

(Розмова з Борисом Івановичем).

Сьогодні ми живемо у воюючій країні, що майже сягнула економічного дна, але зробила свій вибір і платить за нього великими рахунками. Людським життям. Зараз ми живемо в країні, що вже не здатна чекати, зважаючи хоч на настрої людей, хоч на об'єктивний стан економіки. Майдан продовжується, країна кровоточить. На Сході точаться бої. Там вирішується доля і майбутнє України. Але ми знаємо: ми – єдині, Україна – єдина.

21 лютого на Майдані відбулось прощання із загиблими повстанцями, яких в жалобних промовах назвали Небесною сотнею. Отже, «Небесна сотня» - це усі загиблі учасники акції протесту у грудні 2013 – лютому 2014. Під час прощання із загиблими лунала жалобна пісня «Гей, пливе кача...».

Запалюю свічку пам'яті. Перегляд відеоролика «Гей, пливе кача...»

Серед героїв Небесної сотні є 20-річний хлопець, Сергій Нігоян, вірменин. Той, який рівно місяць до смерті своєї на Майдані читав уривок з поеми Т. Шевченка «Кавказ». «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає! За вас правда, за вас слава і воля святая!» А 22 січня на Грушевського в Сергія вистрелили свинцевою картечкою...

Вже у сотні своїй небесній стоять вони на варті. По праву руку від Бога. Вони не були героями. Вони були звичайними людьми. І вмиль останню віддали найдорожче, що мали – життя своє. За нас віддали. Аби ми жили... Долюбили за них, пісень за них доспівали.

«Небесна сотня» - ангели співають,

«Небесна сотня» - дзвони гомонять.

«Герої вічні, герої не вмирають,

Героям слава!» - мільйони голосять.

Ви не пішли, ви житимете вічно,
 І не погасне пам'яті свіча.
 На сторінках історії одвічно
 Закарбувались ваші імена.

Не стояла остронь цих подій і Тернопільщина. У нас свої герої
 Небесної сотні. Молоді хлопці 18 - 30 років.

- **Назар Войтович** – наймолодший воїн Небесної сотні, 17 років. Загинув 20 лютого на барикадах від снайперського пострілу. Куля влучила в щоку.
- **Устим Голоднюк**. 19 років, Збараж. 20 лютого снайпер поцілів у голову.
- **Василь Мойсей**. 21 рік. 20 лютого поцілів снайпер у груди...
- **Ігор Костенко**. 22 роки. Дві кулі обірвали життя, одна – у голову, друга – у груди.
- **Олександр Капінос**. 29 років, Кременецький район. 18 лютого світлошумова граната розірвала йому голову біля барикади поблизу будинку профспілок.
- **Тарас Слободян**. Дата смерті невідома. Перебував на Майдані, безслідно зник. Знайшли у березні на Сумщині в лісі без кисті руки.

(Розгляд фотографій)

Вічна шана і живий вогонь нашого серця тим, хто поклав душу й тіло за волю України. Молитвою вшануємо пам'ять про тих, хто не повернувся додому.

Студент

Ми їх ніколи не забудем,
 Їх вчинок, мужність, імена,
 І покоління знати будуть
 За що була ота війна.
 Як кров'ю волю здобували,
 Як йшли під кулі зі щитом,
 Як героїчно помирали,
 Як вшанували їх гуртом.
 Нам вже не страшно за родини,
 І за дітей не страшно вже,
 Бо волю неньки України,
 Небесна сотня береже.

Ніколи не забуде наша Батьківщина героїчних подвигів молодих хлопців, які відстоювали честь і незалежність рідної землі.

Студентка

Мені наснилось, що вони зустрілись
 Убитий в Крутах й вірменин Сергій.
 В саду едемським на травичці всілись:
 «За що тебе? « «За Україну, друже мій.»
 «Ти знаєш і мене за неї вбили,
 Та це було вже років майже сто.
 Тоді померли ми, щоб ви нам жили.

А вас вбивають... Вас тепер за що?»
 «Ти пам'ятаєш, друже. Звісно, пам'ятаєш,
 Як біло-біло в нас цвітуть сади.
 І ти цей запах п'єш. І ти його вдихаєш ...
 Я б все віддав, щоб хоч на мить туди."
 «А я ще ввечері узяв дівча за руку
 Й тихенько так до серця притулив.
 Тоді не знав, що Бог уже розлуку
 Навіки на землі нам присудив.
 Під Крутами стояли ми стіною.
 В очах не страх, а злість до ворогів.
 Большевики готовились до бою,
 Я йшов на смерть... а жити так хотів.»
 "Мені твій попіл стукав, брате, в груди.
 Я вірменин, а теж України - син.
 Не мав у серці й крапельки облуди,
 За те й убив мене проклятий поганин.»
 ... Мені наснилось, що вони зустрілись.
 Убитий в Крутах й бородач Сергій.
 В саду едемським на травичці всілись:
 "За Україну нас вбивають, брате мій."

Студент

Рішенням Тернопільської міської ради від 23. 01. 2014р. на честь осіб, які загинули під час сутичок демонстрантів із міліцією на вул. Грушевського у Тернополі було перейменовано Майдан Мистецтв на Площу Героїв Євро - майдану.

По всій Україні споруджують пам'ятники, меморіальні дошки на честь Небесної сотні.

(Перегляд слайдів).

Студентка

З давніх-давен люди поважали відважних, славили їхній подвиг. Тому і прислів'я на цю тему складали. Давайте і ми з вами попрацюємо з прислів'ями.

Студенти працюють з прислів'ями, а присутні переглядають відеоролик пісні «Вставай, Україно».

(Зачитують утворені прислів'я).

(Вручення студентам пам'ятки «Юний патріот України»).

Свідомість українців постійно змінюється. Майдан та Революція Гідності потрясли не тільки Україну, а й увесь світ. Це рік єднання, пробудження українського народу. Майдан став центром революції, місцем правди і свободи, площею добра, тепла, дружби, любові, братерства й гідності. Наші серця стали частиною могутнього серця, а голоси – нотами потужного гімну волі.

Ми українці, ми є сила,
 Наш дух нікому не здолать.

Весь час ця влада нас морила
І намагалась підкорять.
Та ми не стали на коліна,
Не опустили своїх рук,
Бо нас єднає Україна
І в грудях серця вільний стук!
Коли кати все це збагнули,
Віддали "звірям" свій наказ,
Пролити кров, щоб ми забули
Про нашу волю в той же час.
Та ми не зламні, ми єдині,
Вождів зженемо внікуди,
Навіки слава Україні
Героям слава назавжди!
Пісня «Ой у лузі червона калина».

Довідки про впровадження

УКРАЇНА

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«БОЯРСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ»

08134, Київська область, м. Боярка, вул. Сільськогосподарська, 30 тел:факс (044) 631-64-01. Е-mail: biore@abu.edu.ua Код ЄДРПОУ 31293449

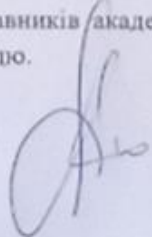
11.03.2024 № 37

ДОВІДКА
про впровадження у практику роботи
ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України» результатів
дисертаційного дослідження **Петріва Андрія Богдановича** на тему:
**«Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової
передвищої освіти»,**
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 – Освітні педагогічні науки

Живучи з 2014 року у умовах російської агресії, проблема формування патріотичних ідеалів є надзвичайно актуальною. Саме патріотичні ідеали мають стати дороговказами у відбудові соборної, демократичної, правової, економічно сильної, європейської України. Надзвичайно актуальним є формування патріотичних ідеалів у студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, бо без сформованих патріотичних ідеалів ми не зможемо виховати свідомого громадянина, громадського діяча, фахівця аграрного виробництва, дбайливого господаря, патріота, що готовий стати на захист територіальної цілісності України.

Саме тому, матеріали дисертаційного дослідження Петрів Андрія Богдановича є актуальним і необхідним, як у теоретичному, так і практичному планах. У ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України» проводились діагностичні зрізи з виявлення рівня вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів. Дані зрізи проводились із застосуванням авторської методики розробленої Петрівим Андрієм Богдановичем. В експерименті взяли участь 97 студентів нашого коледжу.

Отримані результати стали поштовхом для вдосконалення виховної роботи в коледжі та стали корисними для наставників академічних груп при здійсненні виховної роботи із студентською молоддю.

Директор   Сергій КРОПИВКО

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ЗАЛІЩИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ С. ХРАПЛИВОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ»

48600 Тернопільська область, Чортківський р-н., м. Заліщики вул. С. Крушельницької, 52
телефон/факс (03554) 2-12-50, 2-32-50 e-mail: zaknubip@gmail.com, Код ЄДРПОУ 34492264

№ 52
від 12.03.2014 р.

ДОВІДКА

про впровадження у практику роботи

ВСП «Заліщицький фаховий коледж імені С. Храпливого НУБіП України»
результатів дисертаційного дослідження **Петрива Андрія Богдановича** на тему:
**«Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової
передвищої освіти»**, поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 011 – Освітні педагогічні науки

В умовах сьогодення проблема формування патріотичних ідеалів є надзвичайно актуальною. Вперше за весь період нашої державності ми стали єдиними у питаннях історичної пам'яті, церкви, мови, проєвропейської інтеграції та відмови від комуністично-радянської спадщини. Особливу роль у цих процесах займає формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Випускники цих закладів своєю любов'ю до Батьківщини мають проявляти у щоденній праці на рідній землі, ведучи екологічнобезпечне господарство, забезпечуючи добробут та процвітання держави, наслідуючи приклад та подвиги видатних аграріїв та борців за незалежність України.

Саме тому, дисертаційне дослідження **Петрива Андрія Богдановича** на тему «Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» є своєчасним і актуальним.

На базі ВСП «Заліщицький фаховий коледж імені С. Храпливого НУБіП України» впроваджувалась авторська методика з метою визначення рівня сформованості патріотичних ідеалів. **Андрієм Богдановичем** проведено цілу низку виховних годин національно-патріотичного характеру. Наставники академічних груп

мали змогу ознайомитись із програмою виховання студента «Фахівець, громадянин, патріот», яка використовувалась в експериментальних групах у процесі формування патріотичних ідеалів у студентів. В експерименті взяли участь 115 студентів нашого закладу освіти.

Педагогічна ефективність впровадження методики у формуванні патріотичних ідеалів студентів виявляється у підвищенні рівнів сформованості патріотичних ідеалів у студентів коледжу. Авторська методика отримала позитивні відгуки серед викладачів та студентів.

Директор

Борис ПАВЛЮК

ДОВІДКА

про впровадження у практику роботи
ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України»
результатів дисертаційного дослідження Петріва Андрія Богдановича на тему:
**«Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової
передвищої освіти»**, поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 011 - Освітні педагогічні науки

Враховуючи складну суспільно-політичну ситуацію в нашій державі все більшої ваги набирає проблема виховання патріотичних ідеалів в сучасній молоді. Патріотичні ідеали мають стати орієнтирами та дороговказами у об'єднанні зусиль проти агресії зовнішнього ворога та сприятимуть національній єдності.

Надзвичайно актуальним є формування патріотичних ідеалів у здобувачів аграрних закладів фахової перед вищої освіти. Саме на випускників цих закладів держава покладає обов'язок забезпечення продовольчої безпеки та економічного процвітання та добробуту українців. Саме тому, матеріали дисертаційного дослідження Петрів Андрія Богдановича є актуальним і необхідними, як у теоретичному, так і практичному планах. В експерименті взяли участь 103 студенти нашого закладу освіти.

У ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України» проводились діагностичні зрізи з виявлення рівня сформованості патріотичних ідеалів студентів. Дані зрізи проводились із застосуванням авторської методики розробленої Петрівом Андрієм Богдановичем. Отримані результати стали поштовхом для вдосконалення виховної роботи в коледжі та стали корисними для наставників академічних груп та викладачів при здійсненні виховної роботи із студентською молоддю.

Директор

Юрій САДВАРІ